

การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติ กับ
พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล

THE ANALYSTICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN THE REGULATIONS GIVEN BY THE BUDDHA
AND THE KINGS AT THE BUDDHA'S TIME

พระครูสุทธิปริยัตยาทร จารุวฑฒโน (แยมปีว⁺)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติ กับ
พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล

พระครูสุทธิปริยตยาทร จารุวฑฺฒโน (แยมปีว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ANALYTICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
THE REGULATIONS GIVEN BY THE BUDDHA AND THE KINGS
AT THE BUDDHA'S TIME**

Phrakru Saddhipariyatathorn Jaruvattano (Yampiew)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..........ประธานกรรมการ
(พระมหาไพเราะ จิตลีโต ดร.)

.....กรรมการ
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร)

.....กรรมการ
(ดร. วุฒินันท์ ก้นทะเตียน)

.....กรรมการ
(อาจารย์รังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
	ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร	กรรมการ
	อาจารย์รังษี สุทนต์	กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล
- ผู้วิจัย** : พระครูสุทธีปริยัตยาทร จารุวฑฒโน (แยมปิว)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระสุธีธรรมานุวัตร , ผศ.ดร. ป.ธ. ๕, M.A., Ph.D.
 - : ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ.๕. พ.ม., พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.
 - : อาจารย์รังษิ สุทนต์ ป.ธ.๕. พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

งานวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรูปัญญัติ (๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล

ผลจากการวิจัยพบว่า พระพุทธรูปัญญัติ เกิดขึ้นจากภิกษุ ภิกษุณีประพาศไม่เหมาะสม เสียหาย ชาวบ้านพากันตำหนิ เมื่อพระพุทธรูปัญญัติทรงรับทราบ ให้ประชุมสงฆ์ไต่สวนได้ความจริง จึงทรงมีพระพุทธรูปัญญัติ เป็นข้อห้ามและข้อนุญาต ไม่มีพระพุทธรูปัญญัติไว้ล่วงหน้า มีตามเหตุที่เกิดขึ้น ก่อนจะมีพระพุทธรูปัญญัติทรงให้เหตุผลทั้งด้านดี และด้านไม่ดีของการบัญญัติ

มีพระพุทธรูปัญญัติ หลายลักษณะที่แสดงว่า พระพุทธศาสนามีความสอดคล้องยอมรับอำนาจของบ้านเมืองและคล้อยตามพระมหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป พระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ และพระเจ้าปเสนทิโกศล แห่งแคว้นโกศล ทรงเป็นพุทธมามกะองค์สำคัญที่ทำให้เกิดพระพุทธรูปัญญัติ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ ในสมัยพุทธกาล มีพระพุทธบัญญัติที่เกิดจากพระมหากษัตริย์เข้าเฝ้าปรึกษาพระพุทธเจ้า บางครั้งไปเข้าเฝ้าโดยตรง บางครั้งทรงฝากพระภิกษุไปทูลถาม บางครั้งพระมหากษัตริย์ทรงดำเนินกฤษฎีกา กฤษฎีที่ประพฤติไม่เหมาะสม บางครั้งชาวบ้านดำเนินกฤษฎีกา กฤษฎีที่ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมต่อพระมหากษัตริย์ พระพุทธเจ้ามีพระพุทธบัญญัติ ทั้งการห้ามและการอนุญาต โดยคล้อยตามอำนาจของบ้านเมือง เพื่อรักษาศรัทธาของทางบ้านเมืองที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้สืบต่อจนมาถึงสังคมไทยปัจจุบัน

Thesis Title : The Analytical Study of the relationship between the regulations given by the Buddha and the Kings at the Buddha's time

Researcher : Phrakru Suddhipariyatathorn Jaruvattano (Yampiew)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Suthithammanuwat Pali IX., B.A., M.A.

: Dr. Samitthipol Netnimit Pali IX., B.A.M.A., Ph.D.

: Mr. Rangsi Suthon Pali IX., M.A.

Date of Graduation : December 24, 2010.

ABSTRACT

This research “ The Analytical Study of the relationship between the regulations given by the Buddha and the Kings at the Buddha's time” is of 3 objectives namely :- 1) The study of the principles and the reasons in the Buddhist regulations given by the Buddha. 2) The study of the relationship between the regulations given by the Buddha and the Kings at the Buddha's time. 3) The Analytical Study of the regulations given by the Buddha and the Kings at the Buddha's time.

From the research, it is found that :-

The regulations given by the Buddha arose because of Bhikkhus' and Bhikkhunīs' behaviours damaging Buddhism. It caused all the people blame them. When the Buddha knew that, he met the monks, and asked them the questions. At last the Buddha received the right answers from them. The Buddha, then, issued the regulations which were the prohibitions and the regulations. The Buddha gave them both the good side and the bad one.

There were many regulations given by the Buddha which indicated that Buddhism is compliance with the king and the country. For example, King Bimbisara changed the date of the rainy season (Vassānavasa). King Bimbisara in Rajagaha, the capital of Magadha and King Pasendhi Kosala in the Kingdom of Kosala had some relationship in the Buddhism, the regulations.

The relationship between the Buddhist regulations given by the Buddha and the Kings at the Buddha's time caused the King to go to meet the Buddha and said about Bhikkhus' and Bhikkhunīs' behaved Buddhism to the Bhuddha. Sometimes the King said with Bhikkhu to ask the Buddha. Sometimes the King blame Bhikkhus or Bhikkhunīs who damaged Buddhism, and sometimes the people blame Bhikkhus or Bhikkhunīs who behaved improperly to the King. The Buddha's regulations are of both the prohibition and permission. The Buddha's was issued according to the power of state for protecting the faith in Buddhism continue up to the present time in Thai societies.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เพราะได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจากท่านเหล่านี้ คือ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่เมตตาเป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์รั้งมี สุทนต์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ช่วยอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา ร่วมพิจารณาตรวจแก้ปรับปรุง ตกแต่ง ให้คำแนะนำ รวมถึงให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดี ขอกราบขอบคุณ พระครูใบฎีกาสนั่น ทวยฤทธิ์ ผู้ตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และเจริญพร ขอบคุณคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบคุณ พระราชวรมุณี (พล อากาศโร) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาไพเราะ จิตสีโล ดร. ประธานคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง เจริญพร ขอบคุณ ดร. วุฒินันท์ กันทะเดียน รวมทั้งเพื่อนสหธรรมิก กัลยาณมิตร ผู้โอบอ้อมอารีทุกท่านที่ให้กำลังใจและเอื้อเฟื้อด้วยดี ขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำในการค้นคว้าข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์

คุณงามความดีที่เกิดจากการทุ่มเทเวลา แรงกายและกำลังใจในการค้นคว้า วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย พระพุทธวรญาณ (มงคล วิโรจนเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร พระธรรมโกศาจารย์ (ศ. ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๘. Ph.D.) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารและอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคนปัจจุบัน กับขอมอบเป็นปฏิการตอบแทนคุณมารดาบิดา พระอุปัชฌาจารย์ คณาจารย์ ครูอาจารย์ทุกท่าน ทั้งที่ได้เอ่ยนาม และมีได้เอ่ยถึงนามทุกท่าน ด้วยสำนึกในความปรารถนาดี

พระครูสุทธิปริยัตยาทร จารุฑมโน (แยมปิว)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติ	๘
๒.๑ ความหมายของพระพุทธบัญญัติ	๘
๒.๒ ความเป็นมาแห่งพระพุทธบัญญัติ	๑๑
๒.๒.๑ กำเนิดพระพุทธบัญญัติ	๑๒
๒.๒.๒ ขั้นตอนพระพุทธบัญญัติ	๑๓
๒.๒.๓ ประเภทแห่งพระพุทธบัญญัติ	๑๖
๒.๓ หลักการแห่งพระพุทธบัญญัติ	๒๓
๒.๔ เหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติสิกขาบท	๒๘
๒.๔.๑ มูลเหตุ หรือวัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ	๓๐
๒.๔.๒ เจตนารมณ์แห่งพระพุทธบัญญัติ	๓๒

๒.๔.๓	เปรียบเทียบพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๓๓
๒.๔.๔	เหตุที่ไม่ทรงมีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๓๔
๒.๕	สรุป	๓๖
บทที่ ๓	ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๓๘
	ในสมัยพุทธกาล	
๓.๑	พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล	๓๘
๓.๑.๑	ความหมายของพระมหากษัตริย์	๓๙
๓.๑.๒	ความเป็นมาของพระมหากษัตริย์	๔๐
๓.๒	พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นมูลแห่งพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๔๑
๓.๒.๑	พระเจ้าพิมพิสาร	๔๒
๓.๒.๒	พระเจ้าปเสนทิโกศล	๖๐
๓.๒.๓	พระเจ้าปชโชต (จันทปชโชต)	๖๘
๓.๒.๔	พระเจ้าสุทโธทนะ	๖๘
๓.๒.๕	เจ้ามหานามะ (เจ้าศากยะ)	๖๘
๓.๒.๖	เจ้าลิจฉวี, เจ้าวัชระลิจฉวี	๖๙
๓.๓	สรุป	
บทที่ ๔	วิเคราะห์พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๔๙
	๔.๑ สังกมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล	๔๙
๔.๒	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา	๕๐
๔.๒.๑	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับพระเจ้าพิมพิสาร	๕๐
๔.๒.๒	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับพระเจ้าปเสนทิโกศล	๕๙
๔.๒.๓	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับพระเจ้าปชโชต	๖๗
๔.๒.๔	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับพระเจ้าสุทโธทนะ	๖๘
๔.๒.๕	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับ เจ้ามหานามะ (เจ้าศากยะ)	๖๙
๔.๒.๖	พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาสัมพันธ์กับเจ้าลิจฉวี, เจ้าวัชระลิจฉวี	๗๐
๔.๓	สรุป	๗๓

บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๓๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๓๔
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๓๖
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในสังคม	๓๖
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย	๓๗
บรรณานุกรม		๓๘
ภาคผนวก		๔๑
ประวัติผู้วิจัย		๔๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยแจ้งเล่ม/ ข้อ/ หน้า ตามลำดับดังนี้ ตัวเลขข้างต้นหมายถึง เล่มที่ ตัวเลขตรงกลางหมายถึง ข้อที่ และตัวเลขสุดท้ายหมายถึงหน้า เช่น ที.สี. (บาลี) ๘/๒๗๖/๕๗. ที.สี. (ไทย) ๘/๒๗๖/๕๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलกขนุชวคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๘ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๕๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และ ทีฆนิกาย สीलขันชวรค ภาษาไทย เล่ม ๘ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๕๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี) =	วินัยปิฎก	มหาวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (บาลี) =	วินัยปิฎก	จูพวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.จู. (ไทย) =	วินัยปิฎก	จูพวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี) =	วินัยปิฎก	ปริวารวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.ป. (ไทย) =	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สीलกขนุชวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สीलขันชวรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

ที.ป.า.(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ป.า.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ช.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.อิตฺติ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตฺติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ช.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเสส	(ภาษาไทย)
ช.จ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูพนินิทเสส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ป.ุ.(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคบัญญัติ	(ภาษาไทย)
---------------	---	-------------	-------------	-----------

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงเลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏฯ โดยจะแจ้งเล่ม/ ภาค/หน้า ตามลำดับดังนี้ ตัวเลขข้างต้นหมายถึง เล่มที่ ตัวเลขตรงกลางหมายถึง ภาคที่ และตัวเลขสุดท้ายหมายถึงหน้า เช่น ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๑๕. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค อรรถกถาภาษาไทย เล่ม ๑ ภาค ๒ หน้า ๑๑๕ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	ภิกขุณีวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.จ.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	จูพวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์มีมาช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว และความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นนี้ กลายมาเป็นลักษณะสำคัญอันหนึ่งของพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงยอมรับและให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับพระพุทธศาสนา ทักษะคติทางพุทธศาสนามีความเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีอุปนิสัยแตกต่างกัน ดังนั้นหลักธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสำเร็จในชีวิต หรือในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นจึงมีความหลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลด้วย โดยแบ่งการปฏิบัติของแต่ละบุคคลในระดับต่าง ๆ ตามอุปนิสัย และหน้าที่ของแต่ละบุคคล เพื่อนำไปใช้ปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ ที่หนักมาก ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสูตรว่าด้วยผู้หลับน้อย ตื่นมากในราตรี กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ว่า ทรงเป็น ๑ ในบุคคล ๕ จำพวกคือ...พระราชผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ทรงหลับน้อยตื่นมาก^๑ พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล มีอำนาจสั่งลงโทษผู้ที่กระทำความผิดโดยการประหาร จองจำ หรือเนรเทศก็ได้ตามอัตราโทษ^๒ มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ที่เดิมนับถือพราหมณ์ได้หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจมากในสมัยนั้น ครั้งหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “อะไรเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ธรรม” เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา” ตรัสต่อไปว่า “พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น ลักการะธรรม เคารพ

^๑ อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๓๓/๑๔๖, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๓/๒๒๒.

^๒ วิมहा. (บาลี) ๑/๘๘/๕๘, วิมहा. (ไทย) ๑/๘๘/๓๘.

^๓ ธรรม ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จัดเป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ (ดูรายละเอียดใน อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๔/๑๐๔-๑๐๖, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔).

ธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรมยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน^๔ โดยธรรม”^๕

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์หลายพระองค์เป็นอย่างดี ในฐานะพระบรมครูผู้ประทานพุทธโบายในการปกครอง ทรงแสดงหลักธรรมราชา ทรงวางพระองค์เป็นกลาง ไม่แทรกแซงก้าวล่วงกิจการ การปกครองของพระมหากษัตริย์ เฉพาะที่ทรงเห็นว่าเป็นประโยชน์ เพื่อการเกื้อกูลหรือแก้ปัญหาให้กับพระมหากษัตริย์ มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินกร หรือการตัดสินใจ ทรงมีพุทธประสงค์เพียงให้ประชาชนอยู่ในสภาวะที่สงบสุข มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่ดีเพียงพอ เพื่อจะมีโอกาสพัฒนาสติปัญญา สามารถเข้าใจในคำสอนของพระพุทธองค์จนเกิดเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นกำลังสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^๖

คำสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระธรรมวินัย การที่จะให้ความจริงของธรรมชาติ มีผลในทางปฏิบัติเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคม ก็ต้องนำความจริง คือ ธรรมนั้นมาจัดตั้ง วางเป็นระบบระเบียบโดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามหลักธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของกฎแห่งเหตุปัจจัย หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเป็นเหตุเป็นผลแห่งกันนั้นมาวางรูปเป็นกฎในหมู่มนุษย์ กฎของธรรมชาติเรียกว่า ธรรม กฎของมนุษย์เรียกว่า วินัย^๗ ในสังคมที่อยู่ร่วมกันของคนจำนวนมาก ทั้งนักบวชหรือของคฤหัสถ์ ถ้ายังไม่อบรมจิตใจให้หลุดพ้นจากความโลภ โกรธ หลง ย่อมเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ จึงจำเป็นจะต้องมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นเห็นชอบร่วมกัน เพื่อดำรงความดีงามอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอภยาศัยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุประพฤติตามพระวินัย ก็จะ

^๔ ชนภายใน ในที่นี้หมายถึงมเหสี พระราชโอรส และพระราชธิดา (อง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๔/๑๐๔-๑๐๕, อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔).

^๕ ดูรายละเอียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๑๕๔-๑๕๖.

^๖ นางวิสุทธีศรี เกียรติกำพล, “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๒.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๓.

เป็นหมู่ภิกษุที่งดงาม นำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่นาน เปรียบเหมือนดอกไม้ที่นานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังกุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม^๘ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏ พระพุทธบัญญัติอันเกิดมาจากพระมหากษัตริย์มากมายหลายสิบกษัตริย์ มีพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล อาทิ

เรื่องทุติยปราชิก-ลักทรัพย์ ว่า วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แคว้นมคธไปตรวจราชการ เห็นไม้หลวงหายไปมาก ถามเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้รับคำตอบว่าได้พระราชทานแก่พระชนิยะไปแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร กราบทูลถามถึงเรื่องนั้น ด้วยความเลื่อมใสในสมณะ พระเจ้าพิมพิสารตรัสให้พระชนิยะเตือนความจำว่า “ได้ถวายแก่พระคุณเจ้าจริงหรือ” พระชนิยะทูลว่า “ครั้งที่พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ใหม่ ๆ ทรงเปล่งพระวาจาถวายหญ้าไม้และน้ำ ขอสมณพราหมณ์โปรดใช้สอยเถิด” พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า ทรงหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีทรงศีลจะสำรวจระวังแม้ในเรื่องเล็กน้อย พระองค์ทรงหมายถึงหญ้า ไม้ และน้ำที่ไม่มีเจ้าของอยู่ในป่า โทษการเอาไม้หลวง ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปกระทำจะต้องถูกประหาร แต่เพราะเป็นสมณะ จึงรอดตัวไปได้ ขออย่าได้ทำอีก พระพุทธองค์จึงทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลักมีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชอาชญาจับใจได้แล้วประหาร จองจำ เนรเทศฯ” ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ก็เช่นเดียวกัน ภิกษุนี้เป็นปราชิก หาสังวาสมิได้^๙

เรื่องการสงวนน้ำนอกสมณ ครั้งนั้นภิกษุสงฆ์ในแม่น้ำตโปทา พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปแม่น้ำตโปทาด้วยตั้งพระทัยว่าจะสงวนตโปทาต่อเมื่อพระคุณเจ้าสงวนน้ำเสร็จ เหล่าภิกษุแม้จะเห็นพระราชเสด็จมา ก็ยังคงสงวนน้ำต่อไป ทำให้พระราชอาชญาต้องประทับรออยู่เป็นเวลานาน จนพลบค่ำประตูเมืองปิดจำต้องประทับแรมอยู่นอกเมือง เข้าตรูจึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบตีปาจิตติย” ยกเว้นภิกษุอาพาธ ภิกษุผู้ทำนกรรม ภิกษุซึ่งเดินทางไกล หรือในคราวที่อากาศร้อนทรงอนุญาตให้อาบน้ำได้^{๑๐} จากตัวอย่างพระพุทธบัญญัติเรื่องทุติยปราชิก-ลักทรัพย์ และเรื่องการห้ามภิกษุสงฆ์มีประเด็นซึ่ง

^๘ วิ.มहा. (ไทย) ๑-/[๕].

^๙ ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (บาลี) ๑/๘๓-๘๕/๕๓-๕๕, วิ.มहा. (ไทย) ๑/๘๓-๘๕/๓๖-๓๘.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (บาลี) ๒/๓๕๓-๓๖๑/๔๘๓-๔๘๖, วิ.มहा. (ไทย) ๒/๓๕๓-๓๖๑/๒๘๓.

ชี้ให้เห็นได้ชัดว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐาน เพื่อเป็นการปกครองสงฆ์ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ และให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสขึ้นแก่พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองรวมทั้งประชาชนผู้ที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงต่อภิกษุสงฆ์ เป็นการให้ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของภิกษุตามความเป็นจริงที่สอดคล้องกันทั้งทางโลก กับพระพุทธรูป โดยอนุวัตรตามพระมหากษัตริย์ อันจะทำให้ฝ่ายพระพุทธศาสนากับกฎหมายบ้านเมืองอยู่ด้วยกันได้อย่างผาสุกในสังคม และเพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคงสถาพรสืบต่อไป

การที่ผู้วิจัยเลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะมีความเห็นว่า การที่พระพุทธเจ้ามีพระพุทธรูปประดิษฐานเกิดจากพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะพระพุทธรูปประดิษฐานในพระวินัยปิฎก ในประเด็นความสัมพันธ์แห่งพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาลว่า มีหลักการ และเหตุผลแห่งพระพุทธรูปอย่างไร และพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์สมัยพุทธกาลเป็นอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรูป
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์สมัยพุทธกาล

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ ในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะคัมภีร์พระวินัยปิฎก เรื่องหลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรูป ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ และวิเคราะห์พระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์สมัยพุทธกาล

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรูปเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ใน

สมัยพุทธกาลมีความเป็นมาอย่างไร

๑.๔.๓ พระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์สมัยพุทธกาลเป็นอย่างไรและมีความสำคัญอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ หมายถึง พระพุทธองค์ทรงมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ต่าง ๆ ทรงเป็นที่ยอมรับในฐานะเป็นที่เคารพสูงสุดของพระเจ้าพิมพิสาร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่พระพุทธองค์เสด็จไปแสดงธรรมโปรด เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารจำนวนมาก ได้ดวงตาเห็นธรรม ต่อมาพระองค์ทรงเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ในพระวินัยปิฎก มีพระพุทธบัญญัติหลายสิกขาบทอันเกิดจากพระมหากษัตริย์หลายพระองค์

๑.๕.๒ พระพุทธบัญญัติ หมายถึง ประมวลสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ห้ามภิกษุและภิกษุณีล่วงละเมิด มีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติผู้ล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติครั้งแรก เรียกว่า มूलบัญญัติ ถ้าบัญญัติเพิ่มเติมข้อความให้กับสิกขาบทนั้น เพื่อความรัดกุม สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพิ่มนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ

๑.๕.๓ สิกขาบท หมายถึง ข้อที่ต้องศึกษา บทบัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่ ภิกษุ ภิกษุณี เป็นต้น พึงปฏิบัติ คีล ๕ คีล ๘ คีล ๑๐ คีล ๒๒๗ คีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่า สิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกฝนอบรมตนของสาธุชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี ตามลำดับ

๑.๕.๔ พระวินัย หมายถึง พระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความ เป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

๑.๕.๕ พระมหากษัตริย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน พระราชา คนในวรรณะ กษัตริย์

๑.๕.๖ พุทธกาล หมายถึง ช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ จนกระทั่งถึงปรินิพพาน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เขียนถึงพระวินัยในหนังสือ รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ ว่า พระวินัย คือ ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการเป็นอยู่ หรือกฎระเบียบต่าง ๆ ของสงฆ์ที่จะดำรงไว้ซึ่งภาวะอันเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยนั้นอย่างได้ผลดีและรักษาพระศาสนาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกพระพุทธรศาสนาด้วยคำสั้น ๆ ว่า ธรรมวินัย^{๑๑}

๑.๖.๒ พระมหาสุทฺธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์ เขียนในวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล” ว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระมหากษัตริย์ที่ใฝ่ธรรม เมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชได้เสด็จจาริกผ่านเมืองราชคฤห์ พระองค์ทรงต้อนรับ ทรงสนทนาธรรม แล้วทรงชักชวนให้อยู่ครองราชสมบัติ แต่เมื่อได้รับการปฏิเสธ จึงทรงขอปฏิญญาว่า ถ้าวัดรู้แล้วขอให้เสด็จมาโปรดพระองค์ด้วย เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ ได้เสด็จมาเมืองราชคฤห์ หลังจบพระธรรมเทศนาพระเจ้าพิมพิสารกับพราหมณ์และคหบดี ชาวเมืองราชคฤห์จำนวนมากได้ดวงตาเห็นธรรม^{๑๒}

๑.๖.๓ แม่ชีกฤษณา รักษาโถม เขียนในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระ และพระปฎาจาราเถรี” ว่า ระหว่างพรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๕ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทที่มีโทษหนัก ในพรรษาที่ ๒๐ ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุเสพเมถุนจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธรูปแล้ว จึงได้มีอาณัติโมกข์เกิดขึ้น^{๑๓}

๑.๖.๔ พ.อ. ปิ่น มุกทุกันต์ เขียนในหนังสือ บทเรียนจากอินเดีย ว่า การที่พระศาสดาทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้สูงศักดิ์ เป็นเหตุให้พระองค์ได้รับการสนับสนุนจาก

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอ็ดดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๑) หน้า ๒๕.

^{๑๒} พระมหาสุทฺธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๑๓} แม่ชีกฤษณา รักษาโถม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระ และพระปฎาจาราเถรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๒๒.

กษัตริย์ทั้งหลายในแคว้นต่าง ๆ และเมื่อประมุขของแคว้นให้ความสนับสนุนพระพุทธศาสนา ประชาชนก็โอนอ่อนผ่อนตามไปโดยง่าย^{๔๔}

๑.๖.๕ เสฐียรพงษ์ วรรณปก เขียนในหนังสือ คำบรรยายพระไตรปิฎก ว่า คำสอนของพระพุทธองค์มีมากมาย เกินความสามารถของปัจเจกบุคคลคนเดียวจะจดจำได้หมด จึงได้มีการแบ่งหน้าที่กันในหมู่สงฆ์ ให้บางรูปที่เชี่ยวชาญทางพระวินัย รับผิดชอบท่องจำทางพระวินัย เรียกว่า วินัยธร ให้บางรูปรับหน้าที่ท่องจำพระสูตร เรียกว่า ชัมมธร^{๔๕}

๑.๖.๖ วิวรรธน์ สายแสง เขียนถึงพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์” ว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์นั้น ทรงบัญญัติในเมื่อมีภิกษุ ภิกษุณีก่อเรื่องเสียหายขึ้น เป็นที่ตำหนิติเตียนของคณะสงฆ์ และประชาชนทั้งที่นับถือพระพุทธศาสนา และไม่ได้นับถือ การได้รับโทษทางบ้านเมือง ก็ทรงปรับอนุวัตตามทางบ้านเมือง^{๔๖}

๑.๖.๗ วิสุทธีศรี เกียรติกำพล ได้เขียนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระมหากษัตริย์ ในสารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล” ว่า พระผู้มีพระภาคทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับอาณาจักรว่า มีความสำคัญอย่างยิ่งกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์มีส่วนสำคัญทำให้พระพุทธศาสนาธำรงอยู่ได้ยืนนาน ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปในแคว้นต่าง ๆ ทรงปฏิบัติเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีกับพระมหากษัตริย์ ผู้นำคนสำคัญของแคว้น เมือง ฯลฯ ไม่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ทรงมีความขัดแย้งกับพระมหากษัตริย์พระองค์ใด^{๔๗}

^{๔๔}พ.อ. ปิ่น มุกด์กันต์, บทเรียนจากอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, ๒๕๐๓), หน้า ๒๕๘.

^{๔๕}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.พิเศษ, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๔๖}นายวิวรรธน์ สายแสง, “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, หน้า ๒.

^{๔๗}นางวิสุทธีศรี เกียรติกำพล, “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๓.

ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แม้จะมีงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องนี้ อยู่บ้าง แต่ไม่ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัย พุทธกาลมากนัก ดังนั้นผู้วิจัยต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติ กับ พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่ส่งผลให้มีพระพุทธบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อเป็น แนวทางในการศึกษาค้นคว้าแก่ผู้สนใจใคร่รู้สืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน การวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวม ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ที่เป็นส่วนพระวินัยปิฎก ๘ เล่ม

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวม ข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา งานวิจัย และตำราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้

๑.๗.๓ ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหางานวิจัยที่ต้องการทราบ

๑.๗.๔ สรุป นำเสนอผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ ในสมัยพุทธกาล

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์พระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ สมัยพุทธกาล

บทที่ ๒

หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา ความหมาย ความเป็นมา หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

๒.๑ ความหมายของพระพุทธบัญญัติ

พระพุทธบัญญัติ คือ ประมวลพระวินัยปิฎก เป็นระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพระพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยการศึกษา และ อภิสมจาริกาศึกษา^๑

พระพุทธบัญญัติ หมายถึง พระบัญญัติของพระพุทธองค์ หรือข้อกำหนดทางพระวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นสิกขาบท^๒ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑) อาทิพรหมจริยการศึกษา หมายถึงหลักการศึกษอบรมในฝ่ายบทบัญญัติ หรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา^๓ เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้างพระสงฆ์สาวกทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์ ๒) อภิสมจาริกาศึกษา หมายถึงหลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาท และความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับ

^๑ วิ.มหา. (ไทย) ๑-/[๗].

^๒ สิกขา (สิกข + อ = อา) การศึกษา ข้อควรศึกษา, แปลก สนธิรักษ์, พจนานุกรม บาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔๓, สิกขาบท หมายถึงข้อที่ต้องศึกษา ข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่าสิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกอบรมตนของสาธุชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณีตามลำดับ, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๕.

^๓ พุทธอาณา หมายถึงอำนาจปกครองของพระพุทธเจ้า อำนาจการปกครองฝ่ายพุทธจักร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

ชักนำความประะพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธา
ยิ่งขึ้นไป^๔

พระพุทธรูปบัญญัติ คือ วินัยปิฎก เป็นที่บรรจุไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ กติกาที่รักษาไว้ซึ่ง
ภิกษุสังฆะ สงฆ์อยู่ได้ด้วยวินัย วินัยนั้นเป็นที่ก่อกำเนิด และเป็นที่ยึดมั่นไว้ซึ่งสังฆะ และสังฆะ
นั้นก็ทำหน้าที่เป็นผู้ที่จะรักษาสืบทอดพระศาสนา^๕

พระพุทธรูปบัญญัติ หมายถึง กฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เป็น
พุทธอาณา คือ ระเบียบการปกครองภิกษุ ภิกษุณี ที่เรียกโดยทั่วไปว่า พระวินัย

พระพุทธรูปบัญญัติ เกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุภิกษุณีประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม
หรือประพฤติเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียน โพนทะนา เมื่อพระพุทธองค์ทรง
รับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ ใต้อาสนวิหาร ได้ความจริงแล้ว จึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้ การ
บัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเช่นนี้ทั้งหมด^๖

พระพุทธรูปบัญญัติ หรือบัญญัติของพระพุทธเจ้า คือข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ
เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุ
สงฆ์และภิกษุณีสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า พระวินัย เมื่อจัดลงในพระไตรปิฎก
เรียกว่า พระวินัยปิฎก^๗

พระพุทธรูปบัญญัติ น. บัญญัติของพระพุทธเจ้า ; ข้อกำหนดทางพระวินัยซึ่ง
พระพุทธเจ้าทรงวางเป็นสิกขาบท^๘

สรุป พระพุทธรูปบัญญัติ หมายถึง บัญญัติของพระพุทธเจ้า คือประมวลสิกขาบท
ข้อกำหนดทางพระวินัย เกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุภิกษุณีประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม หรือ

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/[๑].

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์* คำ
วัด, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๖๘๒.

^๗ พระครูถิลาธรรมวิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมฺโม), *พระพุทธรูป ๒๒๗*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๘ สุชีพ ปุณฺณานุกาภ, *พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๓.

ประพาศติเสียดหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียดน โปนทะนา เมื่อพระพุททของค้ทรงรับทราบแล้วให้ประหุมสงฆ์ ใต้สวน ได้ความจริง จึงทรงมีพระพุททบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้

๒.๒ ความเป็นมาแห่งพระพุททบัญญัติ

นับตั้งแต่พระพุททเจ้าตรัสรู้ เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ยสกุณบุตรพร้อมสหายชฎิลสามพี่น้องพร้อมบริวาร โปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งข้าราชการบริวาร ได้พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวก นับเป็นระยะเวลาที่ยังไม่มีภิกษุประพาศติเสียดหาย ไม่มีผู้ทำผิดก่ออชริณธ์ขึ้นในสังคมาสงฆ์ เพราะพระภิกษุเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่เป็นพระอรียบุคคลอย่างชั้นต่ำสุดก็ค้เป็นพระโศดาบันทั้งสิ้น กุณบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุยังมีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุธรรมเป็นพระอรียบุคคลจึงขอบวชด้วยเหตุนี้ พระพุททของค้จึงยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทวางกฎระเบียบสำหรับปกครองสงฆ์

พระวินัยนั้น พระพุททของค้ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียดหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพาศติเช่นนั้นอีก ดังจะเห็นได้ว่าในตอนต้นพุททกาล พระพุททเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติ สิกขาบทไว้ เพราะภิกษุสงฆ์ล้วนมีวัตรปฏิบัติดีงาม ศิลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปาติโมกขสังวรศีล” จัดเป็นจาริตศีล ค้ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างค้ที่พระพุททเจ้าทรงประพาศติปฏิบัติมา

ในระยะเวลาที่ยังไม่มีพุทธานุญาติให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น พระพุททเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัณษา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัณษาภันธ์ คัมภีร์มหาวิภังค้ว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุททเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุททเจ้าก็ไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นพระอรียบุคคล^{๑๑} ดังค้ที่พระพุททของค้ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า

“จรงออกไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาที่จะบัญญัติสิกขาบท ศาสดาจะยังไม่บัญญัติ

^{๑๑} คุรายละอียดใน วิ. มา. (บาลี) ๔/๑-๖๓/๑-๕๖, วิ. มา. (ไทย) ๔/๑-๖๓/๑-๖๕.

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘/ [บทนำ].

สิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม^{๑๑} ในสงฆ์เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดกรรมเหล่านั้น สารีบุตร ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิสุคคอง ดำรงอยู่ในสารคณ แท้จริงในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้น โสดาบัน จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”^{๑๒}

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า พระพุทธองค์ตรัสห้ามพระสารีบุตรซ้ำสองครั้งด้วยอำนาจแห่งความเอื้อเฟื้อ การบัญญัติสิกขาบทเป็นพุทธวิสัย วิติกมกรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะเหล่านั้นยังไม่ปรากฏในสงฆ์เพียงใด พระศาสดาจะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพราะถ้าฟังบัญญัติ ก็ไม่ฟังพ้นจากการก่อนขอคของผู้อื่น จากข้อที่จะถูกดำเนิน เพราะชนเหล่านั้นไม่เห็นวิติกมโทษ จะก่อนขอคว่า พระสมณโคดมผูกมัดด้วยสิกขาบทบัญญัติปาราชิกด้วยเหตุเพียงว่า ภิกษุสงฆ์ยอมทำตามคำของเรา กุลบุตรเหล่านี้ยอมละ โภคะ เครื่องญาติ แม้ราชสมบัติออกบวช เป็นผู้สันโดษ..เคารพจัดในสิกขา ไม่ห้วงใยในร่างกายและชีวิต แล้วใครเล่าจักเสพเมถุน จักลักของ ๆ ผู้อื่น จักเข้าไปตัดชีวิตผู้อื่น หรือจักเลี้ยงชีวิตด้วยการอวดคุณที่ไม่มี ปาราชิกนั้นแม้ไม่ทรงบัญญัติไว้ แต่ปรากฏโดยสังเขปในบรรพชานั้นเอง”^{๑๓}

๒.๒.๑ กำเนิดพระพุทธบัญญัติ

ในสมัยแรกเริ่มก่อตั้งพระพุทธศาสนา ในสมัยนั้นจำนวนภิกษุยังมีไม่มาก เป็นสังคมาเล็ก ๆ ยังไม่มีการประพฤติดผิด ทั้งยังไม่มีปัญหาเสื่อมเสียร้ายแรงเกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลายต่างดำเนินตามพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด เป็นการประพฤติแบบอริยสงฆ์ ในระหว่างนี้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์^{๑๔} เพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติสำหรับภิกษุทั้งหลาย

^{๑๑} อาสวัฏฐานิยา แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อนและการจองจำ, ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑/๑๑-๑๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๑๒} จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า คือ จะบรรลุมรรค ๓ ชั้นสูงขึ้นแน่นอน เพราะได้ปฐมมรรค คือ โสดาปัตติมรรคแล้ว (วิ.อ. ๑/๒๑/๒๐๓); อุปริมกคคุดยสงฆาตา สมโพธิ สัมโพธิ คือ มรรค ๓ (สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อรหัตตมรรค) ที่สูงขึ้น (สารคุด.ฎีกา. ๑/๒๑/๕๕๕), ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๑-๑๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^{๑๓} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๔-๓๕๖.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑/๑๑-๑๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

ระหว่างพรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๕ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงมีพระพุทธรูปที่ เป็นโทษหนัก จนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๒๐ คัมภีร์สมันตปาสาทิการะบุว่า พระพุทธองค์ทรงมี พระพุทธรูปปฏิมาปาราชิกในพรรษาที่ ๒๐ เพราะพระสุทิน ผู้เป็นต้นบัญญัติบวชใน พรรษาที่ ๑๒ ของพระพุทธเจ้า และในขณะที่พระสุทินบวชได้ ๘ พรรษาได้เสพเมถุนกับอดีต ภรรยาที่ป้ามาหาวัน เขตกรุงเวสาตี ครั้งนั้นพรรษาที่ ๘ ของพระสุทินตรงกับพรรษาที่ ๒๐ ของ พระพุทธองค์^{๑๕} พระพุทธรูปปฏิมาปาราชิก สิกขาบทที่ ๑^{๑๖} ห้ามภิกษุเสพเมถุนว่า

“ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก”^{๑๗} หาสังวาสมิได้

นับเป็นครั้งแรก และทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดั่งงามขึ้นใน หมู่คณะสงฆ์^{๑๘} เมื่อมีพระพุทธรูปปฏิมาปาราชิกแล้วจึงได้มีอาณัติโมกข์เกิดขึ้น

๒.๒.๒ ชั้นตอนพระพุทธรูปปฏิมาปาราชิก

พระพุทธรูปปฏิมาปาราชิก ในสิกขาบทแต่ละครั้ง มีชั้นตอนดังนี้

๑) เมื่อเกิดเรื่องมีวามองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุม
สงฆ์

๒) ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับแล้ว

๓) ทรงชี้โทษแห่งการประพฤตินั้น

๔) ทรงชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด

๕) ตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวัง

๖) ทรงตั้งพระพุทธรูปปฏิมาปาราชิกห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป^{๑๙}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงชั้นตอนแห่ง พระพุทธรูปปฏิมาปาราชิกไว้ดังนี้

^{๑๕} วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๑/๑๔๓.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๔/๑๔-๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔/๑๓-๒๕.

^{๑๗} เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เหนินห่างจากพระสัทธรรม, ปาราชิกศัพท์ หมายถึงตัวสิกขาบท ตัวอวัติ บุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล, วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๕/๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๕.

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑-/[๘].

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑-/[๘].

๑) เมื่อใด ความเสียหายเกิดขึ้น เพราะภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ทำอย่างใดอย่างหนึ่งลง เมื่อนั้นพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามความประพฤตินั้นเป็นอย่าง ๆ ไป เช่น พระธนิยะถือเอาพระวาจาของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเปล่งตามพระราชประเพณีเมื่อครั้งราชาภิเษกว่า “หญ้า ไม้และน้ำ เราให้แก่พวกสมณพราหมณ์” ดังนี้ เป็นเลศถือเอาไม้หลวงไปทำกุฎี ด้วยอ้างว่าได้รับพระราชทาน เมื่อเกิดเหตุนี้ขึ้น จึงทรงตั้งพระพุทธบัญญัติห้ามอทินนาทาน เมื่อภิกษุสมาจารก็ทรงวางไว้โดยนัยนั้น

๒) พระพุทธบัญญัติครั้งตั้งขึ้นแล้ว แต่ยังไม่เหมาะสมด้วยประการใดประการหนึ่ง คือยังหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้น ได้ขาด เช่นนี้ทรงบัญญัติซ้ำรัดเข้าอีก เช่น ทรงตั้งพระพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้ล้างผลาญชีวิตมนุษย์ ยังไม่พอจะให้เข้าใจว่าทรงห้ามตลอดถึงพรรณนาถึงคุณแห่งความตาย หรือยังให้เขาฆ่าตัวเสียเอง จึงทรงบัญญัติซ้ำเติมความข้อนั้นเข้าด้วย หรือตึงเกินไป เช่นนี้ทรงบัญญัติซ้ำผ่อนให้เบาลง เช่นทรงตั้งพระพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้อวดอุตริมนุสสรธรรมอันไม่มีจริง ข้อนี้กินความกว้างไปถึงการอวดด้วยสำคัญว่าได้บรรลุ แต่เป็นคุณที่ไม่มีจริง จึงทรงบัญญัติซ้ำ ยกผู้พูดด้วยสำคัญผิดดั่งนั้นเสีย ไม่ให้ต้องอาบัติ

๓) พระพุทธบัญญัติที่ทรงตั้งไว้แล้ว แม้ไม่เป็นไปสะดวก ก็ไม่ทรงถอนเสียทีเดียว คงเพิ่มอนุบัญญัติ เช่นทรงตั้งพระพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้นอนด้วยอนุปลัมบัน เพื่อจะกันชาวบ้านไม่ให้เห็นอาการวิปลาซของภิกษุในเวลาอนหลับ เมื่อมีสามเณรขึ้น สามเณรก็จัดว่าเป็นอนุปลัมบัน เมื่อไม่มีที่อยู่ จึงทรงผ่อนให้นอนด้วยกันได้ไม่เกิน ๓ คืบ ข้อที่ทรงตั้งไว้เดิมเรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงตั้งเพิ่มเติมทีหลัง เรียกอนุบัญญัติ รวมมูลบัญญัติและอนุบัญญัติเข้าด้วยกัน เรียกว่า สิกขาบท^{๒๐}

๔) เมื่อเกิดเหตุแล้ว จะทรงตั้งพระพุทธบัญญัตินั้น ตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทุลรับแล้ว ทรงชี้โทษแห่งการประพฤตินั้น และอานิสงส์แห่งความ

^{๒๐} สิกขาบทอันหนึ่งมีหลายอนุบัญญัติก็มี เช่นสิกขาบทปรารภคณ โภชนะ คือรับนิมนต์ออกชื่อของกิน แล้วรวมกันฉันเป็นหมู่ ทรงผ่อนให้ตามคราว ในเวลาเจ็บ ในฤดูจิวร ในเวลาทำจิวร ในเวลาเดินทางบกทางเรือ ในคราวอัศจรรย์ ในคราวนิมนต์ของสมณะด้วยกัน, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข** เล่ม ๑, หน้า ๑๑.

สำรวจมาแล้ว จึงทรงตั้งพระพุทธรูปบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุทำเช่นนั้นอีกต่อไป ทรงวางโทษคือปรับอาบัติไว้หนักบ้าง เบาบ้าง^{๒๑}

พระพุทธรองค์ ทรงกำหนดโทษสำหรับภิกษุ (ภิกษุณี) ผู้ฝ่าฝืน หรือล่วงละเมิดไว้ เรียกว่า ‘อาบัติ’ มี ๗ ประการ เรียงลำดับตามโทษหนักเบา ดังแสดงตามตารางดังต่อไปนี้

ชื่ออาบัติ	ประเภท หนัก-เบา	ประเภทแก้ไข ได้-ไม่ได้
ปาราชิก	ครุกาบัติ (หนัก)	อเตกัจฉาบัติ (แก้ไขไม่ได้)
สังฆาทิเสส	ครุกาบัติ (หนัก)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
อุลลัจจัย	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ปาจิตตีย์	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ปาฏิเทสนียะ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทุกกฏ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทพภาสิต	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)

ในตอนปลายพุทธกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธรองค์มิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ได้ทรงประทานพุทธพจน์ไว้ว่า

โย โว อานนุท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺจตุโต โส โว มมจฺเจน สตุ
ถา

อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๒๒}

หลังพระพุทธปรินิพพาน พระอรหันตสาวกทั้งหลายได้ประชุมกันรวบรวม จัดแบ่งพระธรรมวินัยเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า สังคายนา แต่ครั้งแม้ปรารภเหตุต่างกัน แต่ก็มีวัตถุประสงค์หลักเดียวกัน คือ รวบรวมธรรมวินัยเป็นหมวดหมู่และพัฒนาจากธรรมวินัยสู่การ จัดแบ่งเป็น พระปิฎก ได้ ๓ ปิฎก คือ ธรรมวินัย ๓ หมวด แยกเป็น พระสุตตันตปิฎก กับ พระอภิธรรมปิฎก ส่วนพระวินัยปิฎกก็ยังคงเป็นพระวินัย จากนั้นก็ช่วยกันสืบทอดคำสอนโดยวิธี

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘-๑๑.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔-๑๓๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

มุขปาฐะ คือ แบ่งหน้าที่ท่องจำสืบทอดกันมาอย่างเป็นระบบ อันเนื่องมาจากคำสอนของ พระพุทธเจ้ามีมากเกินความสามารถที่บุคคลคนเดียวจะจดจำได้ครบถ้วน ผู้เชี่ยวชาญพระวินัย ที่ท่องจำพระวินัย เรียกว่า วินัยธร^{๒๓} ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านพระสูตร หรือพระอภิธรรมที่ท่องจำ พระสูตรหรืออภิธรรม เรียกว่า ธรรมธร^{๒๔} ต่อมาภายหลังได้มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็น ลายลักษณ์อักษร ในพุทธศตวรรษที่ ๕ ในรัชสมัยพระเจ้าวชิราวุฒิกษัตริย์ ประเทศศรีลังกา ต่อมาปริวรรตเป็นอักษรของประเทศต่าง ๆ แต่ละประเทศที่นับถือในพระพุทธศาสนา รวมทั้งประเทศไทยด้วย^{๒๕}

สรุปขั้นตอนแห่งพระพุทธบัญญัติ ดังนี้ คือ ๑) เมื่อมีภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติไม่ สมควรแก่สมณภาวะทำให้ชาวบ้านตำหนิ ดิเตียน ๒) พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสสอบสวนท่ามกลางสงฆ์ เมื่อยอมรับ ทรงชี้โทษ ตรัสบอกอานิสงส์แห่งความสำรวม ทรง มีพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุ (ภิกษุณี) ทำเช่นนั้นอีก เรียกว่า มุลบัญญัติ ผู้ทำผิดครั้งแรกไม่ ทรงเอาผิด ในฐานะภิกษุต้นบัญญัติ ๓) ทรงมีพุทธบัญญัติเพิ่มเติมให้รัดกุมมากขึ้น ถ้าต้งไปก็ ทรงเพลาลง ขั้นตอนนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ ๔) หลังจากพุทธบัญญัติ ถ้ามีการกระทำผิด ภิกษุ สงฆ์มีอาจตัดสินได้ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวินัยจรรย์ให้เป็นแบบอย่าง เรียกว่า วินีตวัตถุ

๒.๒.๓ ประเภทแห่งพระพุทธบัญญัติ

พระพุทธบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อ หรือมาตราเรียกว่า สิกขาบท แปลว่า ข้อที่ต้องศึกษา คือ พระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุมี ๒๒๗ สิกขาบท พระพุทธบัญญัติสำหรับ ภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ให้สาวคณที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

^{๒๓} วินัยธร หมายถึง ผู้ทรงวินัย ภิกษุผู้ชำนาญวินัย พระอุบาลีเถระได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น เอตทัคคะ ในบรรดาพระวินัยธร, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒๗๔.

^{๒๔} ธรรมธร ได้แก่ ธรรมธร นามิกิ. (ธมม + ธร + อ) ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม, แปลก สนธิรักษ์, *พจนานุกรม บาลี-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๓.

^{๒๕} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระวินัยปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔-๕.

พระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท และพระพุทธบัญญัติสำหรับ
ภิกษุณี ๓๓๑ สิกขาบท คือ :-

อาบัติ	ภิกษุ	ภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนัตย	๒	-
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๕๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนีย์	๔	๘
เสขิยะ	๗๕	๗๕
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวมพระพุทธบัญญัติ	๒๗๗	๓๑๑

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ ยกเว้นเสขิยะ จัดเป็นอาทิพรหมจริยกา-
สิกขา ส่วนเสขิยะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ จัดเป็นอาภิสมจาริกา-
สิกขา อนึ่ง สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ แต่เดิมตามบาลีพระสูตรมี ๑๕๐ สิกขาบท
ต่อมาภายหลังเพิ่มอนัตย ๒ และเสขิยะ ๗๕ จึงรวมเป็น ๒๒๗^{๒๖}

๑. ปาราชิก ๔ สิกขาบท

ปาราชิกเป็นชื่อครุกาบัติ อาบัติหนัก ที่ภิกษุหรือภิกษุณีต้องเข้าแล้วขาดจากการ
เป็นภิกษุทันที มีความหมายตามรูปศัพท์ หมายถึง ผู้พ่ายแพ้^{๒๗} ต้องสละสมณเพศและไม่ได้รับ
อนุญาต ให้อุปสมบทเป็นภิกษุหรือภิกษุณีอีก เป็นทฎฐุลลาบัติ คืออาบัติชั่วหยาบ เป็น
อนวเสสาบัติ คืออาบัติไม่มีส่วนเหลือ และเป็นอเตกัจฉา คือแก้ไขไม่ได้^{๒๘} ได้แก่

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม^{๒๙}

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/-[๕๐].

^{๒๗} ผู้พ่ายแพ้ หมายถึง เห็นห่างจากพระสังฆธรรม คือปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ, วิ.มहा. (บาลี) ๑/๓๕/๒๖,
วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๕/๒๕.

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/-[๘].

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (บาลี) ๑/๒๔-๓๕/๑๔-๑๘, วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๔-๓๕/๑๗-๒๕.

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้^{๓๐}

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพราศกายนุญย์^{๓๑}

ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม^{๓๒}

ปาราชิก ๔ นี้ เป็นกฎหมายอันเด็ดขาดของพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นกฎหมายทางโลกเท่ากับประหารชีวิต ถ้าต้องปาราชิกเข้าแล้วข้อใดข้อหนึ่ง ก็ขาดจากความเป็นภิกษุหาสังวาส^{๓๓}ไม่ได้ ถ้าต้องปาราชิกแล้วยังไปร่วมอุโบสถสังฆกรรมทำให้สังฆกรรมเศร้าหมอง แปลว่า ทำลาย ศาสนา ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ทั้งภพนี้และภพหน้า เป็นมนุสสตุณฺญตะหฺมคภพชาติที่จะได้มาเป็นมนุษย์ สิ้นใจเมื่อโคลงมหาโลกันตนรกเมื่อนั้น^{๓๔}

๒. สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท

สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท ปรับอาบัติหนัก รongจากปาราชิก เป็นครุกาบัติแต่ยังเป็นสเตกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) แปลว่า หมู้อาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ทั้งในระยะเบื้องต้น และในระยะที่เหลือ ประกอบด้วย ๓ ศัพท์ คือ สังฆะ (สงฆ์) + อาติ (เบื้องต้น) + เสสสะ (ที่เหลือ)^{๓๕} คำว่า “สังฆาติเสส” แปลว่า หมวคอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือหมายความว่าวิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้น ไปจนตลอด กล่าวคือเมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้แล้วอยู่มานัต (นับราตรี) อีก ๖ ราตรี ทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ต่อจากนั้นจึงประชุมสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป ทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาติเสส ขั้นตอนสุดท้ายนี้ชื่อว่า อัพทาน มีการสวดญัตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้ง เรียกว่า

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๔-๘๕/๕๕-๕๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๕/๗๔-๗๕.

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๖๒/๕๓-๕๔, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๒/๑๓๔.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๕๓/๑๒๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๕๓/๑๗๗.

^{๓๓} สังวาส แปลว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมกันของสงฆ์ ได้แก่การทำสังฆกรรมร่วมกัน สวดปาฏิโมกข์ร่วมกัน มีสิกขาบทเสมอกัน เรียกง่าย ๆ ว่าทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน คือเป็นพวกเดียวกัน อยู่ด้วยกันได้ มีฐานะและสิทธิเสมอกัน; ในภาษาไทย ใช้หมายถึงร่วมประเวณีด้วย, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๑๖-๓๑๗.

^{๓๔} ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, **พระวินัย ๒๒๗ พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^{๓๕} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, (สมาน กุลยาณธมฺโม), **พุทธบัญญัติ ๒๒๗**, หน้า ๔๑.

ญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบครั้งที่ ๓ ภิกษุผู้ทำความผิคนั้นจึงเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติสังฆาทิเสส^{๓๖}

๓. อนियต ๒ สิกขาบท^{๓๗}

คำว่า อนियต แปลว่าไม่แน่นอน กล่าวคือในอนियตสิกขาบท สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุผู้ถูกกล่าวหาไม่แน่ว่าจะถูกปรับอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย์ กรณีที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อปรับอาบัติพระภิกษุผู้ทำผิดมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑) ภิกษุที่นั่งที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง เป็นสถานที่กำบังพอที่จะเสพเมถุนกันได้ ถ้ามีอุบาสิกาผู้บรรลุลหกรรมตั้งแต่ขึ้น โศคาบันขึ้น ไปเห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้นกล่าวหาเธอด้วยอาบัติ ใดอย่างหนึ่งคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย์ และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงสองต่อสองจริง เธอควรถูกปรับโทษด้วยอาบัติ ใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๓ อย่างนั้น หรือพึงปรับอาบัติตามที่อุบาสิกาผู้เชื่อถือได้นั้นกล่าวหา

๒. ภิกษุที่นั่งที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง แม้สถานที่นั้นไม่ใช่ที่กำบังไม่พอที่จะเสพเมถุนกันได้ แต่เป็นสถานที่เอื้ออำนวยพอที่จะพูดเกี่ยวหญิงด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ถ้ามีอุบาสิกาผู้บรรลุลหกรรมตั้งแต่ขึ้น โศคาบันขึ้น ไปเห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้นกล่าวหาเธอด้วยอาบัติ ใดอย่างหนึ่ง คือสังฆาทิเสส หรือปาจิตติย์ และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสองจริง เธอควรถูกปรับโทษด้วยอาบัติ ใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๒ อย่างนั้น หรือพึงปรับอาบัติตามที่อุบาสิกาผู้เชื่อถือได้นั้นกล่าวหา อนियตสิกขาบทนี้เน้นหนักไปในวิธิตัดสินอาบัติที่ยังไม่แน่ ระหว่างปาราชิกสังฆาทิเสส หรือปาจิตติย์ ซึ่งพระวินัยธรจะต้องวินิจฉัย อนियตไม่ใช่ชื่ออาบัติพิเศษนอกเหนือจากอาบัติทั้งสามนั้น ทั้งไม่ใช่สิกขาบทที่ห้ามภิกษุที่นั่งที่ลับตาหรือที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง สิกขาบทที่ห้ามการกระทำดังกล่าวคือ สิกขาบทที่ ๔ และสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตติยกัมม^{๓๘}

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/[๑๕].

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔๓/๓๓-๓๓๓, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๓/๔๗๓-๔๘๐.

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/[๑๗-๑๘].

๔. นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท

คำว่า นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือคำว่า นิสสัคคิย แปลว่าทำให้สละสิ่งของ อาบัติที่สละแล้วพึงแสดงหรือแปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น และคำว่า ปาจิตตีย์ แปลว่าทำกุศลจิตกล่าวคือกุศลธรรมของผู้ตั้งใจต้องอาบัติให้ตกไปโดยสรุปกี่คือทำจิตให้ตกไปและจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้นย่อมพลาดจากอริยมรรคหรือทำอริยมรรคให้เสียไป และปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลงรวมทั้ง ๒ คำเป็น “นิสสัคคิยปาจิตตีย์” หมายถึง บทบัญญัติในนิสสัคคิยกัณฑ์ ๓๐ สิกขาบท อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ที่ภิกษุต้องเพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคในทางที่ไม่เหมาะสมเป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบาและเป็นเสตกิจฉา ยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่นจีวรบาตร ผ้าสีทันชะฯ ที่ทำให้อาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะหรือบุคคล นิสสัคคิยกัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ วรรคคือ

๑. จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร มี ๑๐ สิกขาบท
๒. โกศิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัตติโยโหม มี ๑๐ สิกขาบท
๓. ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร มี ๑๐ สิกขาบท^{๓๕}

๕. ปาจิตตีย์ ๕๒ สิกขาบท

คำว่า ปาจิตตีย์ แปลว่าทำกุศลจิต กล่าวคือ กุศลธรรมของผู้ตั้งใจต้องอาบัติทำจิตให้ตกไป และจิตที่ถูกทำให้ตกไปย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรคให้เสียไป ปาจิตตีย์เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เป็นลหุกาบัติ คืออาบัติเบา และเป็นเสตกิจฉา ยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้ว สามารถพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะหรือบุคคล มี ๕๒ สิกขาบท เรียกว่า สุทธิกปาจิตตีย์ (ปาจิตตีย์ล้วน)

ปาจิตตียกัณฑ์ แบ่งเป็น ๕ วรรค คือ

๑. มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ มี ๑๐ สิกขาบท
๒. ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม มี ๑๐ สิกขาบท
๓. โฉวาทวรรค หมวดว่าด้วยโฉวาท มี ๑๐ สิกขาบท

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (ไทย) ๒/-/[๗-๘].

๔. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเปลี่ยว ไม่เป็นไข้ รับประทานของเคี้ยวของฉันที่ทายกไม่ได้แจ้งไว้ก่อน

ข้อที่น่าสังเกตว่า “ตระกูลที่ได้รับสมมติว่าเป็นเสขะ” ตามความแห่งสิกขาบทที่ ๓ ในวรรคนี้ หมายถึงตระกูลที่มีศรัทธามาก เลื่อมใสทั้งฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกา เป็นโศดาบันทั้ง ๒ ฝ่าย มีโภคทรัพย์มาก แต่บริจจาคำบุญหมดสิ้น^{๔๕}

๗. เสดิยะ ๗๕ สิกขาบท

คำว่า เสดิยะ แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นสมบัติของท่านผู้ยังต้องศึกษา ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นชื่อสิกขาบทที่ว่าด้วยมารยาทผู้ดี เป็นวิธีการวางกิริยาทางกายและวาจาที่เหมาะสมของภิกษุ ไม่ได้เป็นชื่ออาบัติ ภิกษุไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งเสดิยะทั้งหลาย ต้องอาบัติทุกกฏทุกสิกขาบท สิกขาบทในเสดิยกัณฑ์นี้เป็นบทบัญญัติที่น่าสนใจ เพราะว่าด้วยเรื่องกิริยามารยาทที่เป็นธรรมเนียมของภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ เสดิยสิกขาบท ทั้ง ๗ วรรค แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม ตามสาระสำคัญดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยธรรมเนียมควรประพฤติในเวลาเข้าหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การนุ่งห่มเรียบร้อยในขณะที่อยู่ในชุมชน การสำรวจระวางอิริยาบถ การพูดคุยกันให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสมเมื่ออยู่ในชุมชน

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยว่าด้วยธรรมเนียมในการรับบิณฑบาต เริ่มตั้งแต่อิริยาบถในการรับบิณฑบาต การขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

กลุ่มที่ ๓ ว่าด้วยธรรมเนียมในการแสดงธรรม เริ่มตั้งแต่การแสดงธรรมอย่างถูกต้อง กาลเทศะ ไม่แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อยู่ในอาการไม่เคารพธรรม

กลุ่มที่ ๔ ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย พระพุทธบัญญัติสิกขาบทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพของวัฒนธรรมของท้องถิ่นในสมัยพุทธกาล วัฒนธรรมด้านการนุ่งห่ม การรับประทานอาหาร การใช้คำพูดที่อาจมีลักษณะที่ไม่เรียบร้อย เมื่อคนเหล่านั้นมาบวชในสังคมสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา ทรงบัญญัติเสดิยสิกขาบทขึ้นมาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติ แนวคิดที่น่าสนใจในเสดิยกัณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นพุทธทัศนะที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือบทบัญญัติที่ว่า “ภิกษุพึงสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายรดลงบน

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๓๐].

พืชเขียวสด” (ตามความในสิกขาบทที่ ๑๔ แห่งปาฏกาวรรค) ในสิกขาบทที่ ๑๕ แห่งปาฏกาวรรค เสด็จกัณฑ์แบ่งเป็น ๗ วรรค คือ

๑. ปริมาณทวารวรรค	หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย	มี ๑๐ สิกขาบท
๒. อุชัคฌิกวรรค	หมวดว่าด้วยการหัวเราะ	มี ๑๐ สิกขาบท
๓. ชัมภกทวารวรรค	หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว	มี ๑๐ สิกขาบท
๔. สักกัจจวรรค	หมวดว่าด้วยความเอื้อเฟื้อ	มี ๑๐ สิกขาบท
๕. กพพวรรค	หมวดว่าด้วยคำข้าว	มี ๑๐ สิกขาบท
๖. สุรสุรวรรค	หมวดว่าด้วยการฉันทังซู้ด ๆ	มี ๑๐ สิกขาบท
๗. ปาฏกาวรรค	หมวดว่าด้วยเชิงเท้า	มี ๑๕ สิกขาบท ^{๔๖}

๘. อธิกรณสมถะ ๗ สิกขาบท

คำว่า อธิกรณสมถะ ประกอบด้วย ๒ คำ คือ อธิกรณ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดีความ ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ และคำว่า สมถะแปลว่า การระงับ การทำให้สงบ รวมเป็น อธิกรณสมถะ แปลว่าธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์

อธิกรณสมถะมี ๗ ประการ คือ

- ๑) สัมมุขาวินัย ระงับในที่พร้อมสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคลและพร้อมหน้าธรรม^{๔๗}
- ๒) สติวินัย ระงับโดยประกาศสมมติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์^{๔๘}
- ๓) อมูพหวินัย ระงับโดยยกประโยชน์ให้ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า^{๔๙}

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๓๐-๓๑].

^{๔๗} “พร้อมหน้าสงฆ์” คือภิกษุเข้าประชุมครบองค์ประชุมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละกรณี, “พร้อมหน้าบุคคล” คือคู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกัน, “พร้อมหน้าวัตถุ” คือยกเรื่องที่เกิดขึ้นขึ้นมาวินิจฉัย, “พร้อมหน้าธรรม” คือวินิจฉัยถูกต้องโดยธรรมวินัย (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๓๖]).

^{๔๘} “สติวินัย” คือวิธีระงับอธิกรณ์โดยเอาสติขึ้นเป็นหลัก ในกรณีที่มีผู้โจทพระอรหันต์ด้วยสติวิบัติ สงฆ์จะสวดประกาศสมมติให้แก่ผู้เป็นพระอรหันต์นั้นว่า “ท่านผู้นี้มีสติสมบูรณ์” เป็นการบอกให้รู้ว่าใครจะโจทพระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๓๖]).

^{๔๙} “อมูพหวินัย” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติที่ต้องในขณะที่เป็นบ้า สงฆ์จะสวดประกาศสมมติเพื่อไม่ให้ใคร ๆ โจทเธอด้วยอาบัติ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๓๖]).

- ๔) ปฎิญาตกระณะ ระวังตามคำรับของจำเลย^{๕๐}
- ๕) เขุยกยสีกา ระวังตามเสียงข้างมาก^{๕๑}
- ๖) ตัสสปาปิยสีกา ระวังโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด^{๕๒}
- ๗) ตินวัตถการกะ ระวังโดยการประนีประนอม^{๕๓}

อริกธสมถะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ที่เป็นทางการของสังคมสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตย และรูปแบบการทำงานในสงคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาถึงปัจจุบัน^{๕๔}

วิธีระวังอริกธ

อริกธมี ๔ ประการ คือ ๑) วิวาทาธิกธ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัยว่านี้เป็นพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นี้ไม่ใช่พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เป็นต้น ๒) อนูวาทาธิกธ เรื่องการกล่าวหาใส่ความ โจมตีด้วยอาบัติต่าง ๆ เช่นภิกษุรูปนี้รูปนั้นต้องอาบัตินี้ ประพฤติอย่างนี้ มีความผิดอย่างนี้ ๓) อาปัตตาธิกธ เรื่องการตั้งอาบัติ การปรับอาบัติและการแก้ตัวให้พ้นจากอาบัติ ๔) กิจจาธิกธ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบท

- ๑) วิวาทาธิกธ ระวังด้วยสัมมุขาวินัยและเขุยกยสีกา
- ๒) อนูวาทาธิกธ ระวังด้วยสัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพหวินัย ตัสสปาปิยสีก
- ๓) อาปัตตาธิกธ ระวังด้วยสัมมุขาวินัย ปฎิญาตกระณะ ตินวัตถการกะ

^{๕๐}“ปฎิญาตกระณะ” คือวิธีการระวังอริกธโดยปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลย การแสดงอาบัติก็ถือว่าเป็นปฎิญาตกระณะเช่นเดียวกัน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๑๗]).

^{๕๑}“เขุยกยสีกา” คือ วิธีระวังอริกธโดยตัดตามเสียงข้างมาก สงฆ์จะใช้วิธีการนี้ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๑๗]).

^{๕๒}“ตัสสปาปิยสีกา” คือวิธีระวังอริกธโดยตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีผิดจริง แม้เธอจะไม่รับสารภาพ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๑๗]).

^{๕๓}“ตินวัตถการกะ” คือ วิธีระวังอริกธโดยการทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอมกัน เปรียบเหมือนเอาหญ้ากลบไว้ ไม่ต้องชำระสะสางคดีความ วิธีนี้ใช้ระวังอริกธ ที่ยุ่งยาก อาจจะเป็นอนูวาทาธิกธหรืออาปัตตาธิกธ เช่น กรณีพิพาทกันของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี (วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๑๗]).

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/-/[๑๗].

๔) กิจจาธิกรณ์ ระวังด้วยสัมมุขาวินัย^{๕๕}

อธิกรณ์สมณะ เป็นสิกขาบทสำหรับขุดอธิกรณ์ คำว่า อธิกรณ์ ไม่ตรงกับคำว่า คดีความอย่างทางโลกเสียทั้งหมด บางอย่างเป็นเรื่องของกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สงฆ์จะต้องทำให้เสร็จ มีข้อสังเกตว่า ข้อสุดท้ายคือกิจจาธิกรณ์ ไม่ตรงกับคดีที่เกิดจากการทำผิดแบบทางโลก เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นแต่ละอย่าง หน้าทีของสงฆ์ คือ ต้องระวังหรือขุด หรือทำให้จบลง ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง สรุปว่า เพื่อระวังอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว (๑) ฟังให้สัมมุขาวินัย (๒) ฟังให้สติวินัย (๓) ฟังให้ออมุพหวินัย (๔) ฟังให้ปัญญาตกรณะ (๕) ฟังให้เขุยยสิกขา (๖) ฟังให้ตัสสปาปิยสิกขา (๗) ฟังให้ติณวัตตารกะ^{๕๖} อธิกรณ์สมณะ ๗ สิกขาบท เป็นเครื่องระวังอธิกรณ์ เป็นวิธีการเพื่อระวังอธิกรณ์ เป็นเรื่องราวของพระวินัยธรและสงฆ์ จะชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ต่อหน้าสงฆ์ก็ดี ต่อหน้าบุคคลก็ดี ให้เสร็จสิ้นทุกอย่าง

สี่ลวรคอรรถถา ฉบับลังกา ไม่นับอธิกรณ์สมณะ ๗ ข้อนี้ว่าเป็นสิกขาบท จึงคงมี ๒๒๐ สิกขาบท แต่พระไตรปิฎกฉบับของไทย พม่าและยุโรปนับจำนวนสิกขาบทของภิกษุว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท^{๕๗} หลังจากมีพระพุทธบัญญัติ ถ้ามีการกระทำผิด ภิกษุสงฆ์ไม่สามารถตัดสินได้ พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยเรียกว่า วินิตวัตถุ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดโทษสำหรับภิกษุผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดไว้เรียกว่า อาบัติ มี ๗ ประการ เรียงลำดับตามโทษหนักเบา ดังแสดงตารางต่อไปนี้

ชื่ออาบัติ	ประเภทหนัก-เบา	ประเภทแก้ไขได้-ไม่ได้
ปาราชิก	ครุกาบัติ (หนัก)	อเตกัจฉาบัติ (แก้ไขไม่ได้)
สังฆาทิเสส	ครุกาบัติ (หนัก)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ถุลลัจจัย	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ปาจิตตีย์	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/-[๓๗-๓๘].

^{๕๖} สัมมุขาวินัย คือวิธีตัดสินที่ฟังทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ, สติวินัย คือวิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก, ออมุพหวินัย คือวิธีตัดสินที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้านแล้ว, ปัญญาตกรณะ คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ, เขุยยสิกขา คือวิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก, ตัสสปาปิยสิกขา คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด, ติณวัตตารกะ คือวิธีตัดสินโดยวิธีขอมความ ตามศัพท์แปลว่า ระเบียบดังกล่าวไว้ด้วยหญ้า (นัย วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๕-๒๑๑/๒๑๘-๒๔๑), วิ.มหา. (ไทย) ๑/๖๕๕/๗๑๖.

^{๕๗} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๗/-[๕๐].

ปาฏิเทสนียะ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทุกกฏ	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)
ทุพภาสิต	ลหุกาบัติ (เบา)	สเทกัจฉาบัติ (แก้ไขได้)

พระพุทธบัญญัติของพระผู้มีพระภาค มาในพระสูตร คือพระปาติโมกข์มาสู่วาระที่จะพึงยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน สงฆ์ทั้งปวง พึงพร้อมกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในพระสูตรนั้น

สรุป ความเป็นมาแห่งพระพุทธบัญญัติว่า ในระยะที่ยังไม่มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท จนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๒๐ จึงทรงมีพระพุทธบัญญัติปฐมปาราชิก เพราะพระสุทินผู้เป็นต้นบัญญัติได้ เสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ปฐมปาราชิก สิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุเสพเมถุนว่า “ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก

มีขั้นตอนแห่งพระพุทธบัญญัติ คือ เมื่อมีภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติไม่สมควรแก่สมณภาวะทำให้ชาวบ้านตำหนิ ตีเตียน พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสสอบสวนท่ามกลางสงฆ์ เมื่อยอมรับ ทรงชี้โทษ ตรัสบอกอานิสงส์แห่งความสำรวม ทรงมีพระพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุ (ภิกษุณี) ทำเช่นนั้นอีก เรียกว่า มูลบัญญัติ ผู้ทำผิดครั้งแรกไม่ทรงเอาผิด ในฐานะภิกษุต้นบัญญัติ ทรงมีอนุบัญญัติ เพิ่มเติมให้รัดกุมมากขึ้น ถ้าดึงไปก็ทรงเพลาลง หลังจากพระพุทธบัญญัติ ถ้ามีการกระทำผิด ภิกษุสงฆ์มีอาจตัดสินได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธวินัจฉัยให้เป็นแบบอย่าง เรียกว่า วินีตวัตถุ

มีพระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท และพระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุณี ๓๓๑ สิกขาบท สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ ยกเว้นเสขิยะ จัดเป็นอาทิพรหมจรรย์การศึกษา ส่วนเสขิยะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ จัดเป็นอาภิสมาจาริกาศึกษา

๒.๓ หลักการแห่งพระพุทธบัญญัติ

พระพุทธบัญญัติ หรือ ประมวลพระวินัยเกี่ยวกับศีล และสิกขาบท ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ นั้นแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยการศึกษา และอภิสมจาริกการศึกษา

๑) อาทิพรหมจริยการศึกษา หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบพบัญญัติ ข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ทรงมีพระพุทธบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณาเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง^{๕๘}

หลักการแห่งพระพุทธบัญญัติการกระทำผิด เช่น ปาราชิก ๔ สิกขาบท ได้แก่

๑. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุน ภิกษุเสพเมถุน ต้องอาบัติปาราชิก ชาติจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากับร่างก็ไม่อาจมีชีวิตได้

๒. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ภิกษุลักทรัพย์มีราคาตั้งแต่ ๕ มาสก (๑ บาท) ต้องอาบัติปาราชิก ชาติจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนใบไม้แก่หลุดจากขั้วไม่อาจมีความเขียวสดอีกได้

๓. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ ภิกษุมิเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก ชาติจากความเป็นภิกษุ เปรียบแผ่นหินหนาที่แตกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีก

๔. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม ภิกษุอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่ในตน ต้องอาบัติปาราชิก ชาติจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วนไม่อาจงอกขึ้นมา

พระพุทธบัญญัติปาราชิกสิกขาบทข้อแรกนับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม และหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ अनुโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลาย เพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์ก็มีการห้ามลักทรัพย์และห้ามฆ่ามนุษย์ ส่วนปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกหลอกลวงโดยผู้อวด

^{๕๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/[๗].

คุณวิเศษที่ไม่มีในตน พระพุทธเจ้าทรงเรียกภิกษุผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่า เป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโภคร้อนข้าวของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย^{๕๕}

๒) อภิสมจาริกาสิกขา หลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงาม สำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

หลักการแห่งพระพุทธบัญญัติเรื่องมารยาทและความประพฤติ เพื่อให้ภิกษุรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับจารีตประเพณี รวมทั้งให้มีมารยาทดีงามไม่ทำตนให้ลำบากหรือเป็นที่ดูหมิ่นของผู้อื่น ทั้งข้อห้ามและขออนุญาตให้ปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นสิกขาบทเกี่ยวกับความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของสมณะ เรียกว่า อัชฌาจาร อนาจาร และปาปสมจาร ฉะนั้น อภิสมจาร จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของมารยาท และความประพฤติที่อิงอยู่กับขนบธรรมเนียม เพื่อความประพฤติดีงามยิ่งขึ้นไปของภิกษุ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละสังคัม^{๖๐}

สรุป หลักการแห่งพระพุทธบัญญัติเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ อาทิพรหมจรรย์ หลักการศึกษอบรมในฝ่ายบทบัญญัติ ข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักและเบา และอภิสมจาริกาสิกขา หลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาท และความเป็นอยู่ที่ดีงาม สำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

๒.๔ เหตุผลแห่งพระพุทธบัญญัติสิกขาบท

ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๒๐ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้บัญญัติสิกขาบทไว้ เพราะภิกษุสงฆ์ส่วนมิวัตรปฏิบัติที่ดีงาม ครั้นต่อมาในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรทูลถามถึงเหตุที่ทำให้พรหมจรรย์^{๖๑} ดำรงอยู่นานและไม่ไม่นานและอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภู ดำรงอยู่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

“สารีบุตร พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี พระพุทธเจ้าเวสสภู ทรงผ่อนคลายที่

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/-/[๑๔].

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๑.

^{๖๑} “พรหมจรรย์” ในที่นี้หมายถึง ศาสนา (วิ.อ. ๑/๑๘/๑๘๕).

จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เภยยะ เวชยาภรณ์ ฉาธา อุทาน อิติวุตตะกชาดก อัมภุตธรรม เวทัลละ^{๖๒} ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์จึงมีน้อยมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก ไม่มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์สูญสิ้นไปเร็วพลัน เหมือนดอกไม้บานาพรณกองอยู่บนแผ่นดินกระดาน ยังไม่ร้อยด้วยด้าย ย่อมถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะไม่ได้เอาด้ายร้อยไว้ ขื่อนี้ฉันใด เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์สูญสิ้นไปเร็วพลันฉันนั้น^{๖๓}

พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทกราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” ถึงกระนั้นพระพุทธองค์ก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอริยบุคคลทั้งสิ้น การรักษาศีลของภิกษุสงฆ์จึงเป็นลักษณะจารีตประเพณีตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาที่เรียกว่า จาริตตศีล ดังที่พระพุทธองค์ตรัสตอบให้ พระสารีบุตรว่า

“จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัญฐานิยธรรม^{๖๔} บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัญฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น... สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสณียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริงในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโศดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”^{๖๕}

^{๖๒} สุตตะ เภยยะ เวชยาภรณ์ ฉาธา อุทาน อิติวุตตะกชาดก อัมภุตธรรม เวทัลละ รวมเรียกว่า “นวังคัสตถุศาสน์” (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕/๑๑).

^{๖๓} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๘-๑๕/๕-๑๐, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘-๑๕/๑๐-๑๑.

^{๖๔} อาสวัญฐานิยา ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ (วิ.อ. ๑/๒๑/๑๕๗), วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๖๕} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๑/๑๑-๑๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

พระพุทธองค์ตรัสว่าจะยังไม่มีพระพุทธบัญญัติตราบใดที่ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง ไม่เกิดการกล่าวให้ร้ายผู้อื่น ไม่มีลาภสักการะมาก ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิศุคผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณ เพราะภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้มีคุณธรรมอย่างต่ำชั้น โสคาบัน และจะได้สำเร็จสัมโพธิญาณในวันข้างหน้าอย่างแน่นอน

๒.๔.๑ มุลเหตุ หรือวัตตอุปประสงค์ ๑๐ ประการ

เมื่อมีภิกษุมากขึ้นและกระจายกันอยู่ ไม่ได้รวมเป็นหมู่เดียวกัน เพื่อปรับความประพฤติของภิกษุทั้งหลายให้อยู่ในแบบเดียวกัน เมื่อเกิดเรื่องเสื่อมเสียขึ้นในพระพุทธศาสนา จึงเริ่มทรงมีพระพุทธบัญญัติ โดยอาศัยมูลเหตุ หรือวัตตอุปประสงค์ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความเห็นชอบร่วมกันแห่งสงฆ์ (สงฆสมุจฺจุกตาย)
 - ๒) เพื่อความอยู่อย่างผาสุกแห่งสงฆ์ (สงฆผาสุกตาย)
 - ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้หน้าด้านขาดความละอาย (ทุมมฺงฺกฺนํ ปุคฺคฺลํ นิกฺคฺหาย)
 - ๔) เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่อย่างผาสุก (เปสฺลํ ภิกฺขุณฺํ ผาสุวิหฺรายน)
 - ๕) เพื่อขจัดเรื่องเสื่อมเสียในปัจจุบัน (ทิกฺขุชรมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย)
 - ๖) เพื่อป้องกันเรื่องเสื่อมเสียอันจะบังเกิดในอนาคต (สมฺปรายิกานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตายน)
 - ๗) เพื่อให้ชนที่ยังไม่เกิดความเลื่อมใสได้เกิดความเลื่อมใส (อปฺสนฺนํ ปสาทายน)
 - ๘) เพื่อให้คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วมีความเลื่อมใสยิ่งขึ้น (ปฺสนฺนํ กิยฺโยภาวายน)
 - ๙) เพื่อให้พระสังฆธรรม คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธตั้งมั่นอยู่นาน (สทฺธมฺมภูฏิติยา)
 - ๑๐) เพื่ออนุเคราะห์ หรือรักษาพระวินัย (วินยานุคฺคฺหาย)^{๖๖}
- ในอรรถกถาพระวินัยปิฎกสรุปอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการลงเป็น ๕ ข้อ คือ
- ข้อ ๑-๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม คือสงฆ์
- ข้อ ๓-๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๕/๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘-๒๙.

ข้อ ๕-๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗-๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙-๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา^{๖๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภหรือประโยชน์ที่ทรงประสงค์ในการทรงมีพระพุทธบัญญัติ สิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก คือ

๑) มุ่งประโยชน์แก่สงฆ์ หรือส่วนรวม ได้แก่

- (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ ซึ่งได้ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้ว จึง

ทรง

บัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้ โดยความเห็นชอบร่วมกัน

(๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์

๒) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล ได้แก่

(๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยวมาก คือเพื่อกำราบคนผู้ด้าน ประพฤติทราม

(๔) เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

๓) มุ่งประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต ทั้งกายและใจ ได้แก่

(๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระวังปิดทาง

ความ

เสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน

(๖) เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหน้าหรือภพหน้า

๔) มุ่งประโยชน์แก่ประชาชน ได้แก่

(๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) มุ่งประโยชน์แก่พระศาสนา ได้แก่

(๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม

(๑๐) เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น^{๖๔}

^{๖๓} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๓๕/๒๓๔-๒๓๗.

สรุป เหตุผล มูลเหตุหรือวัตถุประสงค์แห่งพระพุทธบัญญัติ ได้แก่ เพื่อความเห็นชอบร่วมกันแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่อย่างผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้หน้าด้าน เพื่อภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่อย่างผาสุก เพื่อขจัดเรื่องเสื่อมเสียในปัจจุบัน เพื่อป้องกันเรื่องเสื่อมเสียในอนาคต เพื่อชนที่ยังไม่เกิดความเลื่อมใสได้เกิดความเลื่อมใส เพื่อคนที่เลื่อมใสแล้ว ให้เลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อพระสังฆกรรมตั้งมั่นอยู่ยาวนาน และเพื่ออนุเคราะห์ หรือรักษาพระวินัย

๒.๔.๒ เจตนารมณ์แห่งพระพุทธบัญญัติ

เจตนารมณ์แห่งพระพุทธบัญญัตินั้น พระพุทธองค์ทรงตั้งไว้เพื่อ

- ๑) เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด จนถึงต้องโทษเป็นอาชญาแผ่นดินอย่างอุกฤษฏ์ เช่นห้ามทำโจรกรรมและฆ่ามนุษย์ เป็นต้น
- ๒) เพื่อป้องกันความหลงโลกเลี้ยวซีก เช่นห้ามไม่ให้वादอุตตริมนุสสธรรม
- ๓) เพื่อป้องกันความคร่ำย เช่นห้ามไม่ให้ด่ากัน ตีกัน เป็นต้น
- ๔) เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราม เช่นห้ามไม่ให้พูดปด ห้ามพูดส่อเสียด ห้ามเสพสุรา เป็นต้น
- ๕) เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย เช่นห้ามไม่ให้แอบฟังความเขา เป็นต้น
- ๖) เพื่อป้องกันการเล่นชุกชอน เช่นห้ามไม่ให้เล่นจี้กัน ไม่ให้เล่นน้ำ ไม่ให้ซ่อนบริวารของกัน เป็นต้น
- ๗) เพื่ออนุโลมตามความนิยมในกาลนั้น เช่นห้ามไม่ให้ขุดดิน ไม่ให้ฟันต้นไม้ที่ถือว่ามีชีวิต เป็นต้น
- ๘) เพื่อรักษาธรรมเนียมประเพณีของภิกษุ ตามความสะดวกบ้าง ตามความนิยมของบรรพชิตบ้าง เช่นห้ามไม่ฉันอาหารในเวลาวิกาล จะฉันของอื่นนอกจากน้ำต้องรับประทานก่อน^{๖๕}

สรุปเจตนารมณ์แห่งพระพุทธบัญญัติ คือ เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด มิให้ใช้ความหลงโลกเลี้ยวซีก ป้องกันความคร่ำย ป้องกันความประพฤติเลวทรามทำให้เสียหาย

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๓-๒๘๘.

^{๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๑๕-๒๐.

ป้องกันการเล่นชุกชนทรงบัญญัติตามความนิยมในกาลสมัยเป็นธรรมเนียมประเพณีของภิกษุตามความสะดวก ตามความนิยมของบรรพชิตเพื่อความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๒.๔.๓ เปรียบเทียบพระพุทธรูปบัญญัติกับกฎหมายบ้านเมือง

ปลื้ม โชติษฐยางกูร ได้เปรียบเทียบพระพุทธรูปบัญญัติกับความผิดทางกฎหมายบ้านเมืองไว้ดังนี้

พุทธรูปบัญญัติ	ทางกฎหมาย
๑) สจิตตกะ เจตนาคิดจะทำ ปรับอบัติผู้ล่วงละเมิด	๑) เจตนา ๒) ไม่เจตนา
๒) อจิตตกะ ปรับอบัติแม้ไม่มีเจตนา	๓) ประมาท

๑) สจิตตกะ องค์ประกอบภายในจิตใจ ได้แก่ ความผิดที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ คือ เจตนาคิดจะทำ อาจเป็นเจตนาโดยตรง หรือเจตนาเล็งเห็นผลเจตนาทำผิดเพราะเหตุจูงใจ เช่น อยากได้ของของเขาจึงลัก โจรจึงคิดฆ่าเขา สิ่งที่ยูงใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง สจิตตกะ แปลว่า มีจิตคิดทำ มีเจตนา มีความจงใจ หมายถึงมีความตั้งใจทำ ทำทั้งที่รู้อยู่^{๓๐} สจิตตกะ เป็นภาษาพระวินัย ใช้เรียกอาบัติบางสิกขาบทที่ปรับแก้ภิกษุผู้ละเมิดด้วยความตั้งใจ ล่วงละเมิดทั้งที่รู้อยู่ หรือตั้งใจที่จะทำเช่นนั้น เป็นการชี้ว่ามีเจตนาที่จะล่วงละเมิด เช่นจงใจพุดอวดอุตริมนุสสรธรรม แกล้งก่อความรำคาญแก่ภิกษุอื่น แต่ถ้าไม่มีเจตนา ไม่จงใจ เช่น อวดอุตริมนุสสรธรรมด้วยสำคัญว่าได้บรรลุ อย่างนี้ไม่ถือเป็นผิด^{๓๑}

๒) อจิตตกะ เป็นการกระทำที่ไม่ต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบ ก็เป็นความผิดทางวินัย เช่นภิกษุทรงอดิเรกจีวรได้เพียง ๑๐ วัน ถ้าวาง ๑๐ วันไป เป็นนิสัคคิยปาจิตตีย์ตามสิกขาบทที่ ๑ จีวรวรรค แม้ภิกษุผู้ทรงอดิเรกจีวรจะไม่มีเจตนา แต่ได้ครอบครองไว้เกิน ๑๐ วันก็เป็นอบัติ อจิตตกะ แปลว่า ไม่มีจิตคิดทำไม่มีเจตนาทำ เป็นภาษาพระวินัยใช้เรียกอาบัติบางสิกขาบทที่ปรับแก้ภิกษุผู้ล่วงละเมิดหรือทำความผิด คล้ายกับว่าทำด้วยความ

^{๓๐} ปลื้ม โชติษฐยางกูร, คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๘-๕๙.

^{๓๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗๘.

ประมาท ตัวอย่างเช่น สิกขาบทว่าด้วยการดื่มสุรา ว่าด้วยการขบฉันอาหารในเวลาวิกาล ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกับมาตุคาม (ผู้หญิง)^{๑๒}

ทางกฎหมาย แยกความผิดที่อาศัยองค์ประกอบภายในออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑) เจตนา ๒) ไม่มีเจตนา ๓) ประมาท

ดังที่บัญญัติในมาตรา ๕๕ ประมวลกฎหมายอาญาว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบ เมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในการกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบ แม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา”^{๑๓}

อนึ่ง การกระทำความผิดที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบนั้น ถ้าผู้ทำไม่มีเจตนา ย่อมไม่เป็นความผิดตามสิกขาบทหรือมาตรานั้น แต่อาจเป็นความผิดฐานทำโดยประมาทหรือโดยไม่มีเจตนาตามมาตราอื่น เช่น ภิกษุเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตายเป็นปาราชิก ถ้าไม่มีเจตนาฆ่า แต่ถ้าทำการอย่างหนึ่งทำให้คนตาย เช่น รักษาคนป่วยทางไสยศาสตร์เป็นเหตุให้คนป่วยถึงแก่ความตาย ก็ไม่เป็นปาราชิกตามพระพุทธรูปบัญญัติ เพราะไม่มีเจตนาฆ่าคนป่วย

พระภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระพุทธรูปบัญญัติอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นผู้มีระเบียบวินัยอันดีงามประพฤติสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ชวนให้บุคคลผู้ที่พบเห็นเลื่อมใส และได้ชื่อว่าจรโรงพระพุทธรูปศาสนาให้ยืนยาวนาน ทั้งนี้เพราะพระพุทธรูปบัญญัติ คือกฎระเบียบที่ทำให้สังคมงามยืนยาว เปรียบดังสืบต่ออายุแห่งพระพุทธรูปศาสนา^{๑๔}

๒.๔.๔ เหตุที่ไม่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติไว้ล่วงหน้า

ในมิลินทปัญหา พระเจ้ามิลินท์^{๑๕} ได้ตรัสถามพระนาคเสนเกี่ยวกับเหตุที่ไม่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติไว้ล่วงหน้า ซึ่งมีข้อความสนทนา ดังนี้ว่า

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๕๒.

^{๑๓} ปลื้ม โชติขจร, คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๑๔} แม่ชีกฤษณา รักษาโถม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระ และพระปฎาจารย์เถรี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๔๐.

^{๑๕} พระเจ้ามิลินท์ พญามิลินท์ หรือ Manander กษัตริย์ปากเตรีย หรือโยนก ซึ่งฝรั่งว่าเป็น Indo-Greek king ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ครองดินแดนไพศาลตั้งแต่โยนกและคันธาระ = อาฟกานิสถานตอนเหนือ ผ่านปากีสถานลงมาถึงอินเดียพายัพ ครองราชย์ที่สาถลนคร (Sialkot) ทรงเป็นพุทธมามกะ พระพุทธรูปศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดน

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามว่า “พระผู้เป็นเจ้า พระพุทธเจ้าทรงรู้อะไรหมด ทรงเห็นอะไรหมดมิใช่หรือ ?”

พระนาคเสนทูลถวายวิสัชนาว่า “ขอถวายพระพร ถูกแล้ว”

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามว่า “ก็เมื่อเป็นอย่างนั้น เหตุไฉนพระพุทธองค์จึงทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติห้าม ตามหลังเหตุการณ์แก่สาวกทั้งหลายโดยลำดับ”

พระนาคเสนทูลถวายปจฉาว่า “หมอผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้รู้จักยาในแผ่นดินนี้หมด มีอยู่บ้างหรือ ?”

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสตอบว่า “มีซิ พระผู้เป็นเจ้า”

พระนาคเสนทูลถวายปจฉาว่า “หมอนั้น ต่อเมื่อถึงกาลจึงให้คนไข้ดื่มยา หรือยังไม่ถึงกาลก็ให้ดื่ม ?”

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสตอบว่า “ต่อเมื่อถึงกาล จึงให้คนไข้ดื่มยา ยังไม่ถึงกาลก็ไม่ให้ดื่ม”

พระนาคเสนทูลถวายวิสัชนาว่า “ข้อนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงรู้อะไรหมด ทรงเห็นอะไรหมด ยังไม่ถึงกาล ก็ยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ต่อเมื่อถึงกาลแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้เป็นพระพุทธรูปบัญญัติที่ไม่ควรล่วงตลอดชีพไว้แก่สาวกทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้น”^{๖๖}

สรุปเหตุที่พระพุทธองค์ไม่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติไว้ล่วงหน้า แม้ว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุการณ์ทั้งปวงเช่นเดียวกับแพทย์ผู้ชำนาญการรักษาโรคย่อมรู้สรรพคุณแห่งตัวยาทั้งสิ้น จะให้ยารักษาที่ต่อเมื่อมีโรค หรืออาการของโรคปรากฏขึ้นก่อน ในเวลาปกติ ซึ่งยังคงคาดไม่ได้ว่ามีโรคอะไรเกิดขึ้น แพทย์ก็ย่อมไม่ให้ยารักษาโรคซึ่งในเวลาเช่นนั้น อาจจะทำให้โทษแก่ร่างกายได้ แต่เมื่อถึงถึงคราวเจ็บไข้ ยาเป็นของสำคัญยิ่ง ไม่รีบให้ยารักษาทันที โรคนั้นก็ย่อมจะกำเริบขึ้น ยากที่จะรักษาให้หายได้ ทรงทราบดังนั้นด้วยมีพระเหตุที่ยทรงอนุเคราะห์จึงมิได้ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติไว้ก่อนความเสียหายเกิดขึ้น แต่ถ้ามีเรื่องเสียหาย

แถบนี้ทั้งหมดใน พ.ศ. ๕๐๐ เรื่องมิลินทปัญหา ว่าพระนาคเสนตอบปัญหาของพญามิลินท์ เป็นเหตุให้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕), หน้า ๓๕.

^{๖๖} มิลินท. (บาลี) ๒/๘๒-๘๓, มหามกุฏราชวิทยาลัย, มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑.

เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ทรงเห็นว่า ถ้าไม่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติห้ามเสีย อาจจะทำความเสื่อมทรามมาอย่างหมุ่คณะ เมื่อมีพระพุทธรูปบัญญัติแล้วจะไม่ทรงยกเล็กแต่จะทรงบัญญัติเพิ่มเติมเข้าไปให้รัดกุมและชัดเจนมากขึ้น พระพุทธรูปบัญญัติครั้งแรกเรียกว่า มูลบัญญัติ ที่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติเพิ่มเติมภายหลังเรียกว่า อนุบัญญัติ รวมมูลบัญญัติกับอนุบัญญัติเข้าด้วยกันแล้วเรียกว่า สิกขาบท^{๓๖}

๒.๕ สรุป

พระพุทธรูปบัญญัติ หมายถึงพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า สิกขาบท ที่พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติ เกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุภิกษุณีประพฤตินิไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม หรือประพฤติเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียน โพนทนา เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ ๒๓๖ คน ได้ความจริงแล้ว จึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้ เป็นพระพุทธรูปบัญญัติทางพระวินัยที่ทรงวางไว้ เป็นกฎ เป็นพุทธอาณัติ เพื่อเป็นระเบียบในการปกครองภิกษุ ภิกษุณี

ความเป็นมาแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ สมัยแรกเริ่มก่อตั้งพระพุทธศาสนายังมีภิกษุไม่มาก ยังไม่มีการประพฤติผิด ภายหลังจากที่มีภิกษุประพฤติเสียหายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ จึงทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติสิกขาบทเล็กน้อยต่าง ๆ ที่เป็นประเภทลหุกาบัติ ยังไม่ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติประเภทครุกาบัติ ครั้นในพรรษาที่ ๒๐ พระผู้มีพระภาคจึงทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติ ปฐมปาราชิก ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์ อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาและทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดียิ่งขึ้นในคณะสงฆ์ หลังจากมีพระพุทธรูปบัญญัติแล้ว ถ้าภิกษุสงฆ์มีอาชงัดตลินได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปวินัยฉัยให้เป็นแบบอย่าง เรียกว่า วินีตวัตถุ

พระพุทธรูปบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อ หรือมาตราเรียกว่า สิกขาบท พุทธรูปบัญญัติสำหรับภิกษุมิ ๒๒๗ สิกขาบท พุทธรูปบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท

หลักการแห่งพระพุทธรูปบัญญัติเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คืออาทิพรหมจริยกาหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบพบัญญัติ ข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักและเบา

^{๓๖}แม่ชีกฤษณา รักษาโถม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยชนในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระ และพระปฎาจารย์เถรี”, หน้า ๒๔-๒๕.

และอภิสมมาจาริกาสึกษา หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงาม สำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

เหตุผล มูลเหตุหรือวัตถุประสงค์แห่งพระพุทธบัญญัติ ได้แก่ เพื่อความเห็นชอบร่วมกันแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่อย่างผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้หน้าด้าน เพื่อภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่อย่างผาสุก เพื่อขจัดเรื่องเสื่อมเสียในปัจจุบัน เพื่อป้องกันเรื่องเสื่อมเสียในอนาคต เพื่อชนที่ยังไม่เกิดความเลื่อมใสได้เกิดความเลื่อมใส เพื่อคนที่เลื่อมใสแล้ว ให้เลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อพระสังฆกรรมตั้งมั่นอยู่นาน และเพื่ออนุเคราะห์ หรือรักษาพระวินัย

พระพุทธเจ้าไม่ทรงมีพระพุทธบัญญัติไว้ล่วงหน้า แม้ว่าพระพุทธองค์ทรงทราบ เหตุการณ์ที่ล่วง พระนาคเสนทูลถวายวิสัยนาพระเจ้ามีลินท์ว่า เช่นเดียวกับแพทย์ผู้ชำนาญการรักษาโรคย่อมจะให้ยารักษาต่อเมื่อมีโรค หรืออาการของโรคปรากฏขึ้นก่อน ไม่ให้ยาในเวลาปกติซึ่งยังไม่มีโรคเกิดขึ้น ทรงทราบดังนั้นด้วยพระพุทธองค์มีพระหฤทัยทรงอนุเคราะห์ จึงมิได้ทรงมีพระพุทธบัญญัติไว้ก่อน ต่อเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ภิกษุ ภิกษุณีสงฆ์ จึงได้ทรงมีพระพุทธบัญญัติ

๓.๑.๑ ความหมายของพระมหากษัตริย์

จากการศึกษาพบว่า คำว่า กษัตริย์ หมายถึงพระราชาสผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว^๓ตามที่นักภาษาแสดงไว้ มี ๕ ศัพท์ ดังนี้

(๑) ราชณูญ (ราช + ณูญ) กษัตริย์ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว ราชณูญ ขตุติยสุส อปจํ ราชณูญ รัชทายาท ชื่อว่าราชณูญะ

(๒) ขตุติย (ขตุต + อिय) กษัตริย์ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว ขตุตสุสาปจํ ขตุติโย ทายาทของกษัตริย์ ชื่อว่า ขัตติยะ (ลบสระหน้า)

(๓) ขตุต (ขตุต + ณ) กษัตริย์ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว ขตุตสุส อปจํ ขตุตฺ ทายาทของกษัตริย์ ชื่อว่า ขัตตะ (ลบ ณ)

(๔) มูรธาภิสิตฺต (มูรฺธ + อภิสิตฺต) กษัตริย์ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว รชชาโรปนสมเย ทกฺขินาวฏฺฏสงฺโขทเคน คงคานีเตน มูรฺธานิ ขตุติยถณฺททีหิ อภิสิตฺตตฺตฺตา มูรฺธาภิสิตฺโต, ปจฺมขตุติโย กษัตริย์ทรงพระนามว่ามูรธาภิสิตตะ เพราะทรงได้รับทักษิโณทกด้วยน้ำสังข์ที่นำมาจากแม่น้ำคงคา จากขัตติยกัณเฒาะเป็นต้น ในคราวขึ้นครองราชย์สมบัติ หมายถึง ปฐมกษัตริย์

(๕) พาหุช (พาหุสทฺทูปปท + ชน ชนเน + กฺวิ) กษัตริย์ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว ลัทธิณิกายันตริกะกล่าวว่ กษัตริย์ผู้เกิดมาจากเชื้อสายพรหม ชื่อว่า พาหุชะ^๔

นอกจากนี้คำว่า กษัตริย์ พระราชา พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นใหญ่ในประเทศยังมีคำศัพท์อีกมากมาย อาทิ ราช ราชา ภูปติ ภูมี นราธิป ภูนาถ ภูपाल ชนาธิป ภูจฺธิป นรเทวฯ^๕

ส่วนกษัตริ [กะสัดฺตฺริ] หมายถึง กษัตริย์ผู้หญิง เช่น สมเด็จพระแก้วกษัตริ (มหาชาติคำหลวง ทานกัณท์) เจ้าผู้หญิง เช่น สองกษัตริย์เจ้าหล้าฯ กษัตริย์ [กะสัดฺตฺริ] หมายถึง กษัตริย์ เจ้าผู้หญิง เช่น พระมหาสัตฺว์และกษัตริย์ (มหาชาติคำหลวง วนปเวศน์)^๖

สาวกของพระตถาคต พระอรหันตชีนาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้า, ดูรายละเอียดในขุ.จ. (บาลี) ๓๐/๑๑๕/๒๓๕-๒๓๗, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๕/๓๘๗-๓๘๘.

^๓ มูรธาภิเษก หมายถึงพิธีหลังน้ำรดพระเศียรในงานราชาภิเษก หรือพระราชพิธีอื่น มูรธาภิเษกก็ว่า, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๐.

^๔ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูร วงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓๘-๔๓๙.

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๓๗.

สรุป กษัตริย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นใหญ่ในแคว้น ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้เป็นใหญ่ในประเทศ พระราชาผู้ทรงมูรธาภิเษกแล้ว กษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์สมบัติ พระองค์แรก เรียกว่า ปฐมกษัตริย์

๓.๑.๒ ความเป็นมาของพระมหากษัตริย์

กำเนิดกษัตริย์ปรากฏในอัครกัญญาสูตร^๖ ว่าด้วยต้นกำเนิดโลก มีความโดยย่อว่า สามณเฑรวาเสฏฐะและสามณเฑรภารทวาชะชวนกันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะเสด็จจงกรมอยู่ กลางแจ้ง สามณเฑรกราบทูลเมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามว่า ทั้งสองถูกพวกพราหมณ์ด่า เนื่องจาก การที่ทิ้งตระกูลและธรรมเนียมพราหมณ์มาบวชในพระธรรมวินัย พวกญาติ ๆ ได้ด่าว่าอย่าง มากมาย พระพุทธเจ้าทรงนำเรื่องกำเนิดโลกมาตรัสเล่าประกอบหลักธรรมของพระองค์ มี สาระสำคัญที่เกี่ยวกับกษัตริย์ ดังนี้

วาเสฏฐะและภารทวาชะ สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลภรักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่ เขาไม่ให้มาบริโภคนั้น แม้ถูกกล่าวตักเตือน ๒ - ๓ ครั้ง คนทั้งหลายพากันจับตัวเขาแล้ว ใช้นิ้ว ฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ ทำร้าย เพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้จึงปรากฏ การครหาจึงปรากฏ การพูดเท็จจึงปรากฏ การถือพัฒนาธุระจึงปรากฏ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันว่า ควรสมมต (แต่งตั้ง) ผู้หนึ่ง ซึ่งว่ากล่าว ดีเตือน ขยับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาธิตให้แก่ผู้นั้น จึงเข้าไปหาผู้ที่มีรูปงดงาม นำดู นำเลื่อมใส นำเกรงขามแล้วกล่าวเชื้อเชิญมา ดังนั้นเพราะผู้นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นา คำว่า ‘มหาสมมต’ จึงเกิดขึ้น ต่อมาเพราะผู้นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม คำว่า ‘กษัตริย์’ จึงเกิดขึ้น และต่อมากำว่า ‘ราชา’ จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงได้เกิดมีแควดวง กษัตริย์^๗ นั้น^๘

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๘๕.

^๗ พระพุทธองค์ทรงแสดงอัครกัญญาสูตร (เป็นลำดับที่สาม) แก่สามณเฑรวาเสฏฐะกับสามณเฑรภารทวาชะ หลังจากทรงแสดงเวฬุชาสูตร เป็นลำดับที่สอง และครั้งแรกทรงแสดงธรรมแก่วาเสฏฐะมาณพกับการทวาชมาณพ ในวาเสฏฐสูตร ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^๘ แควดวง แปลจากคำว่า มณฑล ซึ่งอรรถกถาให้ความหมายว่า คณะ หมู่, ที.ปา.อ.(บาลี) ๑๓๒/๕๖.

^๙ คูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๒๕-๑๓๒/๗๘-๘๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๕-๑๓๒/๕๕-๕๗.

ดังนั้นสรุปได้ว่า กษัตริย์ เกิดขึ้นครั้งแรก เมื่อมีคนละเมิดสิทธิผู้อื่นและกระทำการทุจริตในเรื่องต่าง ๆ อาทิ ลักสิ่งที่ไม่ให้ การครหา การพูดเท็จ การถือทัณฑฆาตมากขึ้น จึงเกิดการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือน ขับไล่ ลงโทษได้โดยชอบธรรม การเป็นกษัตริย์นั้นเป็นโดยธรรม คือหน้าที่ มิใช่โดยวาระอย่างที่พวกพราหมณ์เข้าใจ ถ้าประพฤติธรรม คือ กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต เป็นมิฉฉาภิภูฏี หลังจากตายก็ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาตนรกเหมือนกัน ถ้าประพฤติธรรม คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต เป็นสัมมาภิภูฏี หลังจากตายก็ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์เหมือนกัน^{๑๑}

๓.๒ พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ

ในสมัยพุทธกาล พระมหากษัตริย์ทรงปกครองแคว้นต่าง ๆ ชมพูทวีปสมัยนั้นแบ่งเป็น ๑๖ แคว้น (โสฬส-มหาชนบท) นับจากตะวันออกขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ คือ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโปชะ ใน ๑๖ แคว้นนี้ บางแคว้นได้สูญสิ้นหรือกำลังเสื่อมอำนาจ บางแคว้นกำลังเรืองอำนาจ (ตัวอักษรหนา) โดยเฉพาะแคว้นมคธที่มีอำนาจสูงสุด^{๑๒} เมื่อมีศึกสงครามขยายอำนาจของรัฐหรือแคว้นที่มีอำนาจ รัฐอิสระต่าง ๆ รัฐเล็กรัฐน้อยที่แพ้สงครามได้ถูกผนวกเข้ากับผู้ชนะกลายเป็นอาณาจักรที่สำคัญ ในครั้งพุทธกาลมี ๔ อาณาจักร คือ

- ๑) อาณาจักรวังสะ พระเจ้าอุเทนทรงปกครอง กรุงโกสัมพี เป็นเมืองหลวง
- ๒) อาณาจักรอวันตี พระเจ้าปิชโชตทรงปกครอง กรุงอุชเชนี เป็นเมืองหลวง
- ๓) อาณาจักรโกศล พระเจ้าปเสนทิทรงปกครอง กรุงสาวัตถี เป็นเมืองหลวง
- ๔) อาณาจักรมคธ พระเจ้าพิมพิสารทรงปกครอง กรุงราชคฤห์ เป็นเมืองหลวง^{๑๒}

จากการศึกษาพบว่า พระมหากษัตริย์องค์สำคัญของบรรดา ๑๖ แคว้นใหญ่ และ ๕ แคว้นเล็ก ในสมัยพุทธกาลมีพระมหากษัตริย์ใน ๔ แคว้น ที่มีอำนาจมากกว่าองค์อื่นๆ ซึ่ง

^{๑๑} พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้เจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวด เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสจบ สามเณรทั้งสองได้บรรลุอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๓๘-๑๔๐/๘๓-๘๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๘-๑๔๐/๑๐๑-๑๐๒.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๑๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สยามคีสตีสัน จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

ต่อมาได้ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ตลอดยุคสมัยของพระมหากษัตริย์ ทั้ง ๔ พระองค์ คือ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิ พระเจ้าปชโชต พระเจ้าอุเทน ส่วนพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าปเสนทิ ก็เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความสำคัญในการเป็นมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารครองราชย์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่และมีอำนาจมากที่สุด ในบรรดา ๔ แคว้นครั้งพุทธกาล มีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวง ทรงมีอักรมเหสีพระนามว่า เวเทหิ ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศล (เป็นพระขนิษฐาของพระเจ้าปเสนทิ) แห่งแคว้นโกศล ทรงเป็นพระสหายสนิทกับพระเจ้าจันทปัชโชตแห่งแคว้นอวันตี ทรงมีพระราชโอรสซึ่งประสูติจากพระนางเวเทหิ มีพระนามว่า อชาตศัตรู พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์แรกที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า (หลังจากที่ตรัสรู้)

๑) ความสัมพันธ์ครั้งแรก พระสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาผ่านมาแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารได้ทูลขอพระสิทธัตถะว่า เมื่อตรัสรู้แล้วขอให้เสด็จมาโปรดพระองค์ด้วย

๒) ความสัมพันธ์หลังตรัสรู้ พระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุชฎิลเหล่านั้น เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ข้าราชการบริวารและประชาชน พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมประชาชนชนจำนวนมากได้บรรลุโสดาปัตติผล พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา พระองค์ยังได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทรงปกครองแคว้นมคธถึง ๕๒ ปี ก่อนจะถูกพระราชโอรส คือ เจ้าชายอชาตศัตรูยึดอำนาจ และสิ้นพระชนม์ในคุก ก่อนที่พระพุทธองค์จะปรินิพพานเพียง ๘ ปี^{๑๑}

พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ ๘ สิกขาบท คือ

๑. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้^{๑๒}

๒. เรื่องการสู้อรับในกรุงราชคฤห์^{๑๓}

^{๑๑}นางวิสุทธศีรี เกียรติกำพล, “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตวรรษมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๔-๘๕/๕๕-๕๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๕/๓๔-๓๕.

๓. เกตซ์ชติกาบท ว่าด้วยเกตซ์^{๑๖}
๔. นหานติกาบท ว่าด้วยการสร้งน้านอกสมย์^{๑๗}
๕. ราชภฏวัตถุ ว่าด้วยราชภฏบรรพชา^{๑๘}
๖. สันนิปาตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกัน^{๑๙}
๗. วัสธานจาริกาปฏิกเขปาติ ว่าด้วยทรงห้ามเที่ยวจาริกระหว่างพรรษา
ในวัสสูปนายิกขันธกะ พระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป^{๒๐}
๘. เรื่องภิกษุภัทพคิยัณนมะม่วง^{๒๑}

๓.๒.๒ พระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงครองแคว้นโกศล โดยมีเมืองสาวัตถี หรือ ศราวาสตี เป็นเมืองหลวง ทรงเป็นพระราชโอรสพระเจ้ามหาโกศล ทรงมีพระชนมายุเท่ากับพระพุทธเจ้า และในบรรดาพระมหากษัตริย์ทั้งหลาย พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์มากที่สุด และพระพุทธเจ้าประทับอยู่เมืองสาวัตถีนานที่สุด ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิแคว้นโกศล ทรงทำสงครามชิงแคว้นกาตี กับพระเจ้าอชาตศัตรู แคว้นมคธ ผู้เป็นหลาน พระองค์ทรงแพ้ทั้ง ๔ ครั้ง ถึงครั้งที่ ๕ ทรงชนะ เพราะจารบุรุษของพระองค์ได้ยื่นวิธีการรบจากพระชนุกคหิตสสะสนทนากับพระทันตเถระที่เขตวันมหาวิหาร พระเจ้าอชาตศัตรูถูกจับขังคุกที่สาวัตถีหลายปี พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นว่าเป็นหลานจึงปล่อยไป พระองค์มี พระมเหสีหลายพระองค์ คือ ๑) พระนางมัลลิกา ๒) พระนางวาสภขัตติยา มีพระราชโอรส เจ้าชายพรหมทัต เจ้าชายวิฑูทกะ ต่อมาเจ้าชายพรหมทัตได้ออกบวชจนบรรลุอรหัตตผล ส่วน

^{๑๕} คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๒๑/๒๔๗-๒๔๘, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๒๑/๒๔๖.

^{๑๖} คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๑๘-๖๒๕/วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๘-๖๒๕/๑๓๕-๑๔๖.

^{๑๗} คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๓๕๗-๓๖๖/๒๘๑-๒๘๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๗-๓๖๖/๔๘๓-๔๘๕.

^{๑๘} คุราชละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๐/๑๐๖-๑๐๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๐/๑๔๕-๑๔๖.

^{๑๙} คุราชละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖-๑๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗-๒๐๘.

^{๒๐} คุราชละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๕-๑๘๖/๒๕๓-๒๕๕.

^{๒๑} คุราชละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๐/๑๒-๑๔.

เจ้าชายวิฑูทกะครองราชย์ แล้วยกทัพไปรบเมืองกบิลพัสดุ์ ได้ฆ่าพวกเจ้าศากยะจนหมดสิ้น หลังจากนั้นไม่นานก็สวรรคต^{๒๒}

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธบัญญัติ ๘ ลิกขาบท คือ

๑. **ÍÖÁÁØµàÈ'ÒÈÖ;çÒ° ÇèÒ' éÇÁ;Í§·Ñ¾·ÖèàÅ×èÍ'ç°Ç'Íí;Ã°^{๒๓}**
๒. **ÈÑÈÈ,ÑÁÁÈÖ;çÒ° ÇèÒ' éÇÁ;ÒÃaÀè''íéÖ^{๒๔}**
๓. **ÍÑ'µ»ØÁÈÖ;çÒ° ÇèÒ' éÇÁ;ÒÃàçéÒàçµ¾ÁÐÁÖ°Ò'ªÑé'ån^{๒๕}**
๔. **ÈÖ;çÒ°·Öè ãñ ÇèÒ' éÇÁ;ÒÃçÍ¼éÒÈèÁÈ'Òã'Ä 'ÙÈ'ÒÇ^{๒๖}**
๕. ลิกขาบทที่ ๑๒ ว่าด้วยการขอผ้าห่มบางในฤดูร้อน^{๒๗}
๖. ลิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการไปคูโรงละครหลวง^{๒๘}
๗. ปฎิสสาวทุกกฐาปัตติ ว่าด้วยการต้องอาบัติทุกกฐเพราะรับคำ^{๒๙}
๘. เรื่องเครื่องอภัยพิภณท์^{๓๐}

๓.๒.๓ พระเจ้าปชโชต (จันทปชโชต)

พระเจ้าจันทปชโชต หรือ ปรัชโยตตะ เป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์วันตี ครองราชย์แคว้นวันตี โดยมีเมืองอุชเชนีเป็นเมืองหลวง เมืองนี้อยู่ทางตอนกลางของอินเดีย พระองค์มีนิสสัยดุร้ายจนมีคำว่า จันตะ (ดุร้าย) นำหน้า ทรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธและพระเจ้าอุเทนแห่งแคว้นวังสะ ครั้งหนึ่งทรงประชวรอย่าง

^{๒๒} พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔, หน้า ๖๒-๖๓.

^{๒๓} คุรยละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๑/๔๕๑-๔๕๒.

^{๒๔} คุรยละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๓๐-๔๓๒/๓๓๕-๓๓๕.

^{๒๕} คุรยละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๔-๔๕๘/๕๕๕-๕๕๖.

^{๒๖} คุรยละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๓๘๓-๓๘๓/๑๑๘-๑๒๑.

^{๒๗} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๓๘๘-๓๘๘/๑๒๒-๑๒๓.

^{๒๘} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๒๓๘-๒๓๘/๕๓๖-๕๓๖.

^{๒๙} อาบัติทุกกฐที่ ต้องเพราะรับคำ เรียกว่า ปฎิสสาวทุกกฐ.

^{๓๐} วิ.ภ. (ไทย) ๓/๓๒๐/๑๓๘-๑๔๑.

หนัก ไม่มีใครรักษาได้ ต่อมาได้หมอบีวกโกมารภักจจากกรุงราชคฤห์มาช่วยรักษาจึงหาย ทรงมีพระราชธิดาเลอโถม พระนามว่า วาสุลทัตตา^{๑๑}

พระเจ้าจันทรปัชโชต ทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ ๑ สิกขาบท คือ
 ติเวยยกพุทธสยุดกถา ว่าด้วยการพระราชทานผ้าสีไวยกะ ๑ คู่^{๑๒}

๓.๒.๔ พระเจ้าอุเทน

พระเจ้าอุเทน เป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์วตสะ ทรงปกครองแคว้นวังสะ โดยมีเมืองโกสัมพีเป็นเมืองหลวง เมืองนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมนา พระราชบิดาพระนามว่า ปรันตปะ พระเจ้าอุเทนประสูติในป่าเพราะ พระราชมารดาถูกนกหัสดีลิงค์โฉบพาไปสู่ป่า แต่ได้รับการช่วยเหลือจากดาบสอัลลกะปปะ พระนางประสูติพระโอรสตอนใกล้รุ่ง จึงตั้งนามว่า อุเทน โดยได้รับการดูแลจากดาบสผู้เป็นพระบิดาเลี้ยง และพระมารดา ทรงศึกษามนต์ฝึกช้างจนชำนาญ และสามารถควบคุมช้างเป็นจำนวนมาก และยี่ดราชบัลลังก์นครโกสัมพีสำเร็จ ทรงมีพระมเหสี ๓ พระองค์ คือ

พระนางสามาวดี (ธิดาเศรษฐีในเมืองภัททวดี ธิดาบุญธรรมของโฆสกเศรษฐีในกรุงโกสัมพี) พระนางวาสุลทัตตา (พระราชธิดาพระเจ้าจันทรปัชโชต) และพระนางมาคันทียา ธิดาพราหมณ์ในรัฐกูรุ^{๑๓} พระเจ้าอุเทนไม่ปรากฏว่าทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ

๓.๒.๕ พระเจ้าสุทโธทนะ

พระเจ้าสุทโธทนะ เป็นกษัตริย์ศากยวงศ์ แคว้นศากยะหรือสักกชนบท กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสีหนุกับพระนางกัญจนามเหสีพระนามว่า พระนางสิริมหามายา (มายา) และมีพระราชโอรส คือ เจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อสิทธัตถะกุมารประสูติได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายาก็สวรรคต พระสุทโธทนะอภิเษกสมรสใหม่กับพระนางปชาบดี หรือ โคตมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายา มีพระโอรสนามว่า “นันทะ” พระธิดา นามว่า “รูปนันทา” ทรงเป็นพระอัยกาของพระราहुล และทรงเป็นพระพุทธรูปบิดา

^{๑๑}นางวิสุทธีศรี เกียรติกำพล, “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล”, หน้า ๖๕.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๕, ๓๓๗/๑๕๔, ๑๕๗-๑๕๘.

^{๑๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๒๐-๓๐๕.

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงคุณธรรมและยึดมั่นในราชประเพณีอย่างเคร่งครัดในการปกครองบ้านเมือง ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขตลอดรัชสมัยของพระองค์ สวรรคตในปีที่ ๕ แห่งพุทธกิจ ก่อนสวรรคตพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดให้ได้ทรงบรรลอรหัตตผล และได้เสวยวิมุตติสุข ๗ วันก่อนปรินิพพาน^{๓๔}

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงเป็นมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ ๑ ลิกขาบท คือ
ห้ามบรรพชาให้บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต^{๓๕}

๓.๒.๖ เจ้ามหานามะ (เจ้าศากยะ)

เจ้ามหานามะ เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ โอรสของพระเจ้าอมิตตชนก เป็นเชษฐภคินี (พี่ชายของพระอนุรุทธะ) เจ้ามหานามะทรงครองกรุงกบิลพัสดุ์สืบต่อเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะสวรรคต ในสมัยนั้นพระญาติพระวงศ์ชั้นสูงเกือบทั้งหมดได้เสด็จออกผนวชโดยเสด็จพระบรมศาสดา คงเหลือแต่เจ้าชายมหานามะเท่านั้นที่เป็นพระญาติที่มีลำดับอาวุโสสูงสุดที่เหลืออยู่ในการสืบราชสมบัติ ดังนั้นเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะสิ้นพระชนม์ลง เจ้าชายมหานามะจึงได้ครองราชสมบัติในกรุงกบิลพัสดุ์สืบต่อไป เจ้ามหานามะทรงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอกทกคะ อุบาสกผู้ถวายทานอันมีรสประณีต^{๓๖}

เจ้ามหานามะ ทรงเป็นมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ ๒ ลิกขาบท คือ

๑. เรื่องคนรับใช้ของเจ้าศากยะ^{๓๗}

๒. $\text{ÁÈÒ'ÒÁÉÔ;èÒ^ท ÇèÒ'èÇÁ¾ÄĐà''èÒÁÈÒ'ÒÁÈÒ;ÄĐ}^{\text{๓๘}}$

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯพมทานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔๖.

^{๓๕} คูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๗.

^{๓๖} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๓๐๓/๒๕๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๐๓/๔๔๕, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๑๘.

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๗/๖๔๒-๖๔๓.

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๐๓-๓๐๖/๔๔๕-๔๔๘.

๓.๒.๗ เจ้าวชิระดิฉนวิ

เจ้าดิฉนวิ คือ กัศรียัพระองคัหนึ่งในพวกกัศรียัดิฉนวิ ที่ปกครองแคว้นวัชชึแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐ แคว้นวัชชึปกครองโดยกัศรียัใน ๘ วงศัตระกูล มีตระกูลสำคัญ ๓ ตระกูล คือ วัชชึ ดิฉนวิ และวิเทหะ ซึ่งส่วนมากถือว่าดิฉนวิกับวัชชึสืบสายสกุลเดียวกัน มีกรุงเวสาลีเป็นทั้งเมืองหลวงและเป็นศูนย์กลางของสมาพันธรัฐของแคว้นวัชชึด้วย เมื่อกล่าวถึงแคว้นวัชชึจึงมักจะพูดถึงเมืองเวสาลีด้วย^{๓๕} เจ้าวชิระดิฉนวิเป็น ๑ ในพวกกัศรียัดิฉนวิซึ่งพระองคัเป็นสหายกักับพระเมตติยะและพระกัณณมชกะ^{๓๖}

เจ้าวชิระดิฉนวิ ทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ ๒ สิกขาบท คือ

๑. สัณฑาติเสตสิกขาบทที่ ๒ ÇèÒ' éÇĀ;ÒĀ°ÇªāĒĒĒµĀÖ¼Üèà»ç!ā"Ā"^{๓๗}

๒. เจ้าวชิระดิฉนวิ (ถูกสงฆ์คว่ำบาตร)^{๓๘}

จากการศึกษาพบว่า พระมหากัศรียัที่ทรงมีความสัมพันธ์กักับพระพุทธรูปเป็นเหตุให้พระพุทธรูปศาสนาได้เข้าไปตั้งมั่นในครั้งพุทธรูปกาลนั้น มีพระมหากัศรียั คือ พระเจ้าพิมพิสาร ครองราชย์แคว้นมคธ พระเจ้าปเสนทิทรงครองราชย์แคว้นโกศล พระเจ้าปัชโชต (พระเจ้าจันทรปัชโชต) ครองราชย์แคว้นอวันตี พระเจ้าสุทโธทนะ ครองราชย์แคว้นสากยะ (สักกชนบท) เจ้ามหานามะ (เป็นเจ้าชายใน สากยวงศ์ เรียกว่า เจ้าสากยะ) ทรงครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าสุทโธทนะ และเจ้าวชิระดิฉนวิ ครองราชย์แคว้นวัชชึ (พระเจ้าอุเทนครองราชย์แคว้นวังสะไม่ปรากฏว่าทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ)

มีพระมหากัศรียั ๖ พระองคัที่ทรงเป็นมุลแห่งพระพุทธรูปบัญญัติ ส่วนรายละเอียดใในแต่ละสิกขาบทแห่งพระพุทธรูปบัญญัตินั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวในบทต่อไป

^{๓๕} นางวิสุทธีศรี เกียรติกำพล, “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธรูปกักับอาณาจักรในสมัยพุทธรูป”, หน้า ๕๑.

^{๓๖} พระเมตติยะและพระกัณณมชกะอยู่ในกลุ่มพวกกัณณมชพัคคิยั ๖ รูป คือ พระปณนุทกะ พระโลหิตกะ อยู่ในกรุงสวัตตี พระเมตติยะ พระกัณณมชกะ อยู่ในกรุงราชคฤห์ พระอัสสชิ พระปุนัปปสุกะ เป็นคณาจารย์อยู่ประจำในภิกขุคิรีชนบท แคว้นกาสิ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๓/๒๘๗).

^{๓๗} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๒-๖๘๓/๓๐-๓๑.

^{๓๘} วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๖๕-๒๖๘/๔๔-๔๕.

๓.๔ สรุป

กษัตริย์ เกิดขึ้นครั้งแรก จากการมีคนละเมิดสิทธิผู้อื่นและกระทำการทุจริต การลักสิ่งเข้าของไม่ให้ การครหา การพูดเท็จ การถือทัศนชาวมุขมากขึ้น จึงแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ ว่ากล่าว ตีเตือน ขับไล่ ลงโทษได้โดยชอบธรรม การเป็นกษัตริย์ เป็นโดยธรรม คือหน้าที่ มิใช่ โดยวรรณะ

พระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ที่ทรงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า มี พระมหากษัตริย์ที่ทำให้เกิดพุทธบัญญัติคือ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้า ปิฆ โชตหรือพระเจ้าจันทปิฆโชต พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้ามหานามะและเจ้าวัฑฒะลิจฉวี

มีพระพุทธบัญญัติเกิดจากพระเจ้าพิมพิสาร ๘ สิกขาบท พระเจ้าปเสนทิโกศล ๘ สิกขาบท พระเจ้าปิฆโชต ๑ สิกขาบท พระเจ้าสุทโธทนะ ๑ สิกขาบท เจ้ามหานามะ ๑ สิกขาบท และเจ้าลิจฉวี ๒ สิกขาบท

บทที่ ๔

วิเคราะห์พระพุทธรูปปฏิติกับพระมหากษัตริย์สมัยพุทธกาล

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปปฏิติกับพระมหากษัตริย์ คือ ๑) สังกมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ๒) พระพุทธรูปปฏิติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ดังต่อไปนี้

๔.๑ สังกมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงสร้างพระสงฆ์สาวกขึ้นเพื่อประโยชน์แก่สังคมา เกิดเป็นสังคมาสงฆ์ขึ้นมา เป็นสังคมาที่เนื่องด้วยประชาชน ต้องอาศัยปัจจัย คือสิ่งดำรงชีวิตที่ประชาชนบริจาคให้ โดยพระสงฆ์สงเคราะห์ประชาชนด้วยการเทศนาสั่งสอนให้ความรู้ เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเพื่อนำไปปฏิบัติบำเพ็ญทุกขังในชีวิตครองเรือนตามสมควรแก่เหตุ พระสงฆ์กับประชาชนต่างอิงอาศัยกันเช่นนี้ตลอดเวลา^๑

ในการอยู่ร่วมกับสังคมาบ้านเมืองของภิกษุสงฆ์ เนื่องจากสังคมาสงฆ์ต้องอาศัยสังคมาบ้านเมือง มีการเกี่ยวข้องกับทางบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อนุวัตร คือ ค่อยตามทางบ้านเมืองเช่นครั้งที่พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์จะทรงเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป ขอพระคุณเจ้าเข้าพรรษาในชุลหะปักกั^๒ ที่จะมาถึง พระราชาจึงทรงส่งทูตไปเรียนภิกษุฝากกราบทูลถามพระพุทธเจ้า เมื่อภิกษุกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ มีพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ค่อยตามพระราชา”^๓

^๑ รังษี สุทนต์, “พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ค่อยตามบ้านเมือง”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๘) : ๔๓.

^๒ ชุลหะปักกั หมายถึงเดือนต่อไป คือวันขึ้น ๑ ค่ำของอีกเดือนหนึ่ง, (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๕๔).

^๓ หมายถึงให้ค่อยตามบ้านเมือง แม้ในเรื่องอื่นที่ขอบรรรม ก็พึงค่อยตาม แต่ไม่พึงค่อยตามใคร ๆ ในเรื่องที่ไม่ขอบรรรม (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๕๕).

ดังนั้น ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระพุทธองค์กับพระมหากษัตริย์นั้น จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการเผยแผ่และสร้างความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาซึ่งช่วยให้พระมหากษัตริย์และประชาชน ได้มีดวงตาเห็นธรรมตามกำลังสามารถแห่งตน

๔.๒ พระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ คือ การที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธบัญญัติ เนื่องจากพระภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม หรือประพฤติเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียน โพนทนา เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ ไล่สวนได้ความจริงแล้ว จึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้ เป็นพระพุทธบัญญัติทางพระวินัยที่ทรงวางไว้ เป็นกฎ ทรงรับสั่งให้ภิกษุคล้อยตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น มีดังนี้

๔.๒.๑ พระพุทธบัญญัติสัมพันธ์กับพระเจ้าพิมพิสาร

๑. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้^๔

พระธนิยะไปขอม้หลวง เจ้าพนักงานป่าไม้ให้ไม้ไป เมื่อพระเจ้าพิมพิสารตรัสถามว่า “โยมถวายแก่พระคุณเจ้าจริงหรือ” พระธนิยะทูลว่า “ครั้งที่พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ ทรงเปล่งพระวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายหญ้าไม้และน้ำแก่สมณพราหมณ์ ขอสมณพราหมณ์โปรดใช้สอยเถิด” ที่พระเจ้าพิมพิสารตรัสนั้น ทรงหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีศีลอันดี มีความละเอียด ล้ำรวม แม้โทษเพียงเล็กน้อย หญ้า ไม้และน้ำในป่าไม่มีเจ้าของก็ยังไม่กล้าใช้ จึงประทานอนุญาตไว้เช่นนั้น มิได้หมายถึงการนำไม้ของหลวงไปอย่างพระธนิยะ^๕

พระธนิยะมีความผิดถึงโทษประหาร แต่เพราะเป็นสมณะผู้นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ พระเจ้าพิมพิสารจึงไม่ทรงเอาโทษ ทรงให้ความสำคัญแก่ผ้ากาสาวพัสตร์ที่นุ่งห่มแต่พระองค์ก็ทรงใช้คำพูดที่รุนแรงมาก คือคำว่า ‘รอดตัวเพราะขน’ หมายถึงรอดตัวเพราะจีวรที่นุ่งห่มอยู่เป็นคำกล่าวเสียดสี ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ มีอรรถกถาอธิบายว่า “ขน หมายถึง เพศบรรพชิตคือผ้ากาสาวพัสตร์ที่นุ่งห่ม พระธนิยะลักไม้ของหลวงโดยอ้างเลศ มีความผิดโทษถึงถูกประหาร หรือจองจำ แต่ท่านนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ รัชชัญของพระอรหันต์ จึงรอดตัวจากการ

^๔ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๔-๘๕/๕๕-๕๕, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๕/๑๔-๑๕.

^๕ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๕๔.

ถูกฆ่าหรือจอบ่า เหมือนแพะขนยาวถูกจับนำไปฆ่ากินเนื้อ ชายคนหนึ่งเห็นขนแพะมีราคามากกว่าเนื้อแพะ จึงเอาแพะไม่มีขน ๒ ตัวมาแลก แพะขนยาวจึงรอดตัวไม่ถูกฆ่าเพราะขน”^๖

๒. เรื่องการสู้รบในกรุงราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธ ทำสงครามกับพวกเจ้าลิจฉวีแล้วพ่ายแพ้ ภายหลังพระราชาทรงระดมพลยกไปรบจนได้ชัยชนะ ทรงให้ตีกลองประกาศชัยชนะในการสงครามว่า “พระราชาทรงชนะพวกเจ้าลิจฉวี” แต่พระมหาโมคคัลลานะบอกกับภิกษุว่า “พระราชาทรงพ่ายแพ้พวกเจ้าลิจฉวี แต่ให้ตีกลองประกาศว่า ‘พระราชาทรงชนะพวกเจ้าลิจฉวี’ ทำให้พวกภิกษุพากันตำหนิว่า ‘พระมหาโมคคัลลานะกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม’” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ครั้งแรกพระเจ้าแผ่นดินทรงพ่ายแพ้พวกเจ้าลิจฉวี ภายหลังท้าวเธอทรงระดมพลยกไปรบจนได้ชัยชนะ โมคคัลลานะกล่าวจริง ‘ไม่ต้องอาบัติ’”^๗

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า ฝ่ายใดมีชัยชนะก็จะตีกลองพิชัยเถรี ครั้งแรกพระเจ้าพิมพิสารพ่ายแพ้พวกเจ้าลิจฉวี ทรงหนีไปแต่กลับให้ไพร่พลตีกลองประกาศชัยชนะ พระมหาโมคคัลลานะ^๘ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นเอกทัคคะในทางมีฤทธิ์มากเห็นเหตุการณ์ด้วยทิพยจักขุว่า การรบครั้งแรกนั้นพระราชาทรงพ่ายแพ้แต่ทรงให้ตีกลองประกาศชัยชนะจึงบอกพวกภิกษุว่าพระราชาทรงพ่ายแพ้ ครั้นเวลาต่อมาภายหลังพระองค์ทรงรวบรวมกำลังพลกลับมาโจมตีพวกเจ้าลิจฉวีจนได้รับชัยชนะ ทำให้ภิกษุทั้งหลายที่ได้ยินเสียงกลองฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารประกาศชัยชนะครั้งแรกคิดว่าพระราชาทรงได้รับชัยชนะจริง ๆ แต่ไหนพระมหาโมคคัลลานะกลับกล่าวว่า “พระราชาทรงปราชัยพวกเจ้าลิจฉวี” ดังนั้น พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องทั้งหมด จึงตรัสรับรองว่าที่พระมหาโมคคัลลานะกล่าวนั้นเป็นความจริง

^๖ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/๕๕.

^๗ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๒๑/๒๔๑-๒๔๘, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๒๑/๒๔๖.

^๘ พระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครมหาสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า เกิดที่หมู่บ้านโกสิตคาม เป็นบุตรพราหมณ์นายบ้าน มารดาชื่อนาง โมคคัลลีพราหมณี เดิมชื่อว่าโกสิตตะ ต่อมาเรียกโมคคัลลานะ เป็นสหายนกับอุปติสสะ (พระสารีบุตร) ต่อมาทั้งสองออกบวชเป็นปริพาชกในสำนักสญชัยปริพาชก จนอุปติสสะได้พบพระอัสสชิ จึงได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ บวชได้ ๑ วัน พระมหาโมคคัลลานะได้บรรลุพระอรหัตผล ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นเอกทัคคะในทางมีฤทธิ์มาก, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๒.

๓. เกษัชชสิกขาบท ว่าด้วยเกสัช^๕ ทรงถวายคนทำงานวัด

พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์ถวายคนวัด พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้มีคนวัด^๖ จึงทรงถวายคนวัด ๕๐๐ คน ต่อมาพระปิลินทวัจจะแสดงฤทธิ์ทำให้ปราสาทเป็นทองคำ ชาวบ้านทราบข่าวพากันเลื่อมใสถวายเกสัช ๕ คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มากมาย จึงแบ่งเกสัชให้บริษัทของท่าน ซึ่งมีมากเกือบกักคนเกสัชไว้ที่ต่าง ๆ เกิดหนูชุกชุมทั่ววิหาร พวกชาวบ้านพบเข้าจึงพากันตำหนิ ตีเตือนว่า ภิภษุมีความมักมาก มีเรือนคลังเก็บของเหมือนพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า

“ภิภษุทั้งหลาย ภิภษุรับประเคนเกสัชที่ควรสำหรับภิภษุใช้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน เป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไปพึงปรับอาบัติตามธรรม”^๗

พระปิลินทวัจจะ เป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลพราหมณ์วัจจโคตรในเมืองสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า มีศรัทธาเลื่อมใสออกบวชในพระพุทธศาสนา เจริญวิปัสสนาแล้วได้บรรลุอรหัตผล ต่อมาพระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นที่รักของพวกเทวดา เมื่อพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานคนงานวัดจำนวน ๕๐๐ คน จึงเกิดชุมชนกลายเป็นหมู่บ้าน ชื่อว่า ปิลินทวัจจคาม และเป็นที่อยู่ของพระปิลินทวัจจะ^๘

ครั้งหนึ่งภิภษุทั้งหลายป่วยด้วยอาหารที่เกิดในฤดูสารท^๙ (ฤดูใบไม้ร่วง)ฉันไม่ค่อยได้ ฉันแล้วอาเจียนเป็นโรคผอมแห้งแรงน้อย พระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงมีพุทธานุญาตให้ภิภษุฉันเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นยาได้ เพราะฉะนั้น เกสัชเหล่านี้จึงจัดเป็นยาก็ได้ เป็นอาหารก็ได้ เมื่อมีผู้ถวายเกสัช ๕ อย่างเป็นจำนวนมากจนไม่มีที่จะเก็บ ภิภษุรับประเคนของเหล่านั้นแล้ว พึงเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมาก เมื่ออรุณที่ ๘ ขึ้นมา เกสัชนั้นเป็นนิสัสคคีย์ คือเป็นของจำต้องเสียดสละแก่สงฆ์ คณะ หรือบุคคล

^๕ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๑๘-๖๒๕/วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๘-๖๒๕/๑๓๕-๑๔๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๓๐/๓๗-๓๘, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐/๖๓-๖๔.

^๗ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐-๒๓๑/๓๗-๔๑, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐-๒๓๑/๖๓-๖๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๑.

^๙ อาหารในฤดูสารท คือ ไข่เหือง (หรือ โรคชี่ช่าน) เพราะในฤดูนี้ภิภษุทั้งหลายเปียกชุ่มด้วยน้ำฝนบ้าง เติมน้ำโคลนบ้าง แสงแดดแผดกล้าบ้าง ทำให้น้ำดีของภิภษุเหล่านั้นขังอยู่แต่ในถุงน้ำดี (วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๐/๔๓).

๔. นหानสิกขาบท ว่าด้วยการสงวนน้ำนอกสมัย^{๔๔}

ภิกษุทั้งหลาย สงวนน้ำในแม่น้ำตโปทา พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปแม่น้ำตโปทา เพื่อจะสงวนน้ำ ทรงรอกิษุสงวนน้ำจนพลบค่ำ^{๔๕} ประตุมืองปิดจำต้องประทับแรมอยู่นอกเมือง เช้าตรู่จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า

“ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบติปาจิตตีย์^{๔๖}”

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า ภายใต้วาฬกาบรรพตมีภพนาถ ๕๐๐ โยชน์ของพวกนาคผู้อยู่บนภาคพื้น เช่นกับเทวโลกประกอบด้วยพื้นอันเต็มไปด้วยแก้วมณี และด้วยอาราม และอุทยาน ห้วงน้ำนั้นเป็นที่เล่นน้ำของพวกนาคในภพนาถ แม่น้ำตโปทาไหลมาแต่ห้วงน้ำนั้น ไหลผ่านมหาเขตโลกมาผ่านเมืองราชคฤห์ แม่น้ำตโปทานี้ไหลมาจากระหว่างมหาโลหกุมภินรก ๒ ชุมในมหาเขตโลก ฉะนั้น จึงเดือดพล่านไหลไปอยู่^{๔๗} สมัยฤดูร้อนภิกษุทั้งหลายมีเหงื่อชุ่มกาย กระวนกระวาย จึงทรงมีอนุบัญญัติ อนุญาตให้อาบน้ำได้ว่า

อนึ่ง ภิกษุใด ยังหย่อนกึ่งเดือน อาบน้ำ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัยเดือนกึ่งท้ายฤดูร้อน เดือนต้นแห่งฤดูฝน.... คราวเจ็บไข้ คราวทำการงาน คราวไปทางไกล คราวฝนมา กับพายุ

กล่าวคือห้ามภิกษุอาบน้ำก่อนกำหนดกึ่งเดือน ภายหลังทรงอนุญาตให้อาบน้ำได้เมื่อมีเหตุจำเป็น เช่น ร้อนจัด เจ็บไข้

พระพุทธบัญญัติข้อนี้เฉพาะเมืองในท่ามกลางชมพูทวีป ปัจจุบันประเทศ เช่นประเทศไทยไม่เกี่ยวกับสิกขาบทนี้ เพราะทรงบัญญัติสำหรับประเทศภาคกลางของอินเดีย^{๔๘} ข้อกำหนดมัชฌิมชนบท เป็นชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นคือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ

^{๔๔} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๓๕๓-๓๖๖/๒๘๑-๒๘๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๓-๓๖๖/๔๘๓-๔๘๕.

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๓/๔๘๓.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๓๖๖/๒๘๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๖/๔๘๕.

^{๔๗} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒/๖๕๘-๖๕๙, (ปัจจุบันสถานที่นี้เป็นบ่อน้ำร้อน : ผู้วิจัย).

^{๔๘} มีพระพุทธบัญญัติ ๔ สิกขาบท คือ ๑) อุปสมบทด้วยคณะมีพระวินัยธรเป็นที่ ๕ ๒) รองเท้าตั้งแต่ ๔ ชั้นขึ้นไป ๓) การอาบน้ำเป็นนิตย ๔) เครื่องลาด คือหิ้ง ทรงบัญญัติเป็นอาบัติเฉพาะในมัชฌิมประเทศเท่านั้น ในปัจจุบันชนบททั้งหลายหาเป็นอาบัติไม่, สุชีพ ปุญญาอนุภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๓.

เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจจะ สุรเสนะ อัศสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ^{๑๕} ในปัจฉินตชนบท ตามข้อกำหนดมีพุทธานุญาตพิเศษ ๕ ประการ คือ

๑) เนื่องจากในวันตีทักขิณาบทมมีภิกษุน้อย จึงทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วย คณะมีจำนวน ๕ รูป รวมทั้งอุปัชฌาย์

๒) เนื่องจากพื้นดินในวันตีทักขิณาบทมมีสีดำ แฉ่ง เต็มไปด้วยรอยระแหงกิบโค จึงทรงอนุญาตให้สวมรองเท้าหลายชั้นได้

๓) เนื่องจากพวกมนุษย์ในวันตีทักขิณาบทมนิยมการอาบน้ำ ถือน้ำน้ำจะทำให้ สะอาด จึงทรงอนุญาตให้อาบน้ำเป็นนิตย์ได้

๔) เนื่องจากในวันตีทักขิณาบทมมีหนังที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤคมาก จึงทรงอนุญาตให้ใช้หนังที่เป็นเครื่องลาด

๕) ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับจีวรที่ทากฝักถวายเป็นภิกษุที่อยู่นอกสีมา ได้นำมาถวายได้ตามปรารถนา โดยที่ตราบใดภิกษุสงฆ์ผู้รับฝักยังไม่เข้าเขตสีมา ยังไม่ต้อง นับราตรี แม้จะเกิน ๑๐ ราตรี ก็ไม่ต้องอาบัตินิสสัคคิยาจิตตีย์ ไม่ถือว่าล่วงละเมิดกฐิน^{๑๖}

๕.ราชกัฏวัตถุ ว่าด้วยราชกัฏบรรพชา^{๑๗}

จุฬาราชกัฏวัตถุ^{๑๘} จึงทรง รับสั่งแม่ทัพนาย กองให้ไปปราบปรามชายแดนให้สงบ นายทหารปริวิตกว่าจะไปทำ บาปกรรม จึงหนีไปบรรพชาในพระพุทธศาสนา แม่ทัพนายกองพากันดำหนินว่า “ในพระ สมณะเชื้อสายสากข-บุตรทั้งหลายจึงให้ราชกัฏบรรพชาเล่า” พระเจ้าพิมพิสารตรัสถาม อำมาตย์ผู้พิพากษาว่า “ภิกษุผู้ที่ให้ราชกัฏบรรพชา จะต้องได้รับโทษสถานใด” กราบทูลว่า “พระอุปัชฌาย์จะต้องถูกตัดศีรษะ พระอนุสาวนาจารย์จะต้องถูกดึงลิ้นและพระคณปุระจะ จะต้องถูกหักซี่โครงไปแถบหนึ่งพระเจ้าข้า” พระเจ้าพิมพิสารไปเข้าเฝ้า พระพุทธองค์ทูลขอ ห้ามภิกษุบรรพชาให้ราชกัฏ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถา ทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า

“ผู้เป็นราชกัฏ ภิกษุ ไม่พึงให้บรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๙}

^{๑๕} คุรยละเอียตใน อง.ทก. (บาลี) ๒๐/๓๑/๒๐๐-๒๐๕, อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๕๕.

^{๑๖} คุรยละเอียตใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๖๒-๔๖๓/๓๒๕-๓๒๕, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๒-๔๖๓/๓-๔.

^{๑๗} คุรยละเอียตใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๐/๑๐๖-๑๐๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๐/๑๔๕-๑๔๖.

^{๑๘} คุรยละเอียตใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๐/๑๐๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๐/๑๔๖.

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า ที่ทรงรับสั่งแม่ทัพนายกองให้ไปปราบปรามให้สงบนั้นมิได้ให้ไปมาโจร แต่หมายถึงให้ไปขับไล่ รักษาบ้านเรือน พระองค์เป็นพระโศดาบัน จึงไม่ทรงบังคับให้ไปมาพวกโจร ส่วนราชภักฎผู้กระทำการชกเสร็จแล้ว ได้บรมราชานุญาตให้บวชได้ ไม่มีโทษ^{๒๓}

๖. สันนิบาตานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้สงฆ์ประชุมกัน^{๒๔}

ในอุโปสถขันธกะ ว่าด้วยอุโปสถ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์^{๒๕} ประชุมกันแสดงธรรมทุกวัน ๑๔ คำ (๑๕ คำ) และ ๘ คำ ทำให้เกิดศรัทธาเป็นอย่างมาก พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระประสงค์ให้ภิกษุสงฆ์ทำอย่างนั้นบ้าง จึงเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตว่า

“เราอนุญาตให้ประชุมกันในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปีภักษ์”^{๒๖}

เมื่อภิกษุสงฆ์มาประชุมคนทั้งหลายก็พากันเข้าไปหา เพื่อฟังธรรม แต่ภิกษุสงฆ์ต่างพากันนั่งนิ่งไม่มีผู้ใดแสดงธรรม คนทั้งหลายจึงพากันตำหนิ โพนทนา พระพุทธองค์ทรงทราบความนั้นทรงมีพระพุทธานุญาตว่า

“เราอนุญาตให้ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปีภักษ์”^{๒๗}

ต่อมาพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะประมวลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ให้เป็นปาติโมกข์เทศ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทำอุโปสถ ยกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ขึ้นแสดงทุกวัน ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ^{๒๘} เรียกกันโดยทั่วไปว่า การสวดปาติโมกข์ นั้นเอง

อนึ่ง ข้อนุญาตเรื่องอุโปสถมี ๕ ประเภท ดังนี้

^{๒๓} รังษี สุทนต์, “พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ คล้อยตามบ้านเมือง”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๕, (เดือนพฤษภาคม ๒๕๔๘): ๔๗-๔๘.

^{๒๔} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖-๑๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗-๒๐๘.

^{๒๕} อัญญเดียรถีย์ หมายถึงผู้เป็นเจ้าลัทธิอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗).

^{๒๖} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๘.

^{๒๗} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๘.

^{๒๘} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๘.

๑) สังฆลิกขาบท

เมื่อถึงวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปร่วมประชุมกันทำอุโบสถ คือยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยชอบธรรม ตั้งญัตติว่า

“สุณาคู เม ภนุเต สัมโหม, อหุชฺชโปสโถ จาคุทฺทโส (ปณฺณโรโส),
 ยทิ สัมมสฺส ปตฺตคฺคฺลํ, สัมโหม อุโปสถํ กเรยฺย, ปาติโมกฺขํ อุตฺทิสฺเสยฺย.”
 แปลว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ (หรือ ๑๕ ค่ำ)
 ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ฟังทำอุโบสถ ฟังยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง
 ต่อจากนั้น ฟังยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงจนจบ

๒) ปาริสุทฺธิอุโบสถ

เมื่อถึงวันอุโบสถ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๒ รูป ฟังร่วมประชุมบอกปาริสุทฺธิแก่กัน และกัน ภิกษุที่พรรษาแก่กว่าเปล่งวาจา ๓ ครั้งว่า

“ปฺริสุทฺโท อหํ อาวุโส, ปฺริสุทฺโทติ มํ ชาเรหิ.”
 แปลว่า ท่าน ผมเป็นผู้บริสุทธิ์ ขอให้ท่านจงจำผมไว้ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์
 ต่อจากนั้น ภิกษุที่พรรษาอ่อนกว่าเปล่งวาจา ๓ ครั้งว่า
 “ปฺริสุทฺโท อหํ ภนุเต, ปฺริสุทฺโทติ มํ ชาเรถ.”
 แปลว่า ท่านผู้เจริญ ผมเป็นผู้บริสุทธิ์ ขอให้ท่านจงจำผมไว้ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์

๓) คณอุโบสถ (ปาริสุทฺธิอุโบสถที่มีการตั้งญัตติ)

เมื่อถึงวันอุโบสถ ในอาวาสที่มีภิกษุ ๓ รูป ฟังร่วมประชุมตั้งคณญัตติว่า
 “สุณนฺตุ เม อายสฺมฺมฺนฺตา, อหุชฺชโปสโถ จาคุทฺทโส (ปณฺณโรโส),
 ยทายสฺมฺมฺนฺตานิ ปตฺตคฺคฺลํ, มยฺ อณฺณมณฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺยาม.”
 แปลว่า ท่านทั้งหลาย ขอจงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ (หรือ ๑๕ ค่ำ)
 ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว พวกเราฟังทำปาริสุทฺธิอุโบสถต่อกัน
 ต่อจากนั้น จึงบอกปาริสุทฺธิต่อกัน

๔) อธิฏฐานอุโบสถ หรือบุคคฺลอุโบสถ

เมื่อถึงวันอุโบสถ ในอาวาสที่มีภิกษุรูปเดียว ฟังนั่งชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อรอดูว่า จะมีภิกษุอาคันตุกะรูปอื่นมาหรือไม่ เมื่อเห็นว่าไม่มีแน่นอนแล้ว ภิกษุนั้นพึงอธิษฐานในใจว่า “อหุห เม อุโปสโถ จาคูทุทโธ (ปณฺณรโธ)” แปลว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๔ คำ (หรือ ๑๕ คำ) ของเรา

๕) สามัคคีอุโบสถ

เมื่อสงฆ์เกิดความบาดหมาง ทะเลาะวิวาทแตกแยกกันขึ้น ถ้าสงฆ์สามารถ ประสานสามัคคีกันได้ในวันใด ก็พึงทำสามัคคีอุโบสถ ในวันนั้น อุโบสถที่ทำในวันที่ตั้งสงฆ์ผู้แตกแยกกันสามารถประสานสามัคคีกันได้^{๒๙} พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ร่วมประชุมกัน ทำอุโบสถ ฟังยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง โดยตั้งญัตติว่า

“สุณฺนาตุ เม ภนฺเต สํโฆ, อหุหุโปสโถ สามคฺคี ยถิ สํฆสฺส ปตฺตคฺคฺลํ, สํโฆ อุโปสถํ กเรยฺย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสฺเสยฺย.” แปลว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันสามัคคีอุโบสถ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงทำอุโบสถ ฟังยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง

ต่อจากนั้นพึงยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงจนจบ

พระพุทธองค์ทรงวางข้อกำหนดไว้ว่า ไม่พึงยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงทุกวัน อนุญาตให้ยกขึ้นแสดงได้เฉพาะในวัน ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ ผู้ฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๙}

๗. วัสสถานจาริกปฏิบัติกุศล

ว่าด้วยทรงห้ามเที่ยวจาริกระหว่างพรรษา

ในวัสสูปนายิกขันธกะ พระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป^{๓๐}

พระเจ้าพิมพิสารทรงส่งทูตไปกราบเรียนภิกษุทั้งหลายว่า “ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย พึงเข้าจำพรรษาในชุมชนหีบภัยที่จะมาถึง” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระพุทธองค์ให้ทรงทราบ ทรงมีพระพุทธานุญาตว่า “อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชุนิ อนุวตฺติตุํ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เคลื่อนย้ายตามพระราชา”^{๓๐} ในการอยู่ร่วมกับสังคมบ้านเมืองของ

^{๒๙} คุรยลละเอียคใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๕-๑๕๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๒-๒๑๓.

^{๓๐} คุรยลละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๕-๑๕๖/๒๕๓-๒๕๕.

^{๓๑} รังษิ สุทนต์, “พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ภิกษุสงฆ์เคลื่อนย้ายตามบ้านเมือง”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๕ (เดือนพฤษภาคม ๒๕๔๘) : ๔๗-๔๘.

ภิกษุสงฆ์นั้น เนื่องจากสังคมสงฆ์ต้องอาศัยสังคมบ้านเมือง มีการเกี่ยวข้องกับทางบ้านเมือง ในด้านต่าง ๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อนุวัตร คือคล้อยตามทางบ้านเมือง

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า กำเนิดการอยู่จำพรรษาในฤดูฝน เป็นประเพณีที่ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ (นักบวชในลัทธิอื่น) ถือปฏิบัติกันเป็นประจำอยู่แล้ว คนอินเดีย คู่้นเคยเป็นอย่างดี ในตอนต้นพุทธกาลพระพุทธองค์ได้ทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติ ภิกษุทั้งหลาย จึงมิได้อยู่ประจำที่เดียวจาริกไปทุกฤดูกาล

วันอยู่จำพรรษานั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตวันอยู่จำพรรษาไว้ ๒ วัน^{๓๒} คือ

๑) ปุริมิกาวาสอุปนายิกา คือ วันจำพรรษาต้น เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ รวมเวลา ๓ เดือน

๒) ปัจฉิมิกาวาสอุปนายิกา คือ วันจำพรรษาหลัง เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ รวมเวลา ๓ เดือน

ระหว่างที่ภิกษุทั้งหลายกำลังอยู่จำพรรษานั้น มีอุบาสกชื่อ อุเทน สร้างวิหาร ถวายสงฆ์ในแคว้น โกศล นิมนต์ภิกษุสงฆ์ให้ไปรับถวายวิหารนั้น ไม่มีภิกษุใดไป ด้วยยำเกรง ต่อพระพุทธรูปบัญญัติที่ห้ามมิให้ภิกษุสงฆ์เที่ยวจาริกไปค้างคืนที่อื่นในระหว่างพรรษา อุบาสก-อุเทนนั้นจึงตำหนิภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ขณะนั้นประทับ ณ พระเชตวัน ทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งว่า เมื่อบุคคล ๗ จำพวกคือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสกและ อุบาสิกา นิมนต์ไปที่ใดที่หนึ่ง ภิกษุสามารถไปได้ด้วยสัตตาหกรณียะ^{๓๓} แต่ต้องกลับภายใน ๗ วัน^{๓๔}

สิกขาบทข้อนี้ พระราชามีพระประสงค์จะเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป อธิบายว่า มีพระประสงค์จะไม่นับ เดือน ๘ จะให้นับ เป็นเดือน ๘ อีก ในเดือนอธิกมาส พระพุทธองค์ ทรงอนุญาตเพื่ออนุวัตรตาม หมายถึงให้คล้อยตามบ้านเมือง แม้ในเรื่องอื่นที่ชอบธรรม ก็พึง คล้อยตาม แต่ไม่พึงคล้อยตามใคร ๆ ในเรื่องที่ไม่ชอบธรรม^{๓๕}

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๘๔/๒๕๒.

^{๓๓} สัตตาหกรณียะ แปลว่า ธุระที่พึงทำให้เสร็จภายใน ๗ วัน หมายถึงธุระเป็นเหตุให้ภิกษุออกจากวัด ไปค้างแรมที่อื่นได้ในระหว่างพรรษาเป็นเวลาไม่เกิน ๗ วัน (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๑๔๖).

^{๓๔} ต้องกลับภายใน ๗ วัน คือต้องกลับมารับอรุณที่ ๗ ในวัดที่ตนอยู่จำพรรษา จะไปพักแรมครบ ๗ วัน แล้วกลับมารับอรุณที่ ๘ ไม่ได้ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๓/๑๔๖).

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๕๕.

๘. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันทมะม่วง

พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บมะม่วงไปฉันได้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ สอยมะม่วงโดยเลือกเอาเฉพาะผลอ่อน ๆ เท่านั้นมาฉัน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารมีพระประสงค์จะ เสวยมะม่วง แต่ไม่มี เพราะภิกษุสอยมะม่วงผลอ่อน ๆ ไปฉันหมดแล้ว คนทั้งหลายตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “इनพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรไม่รู้จักประมาณ ฉันทมะม่วง ของพระราชอาจนมหด” ภิกษุทั้งหลายแล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธรองค์ให้ทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงมีพระพุทธรบัญญัติ ว่า

“ภิกษุไม่พึงฉันทมะม่วง รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๓๖}

พระพุทธรโฆษาจารย์กล่าววาทรงมีพุทธรบัญญัติเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายรู้จักประมาณ ในการฉันทมะม่วง ไม่นำผลอ่อนมาฉัน รู้จักเผื่อแผ่ไปถึงผู้อื่นบ้าง ครั้งหนึ่งมีสมาคมถวาย สังฆภัตต์ให้ฉันทมะม่วงในกับข้าว ภิกษุยำเกรงพระพุทธรบัญญัติจึงไม่ยอมรับประเคน พระ พุทธรองค์รับสั่งว่า “พวกเธอรับประเคนฉันเถิด เรานุญาตมะม่วงเป็นขึ้นๆ”^{๓๗}

ต่อมาอนุญาตให้ฉันผลไม้ที่สมควรแก่สมณะ ๕ อย่าง คือ

๑. ผลไม้ที่ทนไฟ
๒. ผลไม้ที่กริดด้วยศัสตรา
๓. ผลไม้ที่จิกด้วยเล็บ
๔. ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด
๕. ผลไม้ที่ปลี่ยนเอาเมล็ดออกแล้ว^{๓๘}

๔.๒.๒ พระพุทธรบัญญัติสัมพันธ์กับพระเจ้าปเสนทิโกศล

๑. $\text{ÍÓ\AA\theta\mu\alpha\acute{E}'\text{O}\acute{E}\acute{O};\acute{C}\acute{O}\cdot \text{Ç}\acute{e}\acute{O}'\acute{e}\text{Ç}\acute{A};\acute{Í}\text{Ç}\cdot\acute{N}\frac{3}{4}\cdot\acute{O}\acute{e}\grave{\alpha}\text{A}\times\acute{e}\acute{f}'\text{ç}'\acute{Í};\acute{A}\text{O}^{\text{๓๕}}$

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันออกไปชมกองทัพที่เคลื่อนขบวนเพื่อออกรบ ภิกษุ ทั้งหลายได้ยินพวกพลรบตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธรองค์ ให้ทรงทราบ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงมีพระพุทธรบัญญัติ ว่า

^{๓๖} คูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๐/๑๒-๑๔.

^{๓๗} คูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๐/๑๓.

^{๓๘} คูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๐/๑๔.

^{๓๕} คูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๑/๔๕๑-๔๕๒.

“ภิกษุใด ไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๔๐}

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า กองทัพ ๔ เหล่าสมัยโบราณ คือ

๑) กองทัพช้าง มีช้าง ๑ เชือก ทหารประจำ ๑๒ คน ได้แก่ พลขับขี่ ๔ คน พลรักษาประจำเท้าช้างเท้าละ ๒ คน

๒) กองทัพม้า มี ๑ ม้า ทหารประจำ ๓ คน ได้แก่ พลขับขี่ ๑ คน พลรักษาประจำเท้าม้า ๒ คน

๓) รถศึก ๑ คัน ทหาร ประจำ ๔ คน ได้แก่ สารถี (พลขับ) ๑ คน นักรบ (นายทหาร) ๑ พลรักษาสลักเพลา ๒ คน

๔) พลเดินเท้า ได้แก่ ทหารถืออาวุธครบมือ ๔ คน กองทัพประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า เมื่อไปภิกษุไปดูกองทัพ เป็นทุกกฏ ทุก ๆ อย่างเท่า^{๔๑}

สิกขาบทข้อนี้กล่าวถึงกองทัพที่ยกพลออกไปรบกัน เช่นฆ่าทำลายชีวิตกันและกัน ภิกษุพากันออกไปชมกองทัพที่สู้รบอาจจะได้รับอันตรายถูกลูกหลงได้ เช่นสิกขาบทที่ ๑๐ พระลพพิศัยอยู่ในกองทัพ ๒-๓ คืน ไปสู่สนามรบถูกยิงด้วยลูกปืน (ลูกศร) คนทั้งหลายจึงล้อเธอว่า “พระคุณเจ้าคงรบเก่งแล้วกระมัง พระคุณเจ้าได้คะแนนเท่าไร” ชาวบ้านพากันติเตียนพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธบัญญัติเพิ่มเติมว่า “ถ้าภิกษุอยู่ในสนาม ๒-๓ คืน ไปสู่สนามรบ ไปสู่ที่พักพล ไปสู่ที่จัดกระบวนทัพ ไปดูกองทัพที่จัดเป็นกระบวนแล้ว เป็นปาจิตตีย์”

๒. ๕ÑĒĒ,ÑÁÁĒŌ;ĉŌ° Çè'éÇÁ;ŌĂàĀè''iéŌ^{๔๒}

พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์เล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่ที่ปราสาทชั้นบนกับพระนางมัลลิกาเทวี ทอดพระเนตรเห็นแล้วจึงทรงมีพระดำริอุบายที่จะทำให้พระพุทธองค์ทรงทราบว่าภิกษุเหล่านี้เล่นน้ำกัน จึงรับสั่งให้นิมนต์พวกภิกษุเหล่านั้นมาแล้ว พระราชทานน้ำอ้อยงบเป็นอันมาก รับสั่งให้ถวายน้ำอ้อยงบนี้แด่พระพุทธเจ้า

เมื่อพวกภิกษุสัตตสวัคคีย์นำน้ำอ้อยงบนั้นเข้าไปเฝ้า พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “พระราชาพบพวกเธอที่ไหน” กราบทูลว่า “พระราชาพบพวกข้าพระพุทธเจ้ากำลังเล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงดำนิว่า “... โมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวก

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๑/๔๕๑-๔๕๒.

^{๔๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๒๐-๖๒๑.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๐-๔๗๒/๓๓๕-๓๓๖.

เธอจึงเล่นน้ำเล่า การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่
เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย...” ทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเล่นน้ำ^{๔๓}

ในพระวินัยปิฎกปรากฏ ๓ อย่าง คือ การทรงน้ำ^{๔๔} การอาบน้ำ^{๔๕} และการเล่น
น้ำ^{๔๖} พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า การเล่นน้ำ ตรัสเรียกว่า ธรรม คือ การหัวเราะในน้ำ
ได้แก่ ในน้ำลึกขนาดท่วมส่วนเบื้องบนของข้อเท้าทั้ง ๒ มีความประสงค์จะเล่น เพื่อต้องการ
จะดำน้ำ เป็นทุกกฏ ทุก ๆ อย่างเท่า ในการดำลงและผุดขึ้นเป็นปาจิตตีย์ ภิกษุดำลงว่ายน้ำเป็น
ปาจิตตีย์ ทุก ๆ ครั้งที่ยับมือขยับเท้าในน้ำ ภิกษุกระโดดลงในน้ำ จากฝั่ง จากต้นไม้ก็เป็น
ปาจิตตีย์เหมือนกัน ภิกษุเล่นเรือด้วยพายและถ่อหรือเข็นเรือบนตลิ่ง ชื่อว่าเล่นเรือเป็นทุกกฏ
แม้ภิกษุเอามือปากระเบื้องให้แล่นไปบนผิวน้ำเป็นทุกกฏ ทุก ๆ ครั้งทีกระเบื้องตกลงและ
แล่นขึ้น อีกนัยหนึ่ง ภิกษุขำมน้ำหรือมิได้ขำม เล่นน้ำที่ขังอยู่ ด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง
เว้นการคำพูดในน้ำพ้นข้อเท้าขึ้นไป แม้เล่นวิกน้ำสาดกัน ก็เป็นทุกกฏเหมือนกัน^{๔๗}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวว่า

“ธรรมเนียมอาบน้ำของภิกษุครั้งพุทธกาล เมื่อยังไม่ใช้อดีตจักร^{๔๘} ภิกษุเปลือยกาย
อาบน้ำ เมื่อไปถึงท่าน้ำ เลือกที่สงัดหรือเวลาสงัด เปลื้องผ้าห่มออกผึ่งไว้ แก่ประคด
เอววางไว้บนนั้น ไปที่ใกล้น้ำนั่งของ เปลื้องผ้าห่มออก ถ้ามีที่ที่จะขึงผึ่งได้ก็จะขึงผึ่งไว้
ถ้าไม่มีที่ผึ่งก็จับผ้าวางไว้ แล้วค่อยลงไปในน้ำลึกราวมิดสะคือ หันหน้ามาทางฝั่ง
ระวังผ้าห่มของตน ค่อย ๆ ดำลงน้ำแล้วผุดขึ้น อาบน้ำโดยเรียบร้อย ครั้นเสร็จ

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๓๕-๓๓๖/๔๗๐-๔๗๑..

^{๔๔} การทรงน้ำ คือ การทรงน้ำที่ไม่เหมาะสม เรื่องพระฉัพพัคคีย์ทรงน้ำขัดลีลากับคันไม้ (วิ.จ. (ไทย)
๓/๒๔๓/๑.

^{๔๕} การอาบน้ำ คือ **นหานสิกขาบท** ว่าด้วยการทรงน้ำนอกสมัย (ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/
๓๕๓/๔๘๓-๔๘๕.

^{๔๖} การเล่นน้ำ คือ **ĒÑĒĒ,ÑÁÁĒÓ;çÒ• Çè'éÇÀ;ÒĀĀĀè''éÒ** (ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/
๔๗๐-๔๗๒/๓๓๕-๓๓๕).

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ.(ไทย) ๒/๒๘๘-๒๘๙.

^{๔๘} อดีตจักร หมายถึงผ้าที่เกินกำหนดที่ทรงอนุญาตไว้ คือผ้าส่วนเกินจากไตรจักร (ผ้าสามผืน) อ้างใน
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๕ ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์** คำวัด, หน้า
๑๑๕๔.

แล้วขึ้นจากน้ำนึ่งของ จับผ้านุ่งเข้าร่างกายแล้วลุกขึ้นยืน นุ่งห่มเรียบร้อยแล้วคาด
 ประคดเอว ห่มจีวรแล้วจึงไป ต่อมาภายหลังพระพุทธองค์ทรงอนุญาตที่อาบน้ำใน
 อารามมีกำแพงก่อด้วยอิฐ ศิลา หรือมีฝาไม้บัง คาดพื้นเพื่อกันลื่นด้วยของ ๓ อย่างนั้น
 และทำเพื่อสำหรับใช้น้ำอาบ^{๔๘}

ลิกขาบทข้อนี้พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้เพื่อไม่ให้พวกภิกษุสัตว์ตรส-
 วัคคีย์เล่นน้ำเช่นเดียวกับพวกคฤหัสถ์ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีพระดำริอุบายที่จะทำให้
 พระพุทธองค์ทรงทราบว่าภิกษุสัตว์ตรสวัคคีย์เหล่านี้เล่นน้ำกัน โดยที่พระราชินีไม่ต้องกราบทูล
 โดยพระราชทานน้ำอ้อยงบเป็นอันมากฝากภิกษุนำไปถวายแก่พระพุทธองค์ น้ำอ้อยงบเป็น
 จำนวนมากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหมายถึงน้ำหรือแม่น้ำ ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงทราบ
 จึงตรัสถามว่าพระราชินีพบพวกเธอที่ไหน

๓. ĪÑ'āµ»ŌÄĒŌ;ēŌ°· ÇeŌ' éÇĀ;ŌÄàçéŌàçµ¾ÄĐÄŌ°Ō'Ne'ān

พระอานนท์ไปสอนธรรมให้พระเจ้าปเสนทิถึงในพระราชินีเวสนี ขณะนั้น
 พระราชาประทับอยู่ในห้องบรรทมกับพระนางมัลลิกาเทวีจึงรีบลุกขึ้นต้อนรับ พระญาติทรง
 เลื่อนหลุด พระอานนท์กลับไปอาราม บรรดาภิกษุพากันดำหนิ ประณามว่า “โธพระ
 อานนท์ไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้าจึงเข้าไปพระราชฐานชั้นในเล่า” พระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุม
 สงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงดำหนิแล้วรับสั่งว่า “การเข้าเขตพระราชฐานชั้นในมีโทษ
 ๑๐ อย่าง เช่น ๑) ภิกษุเข้าไปในพระราชฐานชั้นใน พระมเหสีเห็นแล้วทรงขี้มให้ หรือภิกษุขี้ม
 ให้ พระราชาจะทรงพระดำริว่า “คนทั้ง ๒ มีอะไรกัน หรือจกทำอะไรกัน” ๒) พระสนม
 ตั้งครรภ์ จะทรงพระดำริว่า “พระราชฐานชั้นในไม่มีใครเข้ามาได้ คงเป็นการกระทำของ
 บรรพชิต” เป็นต้น” พระพุทธเจ้าทรงดำหนิพระอานนท์แล้วตรัสโทษแห่งความเป็นผู้เลี้ย
 ยาก ความเป็นผู้บำรุงยาก เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ว่า

“ภิกษุใดไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ก้าวล่วงกรณีประตุเข้าไปในตำหนักที่บรรทม
 ของพระราชินีเป็นภักษัตริย์ที่ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ที่พระราชินีไม่เสด็จออกที่นางรัตนะยัง
 ไม่เสด็จออก ต้องอาบัติปาจิตติย์”^{๔๙}

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘,
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๗.

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๔-๔๕๘/๕๘๕-๕๘๐.

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า พระพุทธบัญญัตินี้ด้วยทรงแสดงโทษ ๑๐ ประการ อันจะเกิดจากการเข้าไปในพระราชฐานชั้นในซึ่ง อัดแอกับแคบไปด้วยพวกข้าง ที่พระราชายัง ไม่เสด็จออกในตำหนักที่บรรทมมีพระราชายังไม่เสด็จออกนั้นทรงอยู่ด้วยกันกับ พระมเหสี ในตำหนักที่บรรทม^{๕๑}

ลักษณะข้อนี้พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธบัญญัติ เพราะตำหนักที่บรรทมของ พระราชานันต์ล้อมรอบด้วยพระวิสูตร (ม่าน) เป็นที่รโหฐานที่ไม่สมควรจะก้าวล่วงเข้าไป แม้แต่สมณเพศที่จะก้าวล่วงธรณีเข้าไปในขณะที่พระราชและพระมเหสียังไม่เสด็จออกมา หรือยังไม่ได้มีใครนิมนต์ไว้ก่อนก้าวล่วงธรณีเข้าไป ยกเท้าที่ ๑ ต้องทุกกฎ ยกเท้าที่ ๒ ต้อง อาบัติปาจิตติย์^{๕๒}

๔. ĒŌ;çŌ°·Ōè ãñ ÇèŌ' éÇĀ;ŌĀçÍ¼éŌÈèÁÈ'Ōŕ'Ā'ŪÈ'ŌÇ^{๕๓}

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงฝักมผลราคาแพงเข้าไปฟังธรรมจากภิกษุณีอุลลันทา ผู้เป็นพหูสูต เป็นนักพูด ได้ตรัสว่า “แม่เจ้า ท่านต้องการสิ่งใด โปรดได้บอกเถิด” ภิกษุณี อุลลันทา ทูลขอพระราชทานฝักมผลฝืนนั้น เมื่อพระราชาวายฝักมผลแล้ว ชาวบ้านพากันตำหนิว่า “ภิกษุณีเป็นคนมักมากไม่สันโดษ โฉนจึงออกปากทูลขอฝักมผลจากพระราชานันต์” พระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงตำหนิว่า ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุณีเมื่อจะขอฝักมผลมา ฟังขอได้เพียงราคา ๔ กังสะ^{๕๔} เป็นอย่างมาก ถ้าขอเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์”^{๕๕}

๕. ลักษณะที่ ๑๒ ว่าด้วยการขอฝักมผลบางในอุคูร้อน

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงฝักมผลราคาแพง เข้าไปฟังธรรมจากภิกษุณี อุลลันทา ได้ตรัสว่า “แม่เจ้า ท่านต้องการสิ่งใด โปรดได้บอกเถิด” ภิกษุณีอุลลันทา ทูลขอ

^{๕๑} วิมหา.อ. (ไทย) ๒/๓๐๘-๓๐๙.

^{๕๒} ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, พระวินัย ๒๒๗ พระพุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

^{๕๓} คูรายละเอียดใน วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๗๘๓-๗๘๗/๑๑๘-๑๒๑.

^{๕๔} ๑ กังสะ เท่ากับ ๔ กหาปณะ, ๔ กังสะ จึงเท่ากับ (๔x๔) ๑๖ กหาปณะ (กฐ.อ. (บาลี) ๓๖๒).

^{๕๕} หมายความว่า ภิกษุณีขอจากคนอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตติย์ แต่ถ้าขอจากสพหรรรมิก ญาติ และคนปวารณา แม้จะราคาเกิน ๔ กังสะ ก็ไม่ต้องอาบัติ (กฐ.อ. (บาลี) ๓๖๒).

พระราชทานผ้าเปลือกไม้ผืนนั้น เมื่อพระราชทานผ้าเปลือกไม้แล้ว ชาวบ้านพากันตำหนิว่า “ภิกษุณีเป็นคนมักมากไม่สัน โขษ โฉนจึงออกปากทูลขอผ้าเปลือกไม้จากพระราชเเล้า” พระพุทธองค์รับสั่งให้ประทุมสงฆ์ ทรงตำหนิ ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุณีเมื่อจะขอผ้าห่มบาง พึงขอได้เพียงราคา ๒ กังสะครึ่งเป็นอย่างมาก ถ้าขอเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัยปาจิตติย”^{๕๖}

๖. ลิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการไปคูโรงละครหลวง

พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ก็พากันไปคูหอจิตรกรรม คนทั้งหลายตำหนิว่า “พวกภิกษุณีไปคูหอจิตรกรรมเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคม” ทรงมี พระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุณีใดไปคูโรงละครหลวง หอจิตรกรรม สวนสาธารณะ อุทยานหรือสระโบกขรณี ต้องอาบัติปาจิตติย”^{๕๗}

ภิกษุณีเดิน ไปเพื่อจะคู ต้องอาบัติทุกกฏ ยืนคูต้องอาบัติปาจิตติย^{๕๘} พ้นสายตาไป แล้วเหลียวกลับมาคูอีก ต้องอาบัติปาจิตติย เดินเพื่อจะไปคูแต่ละแห่งต้องอาบัติทุกกฏ ยืนคู ต้องอาบัติปาจิตติย พ้นสายตาไปแล้วเหลียวกลับมาคูอีก ต้องอาบัติปาจิตติย^{๕๙}

๗. ปฐิสสวทุกกฏาปัตติ ว่าด้วยการต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ

พระอุปนันทศากยบุตรได้รับคำไว้กับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่าจะเข้าจำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น ท่านเดินทางไปอาวาสนั้นระหว่างทางได้เห็นอาวาส ๒ แห่ง มีจิ้วรมาก เกิดความคิดจะเข้าจำพรรษาในอาวาสทั้ง ๒ แห่ง” พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพระคุณเจ้าอุปนันทศากยบุตรได้รับคำว่าจะเข้าจำพรรษาแล้ว จึงคลาดจากคำพูดเสียแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิการกล่าวเท็จ ทรงสรรเสริญการงดเว้นจากการกล่าว

^{๕๖}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๓๘๘-๓๘๙/๑๒๒-๑๒๓.

^{๕๗}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๒๓๘-๒๓๙/๕๓๗-๕๓๘.

^{๕๘}ยืนอยู่ในที่แห่งเดียว มองดูสถานที่ทั้ง ๕ แห่งมีโรงละครหลวงเป็นต้น โดยไม่ก้าวเดินไปไหน ต้องอาบัติปาจิตติย ๑ ตัว ถ้าหันไปมองดูสถานที่เหล่านั้นซึ่งตั้งอยู่ในที่ต่าง ๆ ต้องอาบัติปาจิตติยตามจำนวนสถานที่มองดู (วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๕๘๐/๒๓๕).

^{๕๙}วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๓๔๓.

เท็จ โดยประการต่าง ๆ มิใช่หรือ” ภิษุทั้งหลายได้ยื่นพระเจ้าปเสนทิโกศลตำหนิ บรรดา ภิษุ จึงตำหนิ ประณามแล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมภิษุสงฆ์ ทรงตำหนิ ทรงมีพระพุทธบัญญัติว่า

“ในกรณีนี้ ภิษุรับคำไว้ว่าจะเข้าจำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น ภิษุกำลังไป อาวาส ระหว่างทางเห็นอวาส ๒ แห่งมีจีวรมากแล้วเข้าจำพรรษาทั้ง ๒ แห่ง วันเข้าพรรษา ต้นของภิษุไม่ปรากฏ เธอต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ^{๖๐}”

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า ในบรรดาภิษุผู้บวชจากศากยตระกูลแปดหมื่นรูป พระอุปนันทศากยบุตรเป็นภิษุเลวทราม มีชาติโลเล แม้จะเป็นผู้ฉลาด เจียบแหลมถึงพร้อม ด้วยเสียง มีลูกคอไพเราะ แต่ก็เป็นผู้มีความเศร้าหมองสะทกสะท้านหวาดสะดุ้งด้วยอำนาจหิริ และโอตฺตปปะ^{๖๑} อนึ่ง วินิจฉัยในเรื่องพระอุปนันทะ ภิษุรับคำที่จะอยู่จำพรรษา ไม่ทำตามที่ได้รับคำ ภิษุต้องอาบัติปฐิสวทุกกฏ ภิษุรับคำที่จะอยู่จำพรรษาต้นหรือพรรษาหลังแล้วไม่ทำ ปฏิบัติตามที่ได้รับคำ หรือปฏิบัติไม่ถูกหลักการ ต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ เช่นกรณีที่ภิษุ รับคำเพื่ออยู่จำพรรษาในอวาสหนึ่งแล้วมีกิจที่จะต้องเดินทางไปยังอวาสหนึ่ง เห็นอวาส ๒ แห่งมีจีวรมากในระหว่างทาง จึงอยู่จำพรรษาในอวาส ๒ แห่งโดยหวังที่จะได้จีวรมาก ภิษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ^{๖๒}

๘. เรื่องเครื่องอภัยปิยภันท์

สมเด็จพระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลทิวงคต ทำให้เกิดมี เครื่องอภัยปิยภันท์^{๖๓} จำนวนมากขึ้นแก่สงฆ์ คือ

- ๑) เติงมีเท้าสูงเกินขนาด (ที่ทรงมีพระพุทธบัญญัติ)
- ๒) เติงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย
- ๓) พรหมขนสัตว์

^{๖๐} อาบัติทุกกฏที่ต้องเพราะรับคำ เรียกว่า ปฐิสวทุกกฏ.

^{๖๑} วิ.มหา.อ.(ไทย) ๒/๑๒๔.

^{๖๒} วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๐๗/๓๑๕, คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก, หน้า ๑๒๒.

^{๖๓} อภัยปิยะ แปลว่า ไม่เหมาะไม่สมควรแก่สมณะ สิ่งของที่สมณะไม่ควรใช้สอย คือสิ่งของที่ตรงข้าม กับอภัยปิยะ อภัยปิยะบางอย่างเมื่อทำเป็นอภัยปิยะแล้ว ภิษุสามเณรบริโภคนิสัยได้, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๑๗๗.

- ๔) เครื่องลาดขนแกะลายวิจิตร
- ๕) เครื่องลาดขนแกะมีสีขา
- ๖) เครื่องลาดมีรูปดอกไม้
- ๗) เครื่องลาดยัดนุ่น
- ๘) เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายเช่นราชสีห์และเสือ
- ๙) เครื่องลาดขนแกะมีขน ๒ ด้าน
- ๑๐) เครื่องลาดขนแกะมีขนด้านเดียว
- ๑๑) เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตน
- ๑๒) เครื่องลาดผ้าไหมประดับรัตน
- ๑๓) เครื่องลาดขนแกะขนาดใหญ่
- ๑๔) เครื่องลาดบนหลังช้างที่นางพื่อน ๑๖ คนร่ายรำ
- ๑๕) เครื่องลาดบนหลังม้า
- ๑๖) เครื่องลาดในรถ
- ๑๗) เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือ
- ๑๘) เครื่องลาดหนังชะมด
- ๑๙) เครื่องลาดมีเพดาน
- ๒๐) เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้าง

พระพุทธองค์ทรงทราบ เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“เราอนุญาตให้ตัดเท้าเก้าอันนอนแล้วใช้สอยได้ ให้ทำลายรูปสัตว์ร้ายเพียงใหญ่ แล้วใช้สอยได้ ให้หรือฟูกที่ยัดนุ่นทำเป็นหมอนแล้วใช้สอยได้นอกจากนี้ให้ทำเป็นเครื่องลาดพื้น”^{๖๔}

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า เติงตั้งจะใหญ่หรือเล็กโดยที่สุคมีเท้าเพียง ๔ นิ้ว เป็นครุภัณฑ์ เมื่อพระราชอำนาจอภัยสงฆ์แล้ว เติงที่เป็นกัปปิยะ^{๖๕} ทั้งหมดรับไว้ นำมาแจกตามลำดับผู้แก่พรรษาให้ใช้สอยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์ อย่าให้เป็นส่วนตัวบุคคล ให้เก็บ

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๒๐/๑๓๘-๑๔๑.

^{๖๕} กัปปิยะ คือ ควณฺโณ สมคฺควรแก่สมณบรโถก ใช้สอย พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ภิกษุใช้หรือฉันทได้ เช่น ข้าวสุก จีวร ร่ม ยาแดง เป็นกัปปิยะ แต่ สุรา กางเกง เสื้อ หมวก น้ำอบไม่เป็นกัปปิยะ เรียกว่า อกัปปิยะ, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๙.

เตียง บัตร จีวรที่เกินไว้ในเรือนคลัง เตียงที่ผู้ถวายนอกสีมาให้เก็บไว้ในที่อยู่พระสังฆเถระ ถ้าพระสังฆเถระมีเตียงอยู่แล้ว ก็ให้แก่ภิกษุผู้ที่ต้องการใช้เตียง ถ้าเป็นเตียงมีราคามาก (ร้อยหรือพันหาปณะ) จะนำไปแลกเตียงอื่น ๆ ได้ร้อยเตียงก็สมควรแลก แม้อารามอารามวัตถุ วิหาร วิหารวัตถุ ตั้ง ฟูกและหมอนก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่เป็นอภัยปิยะไม่ควรใช้สอยที่เป็นภัยปิยะ พึงใช้สอยเป็นเครื่องใช้ของสงฆ์ ที่มีค่ามาก พึงแลกเอาวัตถุที่กล่าวแล้วไว้

๔.๒.๓ พระพุทธบัญญัติสัมพันธกับพระเจ้าปชโชต

ติเวยยกทุสยุกถา ว่าด้วยการพระราชทานผ้าสีไวยกะ ๑ คู่

พระเจ้าปชโชตได้รับผ้าสีไวยกะ ๑ คู่ เป็นผ้าเนื้อดีเลิศ ดีกว่าผ้าทั้งปวง พระเจ้าปชโชตจึงทรงส่งผ้าสีไวยกะนั้นไปพระราชทานแก่ชีวกโกมารภัจ ชีวกโกมารภัจไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลถวายผ้าสีไวยกะคู่นี้แด่พระพุทธองค์และกราบทูลขอให้โปรดทรงอนุญาตคหบดีจีวรแก่ภิกษุสงฆ์” ทรงรับผ้าสีไวยกะแล้ว ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคหบดีจีวร รูปใดปรารถนาจะถือผ้าบังสุกุลก็ได้ รูปใดปรารถนาจะรับคหบดีจีวรก็ได้ แต่เราสรรเสริญการยินดีปัจจัยตามที่ได้”^{๖๖}

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวถึงผ้าสีไวยกะว่า เป็นผ้าอวมงคลที่คนในอุตตรกुरुทวีป ใช้ห่อหุ้มคนตายแล้วนำไปทิ้ง นกหัสติลิงค์นำไปยอดเขาหิมพานต์ เปลื้องผ้าออกแล้วกินศพ พวกนายพรานไปพบผ้าแล้วนำมาถวายพระราชชา ผ้าสีไวยกะเป็นของที่พระเจ้าจันทรปัชโชตทรงได้แล้ว พระราชทานให้หมอชีวก อาจารย์บางท่านกล่าวว่า หญิงผู้ฉลาดในแคว้นสิวีทอผ้า สีไวยกะโดยการปั่นด้ายด้วยขนสัตว์ ๓ เส้น เมื่อชาวเมืองราชคฤห์ทราบข่าวพระพุทธองค์ทรงอนุญาตคหบดีจีวร จึงพากันมาถวายจีวรแก่ภิกษุสงฆ์ เพียงวันเดียวได้เกิดมีจีวรหลายพันผืนในชนบทและกรุงราชคฤห์^{๖๗}

๔.๒.๔ พระพุทธบัญญัติสัมพันธกับพระเจ้าสุทโธทนะ

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๕,๓๓๓/๑๕๔,๑๕๖-๑๕๗.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๓/๑๕๖-๑๕๗.

ห้ามบรรพชาให้บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระสารีบุตรมารับสั่งว่า “จงให้ราหุลกุมารบรรพชาเถิด” พระสารีบุตรทูลถามว่า “จะให้ราหุลกุมารบรรพชาอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งเป็นพระพุทธรูปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์”^{๖๔}

ต่อมาพระเจ้าสุทโธทนะได้เสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลขอพรว่า

เมื่อพระองค์ทรงผนวช หม่อมฉันมีทุกข์ไม่น้อย เมื่อนั้นทพณวก์ก็เช่นเดียวกัน ครั้นราหุลบรรพชา ยิ่งเกิดทุกข์เหลือประมาณ ความรักในพระโอรสยอมตัดผิว ตัดผิวแล้วก็ตัดหนัง ตัดหนังแล้วก็ตัดเนื้อ ตัดเนื้อแล้วก็ตัดเอ็น ตัดเอ็นแล้วก็ตัดกระดูก ตัดกระดูกแล้วก็จืดเยื่อในกระดูก ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่พึงให้บุตรที่มารดาบิดายังไม่อนุญาตบรรพชา พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถา ทรงมีพระพุทธรูปว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาตไม่พึงให้บรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๕}

ครั้งพระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ พระนางยโสธราตริสบอกให้พระราหุลกุมารมาทูลขอทรัพย์มรดกกับพระพุทธองค์ กลับรับสั่งพระสารีบุตรให้บรรพชาพระราหุลกุมารเป็นสามเณร ด้วยวิธีไตรสรณคมน์ ด้วยทรงมุ่งหวังให้พระราหุลกุมารได้อริยทรัพย์อันยิ่งใหญ่สูงสุดกว่าโลกิยทรัพย์อันเป็นทรัพย์มรดกภายนอก ในการบวชพระราหุลกุมารนั้น พระมหาโมคคัลลานะทำหน้าที่โกณम्म พระสารีบุตรให้ไตรสรณคมน์และสิกขาบท ๑๐^{๖๖}

๔.๒.๕ พระพุทธรูปบัญญัติสัมพันธ์กับเจ้ามหายามะ (เจ้าศากยะ)

^{๖๔} เดิมที พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ต่อมาทรงห้ามอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ทรงอนุญาตวิธีอุปสมบทด้วยอุตติจตุตถกรรม แต่ไม่ได้ทรงห้ามการบรรพชาทั้งไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ใช้วิธีนี้ต่อไปอีก แต่มีพระประสงค์ที่จะอนุญาตให้บรรพชาสามเณรด้วยไตรสรณคมน์ พระสารีบุตรทราบพุทธอัชชาศัย จึงกราบทูลให้ทรงอนุญาตการบรรพชาอีก และใช้วิธีการบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ บวชราหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรก (วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๐๕/๗๔).

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๗.

^{๖๖} คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก, หน้า ๑๑๐.

๑. เรื่องคนรับใช้ของเจ้าศากยะ^{๑๑}

นางสาภิยานีทำภัตตาหารถวายภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่า พวกบ่าวของเจ้าศากยะคิดการร้าย ไปชุมนุมอยู่ที่ทางเปลี่ยว เข้าแย่งชิงและประทุษร้าย ต่อมาพวกเจ้าศากยะออกไปจับผู้ร้ายได้ แล้วพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เมื่อพวกผู้ร้ายอาศัยอยู่ในอาราม ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงไม่แจ้งความเล่า ภิกษุได้ยินจึงไปเข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมมีกถา ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

ภิกษุใดอยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้จักว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวเช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อนรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าคำหนิ ไม่เป็นสัพปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น”^{๑๒}

พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า “ห้ามรับของขบเคี้ยว ของฉัน อันเขาไม่ได้บอกให้รู้ไว้ก่อน” ต่อมาเมื่อภิกษุอาพาธในเสนาสนะป่า มีชาวบ้านนำของฉันไปถวายนิมนต์ให้ท่านรับ เธอยำเกรงในพระพุทธบัญญัติ ทนอดอาหาร พระพุทธเจ้าทรงทราบ มีอนุบัญญัติว่า

ภิกษุใด ไม่เป็นไปอยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้จักว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัวเช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อนรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าคำหนิ ไม่เป็นสัพปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น”^{๑๓}

๒. ÁÈÒ'ÒÁÈÒ;çÒª ÇèÒ'èÇÁ¼ÃĐà"éÒÁÈÒ'ÒÁÈÒ;ÂĐ

พระเจ้ามหานามศากยะปวารณาสงฆ์ด้วยเกศชดตลอดชีวิต...เป็นนิตย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มุ่งห่มมีอกำปกริยาไม่เรียบร้อย พระเจ้ามหานามศากยะจึงว่ากล่าวคำหนิ ทำให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แค้นเคืองได้ปรึกษากันว่าจะทำให้พระองค์ได้รับความเก้อเขิน ปรึกษากันแล้วไปออกปากขอเนยถึงพระตำหนักกล่าวว่า “พวกอาตมาต้องการเนยใส ๑ ทะนาน” รับสั่งให้รอก่อน แล้วให้พวกคนงานไปนำเนยใสมาถวาย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เร่งเร้าว่าด้วยคำเดิม ๒ -๓ ครั้งว่า “ท่านไม่ต้องการถวาย แล้วปวารณาเพื่อประโยชน์อะไร ปวารณาแล้วไม่ถวาย”

^{๑๑} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๗๓/๖๔๒-๖๔๓.

^{๑๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๗๐/๖๔๓.

^{๑๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๗๒/๖๔๔.

พระเจ้ามahanamasakaya ได้ดำหนิ ประณาม โปนทะนาว่า “โจนเมื่อข้าพเจ้า
 ขอร้องว่าโปรดรอก่อน โจนจึงรอไม่ได้เล่า” พระพุทธองค์ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้
 เป็นต้นเหตุ ทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย โจนพวกเธอเมื่อพระเจ้า
 มahanamasakaya ขอร้องให้รอก่อน ก็รอไม่ได้เล่า...การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่
 เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย..” เพราะเรื่องนี้เป็น
 ต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยเพียง ๔ เดือน เว้นไว้แต่ปวารณา
 อีก เว้นไว้แต่ปวารณาเป็นนิคั ถ้ายินดีเกินกว่ากำหนดนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๓๔}

พระเจ้ามahanamasakaya เป็นพระโอรสแห่งพระเจ้าอาของพระพุทธเจ้า ทรงมี
 พระชนมายุแก่กว่าพระพุทธองค์ เพียงเดือนเดียว ทรงบรรลุนิพพานคือเป็นพระโสดาบันและ
 พระสกทาคามี การไม่เป็นอาบัติแก่พวกภิกษุผู้ขอต่อผู้ที่ปวารณาไว้ ด้วยการปวารณาเป็นส่วน
 บุคคล เพราะเป็นการออกปากขอตามสมควรแก่เกสัชที่ปวารณาไว้ แต่ในเกสัชที่เขาปวารณา
 ด้วยอำนาจแห่งสงฆ์ ควรกำหนดรู้ประมาณแต่พอเพียงตามสมควร^{๓๕}

๔.๒.๖ พระพุทธบัญญัติสัมพันธ์กับเจ้าลิจฉวี, เจ้าวัฑฒะลิจฉวี

๑. สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒ $\text{C}\grave{\text{e}}\text{O}'\acute{\text{e}}\text{C}\grave{\text{A}}\text{;}\text{O}\grave{\text{A}}\text{C}^{\text{a}}\text{E}\acute{\text{e}}\text{E}\mu\text{A}\text{O}\text{U}\acute{\text{e}}\text{a}\text{a}\text{c}'\text{a}\text{A}^{\text{b}}$

ชายาของเจ้าลิจฉวีประพฤตินอกใจพระสวามี นางจึงหนีไปขอบวชกับพวก
 เดียรถีย์ พวกเดียรถีย์ไม่บวชให้ จึงเข้าไปหาภิกษุณี ก็ไม่บวชให้ จึงไปหาภิกษุณีอุตลันนทา
 ทบวชให้ เจ้าลิจฉวีทรงตามมาพบสตรีนั้นบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูล
 พระเจ้าปเสนทิโกศลให้ทรงทราบเรื่อง ตรัสว่า “ถ้านางบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ใคร ๆ ก็ทำอะไร
 ไม่ได้ ขอให้นางประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” เจ้าลิจฉวีจึงพากันดำหนิ
 ประณาม โปนทะนาว่า “โจนภิกษุณีจึงบวชให้สตรีผู้เป็นโจรเล่า” พระพุทธองค์ทรงทราบ
 ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๐๓-๓๐๖/๔๔๕-๔๔๘.

^{๓๕} ปัญญา ใช้บางยางและคณะ, พระวินัย ๒๒๗, พระบัญญัติจากพระไตรปิฎก, หน้า ๓๕๐.

^{๓๖} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๘๒-๖๘๓/๓๐-๓๑.

“ภิกษุณีใคร่อยู่ ไม่บอกพระราช สงฆ์ คณะ สมาคม หรือกลุ่มชนให้ทราบ บวชให้สตรีผู้เป็นโจรซึ่งเป็นที่รู้กันว่าต้องโทษประหาร เว้นไว้แต่สตรีที่สมควร แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาทิเสสที่ชื่อว่าปฐมาปัตติกะนิสสารณียะ”^{๓๓}

เรื่องนี้ทำให้ทราบว่าครั้งพุทธกาล ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งภิกษุและภิกษุณี โจทที่ตามมาไม่สามารถทำอะไรได้ แม้พระราชานั้นพระพุทธรูปองค์จริงทรงมีพระพุทธรูปัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันพุทธอาณานิคมเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคมทางโลก

๒. เจ้าวัชฏลิจฉวี (ถูกสงฆ์คว่ำบาตร)

เจ้าวัชฏลิจฉวีเป็นสหายของพระเมตติยะและพระกุมมชกะ ภิกษุทั้งสองแนะนำให้เจ้าวัชฏลิจฉวีไปใส่ร้ายพระทัฬหฬลบุตร โดยให้ไปกราบทูลพระพุทธรูปองค์ว่า มเหสีของพระองค์ถูกพระทัฬหฬลบุตรทำผิดมีร้าย พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามท่านพระทัฬหฬลบุตร ทรงทราบว่าเจ้าวัชฏลิจฉวีโจทในเรื่องที่ไม่เป็นจริง เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธรูปัญญัติ ว่า

“ถ้าเช่นนั้นสงฆ์จงคว่ำบาตรเจ้าวัชฏลิจฉวี คือห้ามสมโภชกับสงฆ์”^{๓๔}

การคว่ำบาตร คือให้ภิกษุใช้เป็นมาตรการสำหรับสั่งสอนหรือสยบคฤหัสถ์บางคนที่ชอบกล่าวหา หรือทำการบางอย่างให้ภิกษุได้รับความเสื่อมเสียโดยปราศจากความเป็นจริง โดยสงฆ์ทั้งหมดจะไม่คบค้าสมาคม ไม่รับกิจนิมนต์ ไม่รับไทยธรรมหรืออาหารบิณฑบาต ในเรือนของอุบาสกที่ถูกคว่ำบาตร ถือเป็นมาตรการที่รุนแรงมากที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้สงฆ์ดำเนินการลงโทษแก่คฤหัสถ์ที่ชวนชวายเป็นภัยแก่ภิกษุทั้งหลาย

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำการคว่ำบาตร ๘ ประการแก่คฤหัสถ์ผู้กระทำความผิด และหมายบาตร คือการให้อภัยแก่คฤหัสถ์ที่รู้สำนึกผิดที่ได้กระทำผิด เข้าไปขอให้สงฆ์หมายบาตร มีขั้นตอนการหมายบาตร ๖ ขั้นตอน ดังนี้

^{๓๓} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๘๒-๖๘๓/๓๐-๓๑.

^{๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๖๕-๒๖๘/๔๔-๔๕.

คว่ำบาตรด้วยอาการ ๘ อย่างนี้ คือ	หงายบาตรด้วย ๖ ขั้นตอนนี้ คือ
๑) ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภแห่งภิกษุทั้งหลาย	๑) ให้ผู้ถูกคว่ำบาตร เข้าไปหาภิกษุสงฆ์
๒) ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย	๒) ให้ห่มอุตราสงฆ์เจวียงบ่าข้างหนึ่ง
๓) ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย	๓) ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย
๔) ภิกษุทั้งหลาย	๔) นั่งกระโหรง ประคองอัญชลี
๕) ภิกษุทั้งหลาย	๕) กล่าวกรรมวาจา ^{๘๕}
๖) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า	๖) ภิกษุผู้ฉลาดพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย ญัตติทุติยกรรมวาจา ^{๘๖}
๗) กล่าวติเตียนพระธรรม	
๘) กล่าวติเตียนพระสงฆ์	

หงายบาตร คือการให้อภัยแก่คฤหัสถ์ที่รู้สำนึกถึงความผิดที่ได้กระทำลงไป แล้วกลับตัวใหม่โดยเข้าไปขอการหงายบาตรจากสงฆ์

สงฆ์คว่ำบาตรแล้ว ไทยธรรมใด ๆ ในเรือนของอุบาสกนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่พึงรับ พึงส่งข่าวไปในวัดอื่นว่า ท่านทั้งหลายอย่ารับภิกษา ในเรือนของอุบาสกนั้น ก็ในการที่จะหงายบาตร ต้องให้อุบาสกนั้น ขอครั้งที่ ๓ ให้อุบาสกนั้นละหัดตบาสแล้ว หงายบาตรด้วยญัตติทุติยกรรม^{๘๖}

สรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์หลายพระองค์และการที่ทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐานเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์ พบว่าการที่ทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐานนั้น เข้าลักษณะที่พระมหากษัตริย์เข้าปรึกษาทางพระพุทธศาสนา คือพระพุทธเจ้า เพื่อให้มีการออกกฏระเบียบสำหรับภิกษุสงฆ์ โดยทางคณะสงฆ์ คือพระพุทธเจ้าเองแทนที่ทางรัฐจะเป็นผู้ออกกฏหมายห้ามภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปประดิษฐาน โดยอนุวัตรตามบ้านเมืองซึ่งเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการ เรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์คล้อยตามทางบ้านเมืองนั้น พิจารณาตามเหตุเกิด เป็นการรักษาศรีทราของทางบ้านเมืองที่ศรีทราเสื่อมใสในพระพุทธศาสนา และสิ่งที่ทางบ้านเมืองขอมานั้น มิได้ทำให้มี

^{๘๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๖/๔๖-๔๘.

^{๘๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๗/๔๘.

^{๘๗} วิ.อ. (บาลี) ๗/๒๑๐.

ความเสื่อมเสียอะไรแก่พระพุทธศาสนา แต่จะเป็นผลดีแก่ทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ทาง
ประชาชนบ้านเมืองศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น

สำหรับทางบ้านเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
กับทางพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเข้าขอคำปรึกษาทางฝ่ายพระพุทธศาสนา ไม่กระทำโดย
พลการ ซึ่งทางคณะสงฆ์นั้น คล้อยตามทางบ้านเมืองเฉพาะในเรื่องที่ชอบธรรม ถูกต้องตาม
พระธรรมวินัย เพราะเหตุดังกล่าวได้สืบต่อมาจนถึงสังคมไทยสมัยปัจจุบัน

๔.๓ สรุป

ในการอยู่ร่วมกับสังคมบ้านเมืองของภิกษุสงฆ์ เนื่องจากสังคมสงฆ์ต้องอาศัย
สังคมบ้านเมือง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์คล้อยตามทางบ้านเมือง ที่
พระพุทธศาสนาเข้าไปตั้งมั่นเผยแผ่อยู่ และมีพระมหากษัตริย์ ผู้นำรัฐนั้น เลื่อมใสศรัทธา
เนื่องจากทรงพิจารณาเห็นว่า ไม่มีความเสื่อมเสียอะไรแก่ภิกษุทั้งหลาย และทรงอนุญาตให้
คล้อยตามในเรื่องที่ชอบธรรมอื่นๆ ด้วย แต่ไม่พึงคล้อยตามในเรื่องที่ไม่ชอบธรรมนั้น

พระพุทธเจ้าทรงคล้อยตามทางบ้านเมืองอันเป็นสถานที่เกิดเรื่อง ที่ภิกษุกระทำ
ความเสียหาย โดยทรงปรับโทษภิกษุคล้อยตามกฎหมายของทางบ้านเมือง และทางบ้านเมือง
ก็ขอคำปรึกษาโดยเฉพาะการออกกฎหมายที่เกี่ยวกับภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏ
มีมาแล้วในสมัยพุทธกาล โดยบ้านเมืองเข้าปรึกษากับพระพุทธศาสนา ทางพระพุทธศาสนา
โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ออกพระพุทธานุญาตเป็นกฎระเบียบควบคุมภิกษุสงฆ์สืบต่อมาถึง
ปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ อำนาจอธิปไตยมาทุกยุคทุกสมัย และ
จะไม่ยอมรับการบังคับใช้กฎหมายของรัฐไม่ได้ เช่นเดียวกันกับที่พระมหากษัตริย์จะทรง
ปฏิเสธหรือไม่รับรู้การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาไม่ได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล” นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ข้อ คือ ๑) หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรูป ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล และ ๓) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรูปกับพระมหากษัตริย์ สมัยพุทธกาล จากการศึกษาสรุปได้ว่า

พระพุทธรูป หมายถึงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า สิกขาบท ที่พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปเกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุภิกษุณีประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม หรือประพฤติเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียน โพนทะนา เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ ได้สวนได้ความจริงแล้ว จึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้ เป็นพระพุทธรูปทางพระวินัยที่ทรงวางไว้ เป็นกฎ เป็นพุทธอาณัติ เพื่อเป็นระเบียบในการปกครองภิกษุ ภิกษุณี

ความเป็นมาแห่งพระพุทธรูป สมัยแรกเริ่มก่อตั้งพระพุทธศาสนายังมีภิกษุไม่มาก ยังไม่มีการประพฤติผิด ภายหลังจากที่มีภิกษุประพฤติเสียหายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ จึงทรงมีพระพุทธรูปสิกขาบทเล็กน้อยต่างๆ ที่เป็นประเภทหุกาบัติ ยังไม่ทรงมีพระพุทธรูปประเภทครุกาบัติ ครั้นในพรรษาที่ ๒๐ พระผู้มีพระภาคจึงทรงมีพระพุทธรูปปฐมปาราชิก ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์ อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาและทรงมีพระพุทธรูป เรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดีงามขึ้นใน คณะสงฆ์ หลังจากมีพระพุทธรูปแล้ว ถ้าภิกษุสงฆ์มีอาจตัดสินใจ พระพุทธรูปทรงมีพระพุทธรูปวินัยให้เป็นแบบอย่าง เรียกว่า วินิตวัตถุ

พระพุทธรูปในพระวินัยแต่ละข้อ หรือมาตราเรียกว่า สิกขาบท พระพุทธรูปสำหรับภิกษุมิ ๒๒๗ สิกขาบท พระพุทธรูปสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท

หลักการแห่งพระพุทธรูปเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คืออาทิพรหมจริยกาหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบัพพุทธรูป ข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เพื่อป้องกันความ

ประพาศเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ล่วงละเมิด โดยปรับอาบัติหนักและเบา และอธิสมจาริกาสึกษา หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาท และความเป็นอยู่ที่ดีงาม สำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

เหตุผล มูลเหตุหรือวัตถุประสงค์แห่งพระพุทธบัญญัติ ได้แก่ เพื่อความเห็นชอบร่วมกันแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่อย่างผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้หน้าด้าน เพื่อภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่อย่างผาสุก เพื่อขจัดเรื่องเสื่อมเสียในปัจจุบัน เพื่อป้องกันเรื่องเสื่อมเสียในอนาคต เพื่อชนที่ยังไม่เกิดความเลื่อมใสได้เกิดความเลื่อมใส เพื่อคนที่เลื่อมใสแล้ว ให้เลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อพระสังฆกรรมตั้งมั่นอยู่นาน และเพื่ออนุเคราะห์ หรือรักษาพระวินัย

พระพุทธเจ้าไม่ทรงมีพระพุทธบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ภิกษุ ภิกษุณีสงฆ์ จึงได้ทรงมีพระพุทธบัญญัติ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปชโชต พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้ามหานามะ และเจ้าวัชฏลิจฉวี ทำให้เกิดมูลแห่งพระพุทธบัญญัติ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ ในสมัยพุทธกาล นั้น พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธบัญญัติ ในลักษณะที่พระมหากษัตริย์เข้าปรึกษาพระพุทธเจ้าทั้งไปเข้าเฝ้ากราบทูลโดยตรง กราบทูลฝากพระภิกษุไปทูลถาม บางครั้งทรงฝากพระภิกษุไปทูลถาม บางครั้งพระราชาทรงดำหนิภิกษุ ภิกษุณี ที่ประพาศ ไม่เหมาะสม บางครั้งชาวบ้านดำหนิภิกษุ ภิกษุณีที่ประพาศปฏิบัติไม่เหมาะสมต่อพระราชามีพระพุทธบัญญัติ ทั้งการห้ามและการอนุญาต โดยคล้อยตามอำนาจของบ้านเมือง เรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์คล้อยตามทางบ้านเมืองนั้น พิจารณาตามเหตุเกิด เป็นการรักษาศรัทธาของทางบ้านเมืองที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และสิ่งที่ทางบ้านเมืองขอมานั้น มิได้ทำให้มีความเลื่อมใสกับพระพุทธศาสนา แต่จะเป็นผลดีแก่ทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น สำหรับบ้านเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเข้าขอคำปรึกษากับฝ่ายพระพุทธศาสนา ไม่กระทำอะไรโดยพลการ ซึ่งคณะสงฆ์คล้อยตามบ้านเมืองเฉพาะในเรื่องที่ชอบธรรม ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพราะคณะสงฆ์ขึ้นกับบ้านเมือง เหตุดังกล่าวได้สืบต่อมาจนถึงสังคมไทยในสมัยปัจจุบันที่พระพุทธศาสนาจำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ อำนาจรัฐมาทุกยุคทุกสมัย

คณะสงฆ์จะต้องยอมรับการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ เช่นเดียวกันกับที่พระมหากษัตริย์จะต้องมีพระราชูปถัมภ์ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการผดุงรักษาและส่งเสริมพระธรรมวินัย ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในสังคม

ปัญหาในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่นั้นเกิดจากการขาดจิตสำนึกในด้านศีลธรรม และจริยธรรม ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายในความทันสมัยในโลกทางวัตถุกับเทคโนโลยีอันทันสมัย ไร้พรมแดนกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับวัฒนธรรมตะวันตก และมีบางคนก็หลงไหลไปกับกระแสบริโภคนิยม ไม่มีหลักเกณฑ์ สำหรับเป็นเครื่องกำหนดหรือเป็นมาตรฐาน พระพุทธบัญญัติ อันเป็นหลักคำสั่งสอนเรื่องวินัยในพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธบัญญัติมีส่วนสำคัญอันจะช่วยฝึกรบมการฝึกพัฒนาจิตตน การประพฤติปฏิบัตินั้น สามารถที่จะช่วยยกระดับจิตใจของบุคคลในสังคมให้สูงขึ้นในโลกทางวัตถุได้ แต่ศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่โดยเอกเทศ ในแต่ละยุคแต่ละสมัยพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ต้องขึ้นอยู่กับโครงสร้างของอำนาจรัฐ และวัฒนธรรมอำนาจระบบการปกครองคณะสงฆ์ การที่สังคมสงฆ์ประกอบด้วยบุคคลจำนวนมาก ทำให้ดูแลกันได้ไม่ทั่วถึง และความอ่อนแอต่อพระธรรมวินัยของภิกษุในสังคมไทยปัจจุบัน ก็เป็นอีกปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่คนในสังคมไทยเมื่อได้รับรู้แล้ว ต้องทำความเข้าใจ และเร่งคิดแก้ไขให้ถูกต้อง

พระพุทธศาสนาช่วยให้บุคคลเป็นสุข พ้นทุกข์ได้ ถ้าพระพุทธศาสนาเสียหาย ถูกบ่อนทำลายทั้งจากภิกษุภายนอกและภิกษุภายใน ภิกษุภายนอกก็คือ การบ่อนทำลายของคณลัทธิศาสนาอื่น และภิกษุภายใน คือพุทธบริษัท ๔ อันมี พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทำลายพระพุทธศาสนาทั้งทางตรง และทางอ้อม มีอาทิ ทำพระสังฆกรรมให้วิปริต ไม่ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามข้อห้าม และข้ออนุญาตแห่งพระพุทธบัญญัติ กล่าวอ้างว่าเป็นพระพุทธพจน์ทั้งที่พระพุทธเจ้ามิได้ตรัส หรือประพฤติดิถีไปจากพระธรรมวินัย ทำให้ญาติโยมเสื่อมศรัทธา ไม่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา อีกทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นสิ่งที่พวกเราจะต้องระวัง คอยป้องกันไม่ให้ใครทำร้ายพระพุทธศาสนาได้ อันเป็นภาระสำคัญของ

พุทธบริษัททุกคน และถือเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนไทยจะต้องกระทำเพื่อพระพุทธรศาสนาให้มั่นคงสถาพรสืบไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในประเด็น หลักการและเหตุผลแห่งพระพุทธรบัญญัติ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล และความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธรบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ ในสังคมไทย

ดังนั้น การศึกษาสืบเนื่องต่อจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธรศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยเข้าใจในเรื่องศีลธรรม พุทธธรรม สามารถที่จะน้อมนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ตามกำลังสติปัญญาเนื่องในแต่ละบุคคลได้อย่างถูกต้องต่อไป คือ

๑) ศึกษาเรื่องพระพุทธรบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ ในทรรศนะของพระพุทธรศาสนาฝ่ายมหายาน

๒) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระพุทธรบัญญัติในสมัยพุทธกาล กับแนวคิดเรื่องพระพุทธรบัญญัติ กับ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ไทยในสังคมไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. ชุด ๕๑ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

คณะศึกษานิสิตวิทยาลัยวันล้ออายุ ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ สวนโมกขพลาราม. อินเดียน้อย, กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์, ๒๕๓๕.

คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระวินัยปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

โชติ ทองประยูร. ความเหมาะสมของกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับใหม่ : พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดำรงธรรม, ๒๕๐๕.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ประมุขนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา. พระนคร : คณะสงฆ์วัดพระพิเรนทร์, ๒๕๑๔.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑, ๒, ๓, ๔). พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.

บรรจบ บรรณรุจิ. พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปัญญา ใ้บางยางและคณะ. พระวินัย ๒๒๗ พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘

ปิ่น มุทุกันต์ พ.อ. บทเรียนจากอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : ป.พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๑๐.

แปลก สนธิรักษ์. พจนานุกรม บาติ -ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมฺโม). พุทธบัญญัติ ๒๒๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอ็ดดิสัน เพรส โพรดักส์, ๒๕๔๓.

_____. วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๒๕๓๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต)พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต).. กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโร. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศตวรรษ-ศตวรรษดีวงศ์, ๒๕๔๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาสมปอง มุทิโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชวยวงษ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระเมธีธรรมากรณ (ประยูร ธรรมจิตโต), ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖. หน้า ๖๒.

พิฑูร มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. ประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๓.

พิน คอกบัว ร.ศ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

มานิตย์ จุมปา. วิพากษ์การปฏิรูปรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วีพรินท์ (๑๕๕๐) จำกัด, ๒๕๕๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระสูตรต้นตอปิฎก เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย. มลทินปัญหา ฉบับแปลในมหาจุฬาราชวิทยาลัย. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

สนิท ศรีสำแดง. กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

สิริวัฒน์ คำวันสา ร.ศ. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.พิเศษ. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภาและสถาบัน บันลือธรรม, ๒๕๔๓.

แสวง อุดมศรี. “เอกสารประกอบการบรรยายพระวินัยปิฎก”. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ (อัครสำเนา).

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๑๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ .พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุริย์ มีผลกิจ และคณะ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา . กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๓.

องค์การคำคุณฐา. หนังสือชุดภาพกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๕.

(๒) บทความ

แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม ๔๘ ภาค ๗ ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓.

(๓) วิทยานิพนธ์

พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระ และพระปฎาจาราเถรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วิวรรณ สายแสง. “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

วิสุทธิศรี เกียรติกำพล. “ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรในสมัยพุทธกาล”.
สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ภาคผนวก

ประวัติพวกภิกษุพัคคีย์

ผู้ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี และแผนกธรรม มักจะได้พบชื่อภิกษุพัคคีย์อยู่บ่อย ๆ เพราะท่านเหล่านี้ได้ทำเรื่องไม่ดีไม่งามให้กับพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลเป็นอันมาก อันเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคทรงมีพระพุทธรูปบัญญัติหลายสิกขาบท จึงขอประวัติ ความเป็นมาของพระพัคคีย์มากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

ภิกษุพัคคีย์ได้แก่ ภิกษุ ๖ รูปเป็น ๓/๔;ÀÏ;ÉÏ¼ÙéÍ°»ÃÐ¾ÄµÏ¼Ï' ที่คบหากันอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีชื่อดังนี้ ๑) ๓/4ÃÐ»Ñ³±Ï;Ð ๒) ๓/4ÃÐàÀËÏµ;Ð (ÍÀÙèä;ÃÏÈÒÇÑµ¶Ï) ๓) ๓/4ÃÐàÁµµÏÁÐ ๔) ๓/4ÃÐÀÏÁª;Ð (ÍÀÙèä;ÃÏ§ÀÏªÀËÏ) ๕) ๓/4ÃÐÍÑÈËชិ ๖) ๓/4ÃÐ»Ï'Ñ³/4ÉÏ;Ð ๓/4ÃÐÍÑÈËชิ และ ๓/4ÃÐ»Ï'Ñ³/4ÉÏ;Ð à»ç'เจ้าอาวาสล;Ï-ÏÒÏÃÏª¹º. á»Çé';ÏÈÏ° เป็นภิกษุพัคคีย์ชั้นหัวหน้า แห่ง ภิกษุพัคคีย์ทั้งหลาย ภิกษุพัคคีย์แปลว่า มีพวก ๖

ภิกษุพัคคีย์ทั้ง ๖ รูป เป็นสหายนกันมาตั้งแต่ก่อนบวช อยู่ต่อมาวันหนึ่งได้ปรึกษากันว่า “การกสิกรรม เป็นต้น เป็นงานที่ลำบาก เอาเถิด สหายทั้งหลาย พวกเราจะพากันบวช และพวกเราเมื่อจะบวช ควรบวชในฐานะผู้ช่วยสลัดออกเสี้ยนในเมื่อมีกิจการเกิดขึ้นดังนี้แล้ว ทั้ง ๖ สหายต่างพากันไปบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระอัครสาวกทั้งสอง พวกเขามีพรรษาครบ ๕ พรรษา ท่องมาติกา^๒ ได้คล่องแคล่ว เป็น นิสัยมุตตกะ พ้นจากการดูแลของพระอุปัชฌาย์อาจารย์แล้ว ได้มานั่งประชุมปรึกษากันว่า

“ธรรมดา หมู่บ้าน นิคม ชนบทต่างๆ บางคราวก็มีภิกษาหารอุดมสมบูรณ์ บางคราวก็ฝืดเคือง ขัดสน พวกเราอย่าอยู่รวมกันในที่แห่งเดียวเลย เพราะเมื่อถึงคราวขัดสนก็จะพากันอด อับจนลำบากกันไปทั้งหมด ฉะนั้น จึงควรที่จะแยกกันอยู่ในที่ ๓ แห่ง”

พวกเธอจึงกล่าวกับภิกษุ»Ñ³±Ï;Ð และภิกษุ¾ÄµÏ¼Ï'ว่า ขึ้นชื่อว่ากรุงสาวัตถี มีตระกูลห้าล้านเจ็ดแสนตระกูลอยู่ครอบครอง เป็นปากทางแห่งความเจริญของแคว้นกาฬี และแคว้นโกศล อาณาเขตกว้างประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ประกอบด้วยหมู่บ้าน ๘ หมื่นตำบล พวกท่านจงให้สร้างสำนักในสถานที่ใกล้ๆ กรุงสาวัตถี แล้วปลุกมะม่วง ขนุน มะพร้าว

^๑ วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๔๓/๑, Á.Á.Í. (บาลี) ò/ñ÷ò/ñóø,

^๒ มาติกา หมายถึง ภิกษุปาติโมกข์ และภิกษุณีปาติโมกข์ (กฐชา.อ. (บาลี) ๑-๑๐๓).

สงเคราะห์ตระกูลด้วยดอกและผลไม้เหล่านั้น ให้พวกเด็กหนุ่มของตระกูลบวชแล้วขยาย
บริษัทให้เจริญ

กล่าวกับภิกษุāÀµµÔĀĐและภิกษุÀØĀĀª;Đว่า ขึ้นชื่อว่ากรุงราชคฤห์ มี
ประชาชน ๑๘ โกฏิ เป็นปากทางแห่งความเจริญของแคว้นอังคะ และแคว้นมคธ มีอาณาเขต
กว้าง ๓๐๐ โยชน์ มีหมู่บ้าน ๘ หมื่นตำบล พวกท่านจงให้สร้างสำนักในสถานที่ใกล้ๆ กรุง
ราชคฤห์ แล้วปลูกมะม่วง ขนุน มะพร้าว สงเคราะห์ตระกูลด้วยดอกและผลไม้เหล่านั้น ให้
พวก เด็กหนุ่มของตระกูลบวชแล้วขยายบริษัท ให้เจริญ

กล่าวกับภิกษุ ĨÑĒĒชិ ภิกษุ»Ø'Ñ³⁄⁴ĒĐ;Đว่า ขึ้นชื่อว่า เมืองกัฏฐิกริชนบท เป็น
เมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีฤดูฝน ๒ ครั้ง ชาวนาทำนาปีละ ๓ ครั้ง พวกท่าน
จงให้สร้างสำนักในสถานที่ใกล้ๆ กัฏฐิกริชนบท ปลูกมะม่วง ขนุน มะพร้าวไว้สงเคราะห์
ตระกูลด้วยดอกและผลไม้เหล่านั้น ให้พวก เด็กหนุ่มของตระกูลบวชแล้วขยายบริษัท ให้เจริญ

ดังนั้น ภิกษุ»Ñ³±Ø;Đ กับภิกษุโลหิตกะไปอยู่กรุงสาวัตถี ภิกษุāÀµµÔĀĐ กับ
ภิกษุÀØĀĀª;Đ ไปอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ภิกษุĨÑĒĒชิกับภิกษุ»Ø'Ñ³⁄⁴ĒĐ;Đไปอยู่ที่เมืองกัฏฐิ
ชนบท

ด้วยอุบายอย่างนี้ ทำให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ มีบริวารจำนวนฝ่ายละ ๕๐๐ รูป
รวม ๓ เมือง มีบริวารถึง ๑.๕๐๐ รูป แต่เนื่องจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์พร้อมทั้งบริวารมิได้บวช
ด้วยความมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จึงไม่สนใจศึกษาพระธรรมวินัย
ไม่ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อความหลุดพ้น พวกกันเที่ยวเล่นสนุกสนานชุกชนกันไปวันๆ
กลุ่มพระ»Ñ³±Ø;Đกับพระ โลหิตกะกับบริวารนั้น คูฉิวเฟินเป็นผู้ถือศีลบริสุทธึ่ ติดตาม
พระพุทธองค์เสด็จไปยังสถานที่ต่าง ๆ ไม่ก่อเรื่องอริกรรมใหม่ ๆ แต่กลับชอบกระทำย่ำยี
สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ด้วยการหาช่องว่าง ช่องโหว่ของสิกขาบท แล้วประพฤติ
หลีกเลียง แล้วก็กลับโต้เถียงว่าได้ทำผิดพุทธบัญญัติ จนเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคต้องทรง
มีพุทธบัญญัติ สิกขาบทเพิ่มเติม เป็นอนุบัญญัติอยู่เสมอ ๆ

ส่วนอีก ๒ กลุ่มที่เหลือคือภิกษุāÀµµÔĀĐ กับภิกษุÀØĀĀª;Đ และ ภิกษุĨÑĒĒชิ
กับภิกษุ»Ø'Ñ³⁄⁴ĒĐ;Đ สองพวกนี้เป็นอสังขิไม่มี恙อายุพากันก่อเรื่องใหม่ๆ โดยประพฤติ
อนาจารประการต่างๆ เช่น ลุกขึ้นจุลลอยตัวอยู่อย่างปีติ ให้นางระบำเต้นรำ แล้วร้ายรำไป
ข้างหน้าและข้างหลังหญิงพื่อนนั้น กับขับร้องคลอตามการพื่อนรำ เล่นหมากรุก เล่นหมาก
เก็บ เล่นเป่าหลอดใบไม้ เล่นหกคะเมนตีลังกา เล่นเลียนแบบคนพิการ เล่นปล้ำกัน เป็นต้น

และพากันย้ายสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท และทรงอนุบัญญัติเพิ่มเติมอีกจำนวนมาก^๓

ดังนั้น พระธรรมสังคาคณาจารย์ทั้งหลายจึงเรียก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านี้ว่า อลฺหฺชิโน ปาปภิกขุ หมายถึง ภิกษุลามก ไม่มีความละอาย

อนึ่ง ภิกษุฉัพพัคคีย์ และภิกษุสังคตสวัคคีย์เป็นคู่กรณีต่อกัน เป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาค ทรงมีพระพุทธบัญญัติสิกขาบท และอนุบัญญัติเป็นจำนวนมากดังกล่าว มาในหลายสิกขาบท ส่วนประวัติและความเป็นมาของพวกภิกษุสังคตสวัคคีย์ โดยสังเขป มีดังนี้

ภิกษุฉัพพัคคีย์ ภาพจิตรกรรมไทย จากฝาผนัง พระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

^๓ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๖๓๐-๖๓๒.

ภิกษุสังฆกรรมภาพจิตรกรรมไทย จากฝาผนัง พระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ภิกษุสัตตรสวัคคีย์

สมัยพระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเวฬุวัน ในกรุงราชคฤห์ ภิกษุสัตตรสวัคคีย์ กลุ่มนี้ ก่อนบวชเป็นเด็กชาย ๑๗ คนมีอุปมาเป็นหัวหน้า เพราะยังมีนิสัยชอบเล่นซุกซนเหมือนเด็ก จึงเป็นเหตุทำให้ถูกพวกภิกษุฉัพคคีย์กลั่นแกล้งอยู่เสมอ

มารดาบิดามารดาของเด็กชายอุปมา ได้หารือกันว่า ด้วยวิธีใดหนอ เมื่อเราทั้งสองล่วงลับไปแล้ว บุตรชายจะอยู่เป็นสุขและไม่ต้องลำบาก จะให้บุตรเรียนหนังสือก็กลัวว่านิ้วมือจะระบม ถ้าจะให้เรียนวิชาคำนวณก็กลัวว่าจะแน่นหน้าอก ครั้นจะให้บุตรเรียนวิชาดูรูปภาพก็กลัวนิ้วนิ้วตาบุตรจะชอกช้ำ ก็เห็นว่า พวกสมณะเชื้อสายศากยบุตรทั้งหลายมีความเป็นอยู่สุขสบาย มีนิสัยดี ความประพฤติเรียบร้อย บริโภคอาหารที่ดี นอนในห้องอันมิดชิด จึงตกลงใจกันว่า จะให้บุตรชายนั้นบวชในพระพุทธศาสนา

เด็กชายอุปมา ได้ยินมารดาบิดาสันทนาหารือกัน จึงรีบไปชักชวนให้ออกบวชในสำนักสมณะเชื้อสายศากยบุตร เด็กพวกนั้นพูดว่า “ถ้าเจ้าบวช เราก็จะบวชด้วยเหมือนกัน” จึงไปหามารดาบิดาของตน ขออนุญาตออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต มารดาของเด็กเหล่านั้นก็อนุญาตทันที ด้วยเห็นว่า เด็กเหล่านี้ต่างก็มีฉันทะร่วมกัน มีความมุ่งหมายดีด้วยกันทุกคน เด็กทั้ง ๑๗ คนต่างพากันเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายจึงได้ให้บรรพชาอุปสมบท ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรี ไม่ทันข้ามคืน ภิกษุใหม่ ๑๗ รูปลุกขึ้นร้องให้วิงวอนขอข้าวต้ม ของกินตั้งแต่เช้าตรู่ จนทำให้พระภิกษุทั้งหลายแตกตื่นกันทั้งวัด

พระพุทธองค์ ทรงตื่นบรรทม ได้ทรงสดับเสียงเด็ก ๆ ร้องให้ จึงตรัสเรียกพระอานนท์มาตรัสถาม จึงทรงมีพระพุทธบัญญัติ ห้ามภิกษুবวชให้กุลบุตรอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^๔

^๔ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๖๕๘-๗๐๑.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูสุทธิปริยัตยาทร จารุวฑฒโน (สมชาย เข้มปิว)
วัน เดือน ปีเกิด	๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒
อุปสมบท	พุทธศักราช ๒๕๒๒ ณ วัดบางแคกลาง พระอุปัชฌาย์ พระครูสมุทริกจิวิจารณ์ วัดประชาโสมิตาราม อัมพวา สมุทรสงคราม พระกรรมวาจาจารย์ พระครูสมุทริกจิวิบูลย์ วัดบางแคกลาง อัมพวา สมุทรสงคราม พระอนุสาวนาจารย์ พระครูสมุทรรรมาภรณ์ วัดปรกสุทธรรมาราม อัมพวา สมุทรสงคราม
มาตุภูมิ	หมู่ที่ ๒ ต.บางแค อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) รุ่นที่ ๕๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๑๓-๘๓๘๖